

BRACTWO ŚW. JAKUBA W WIĘCŁAWICACH STARYCH

**MAŁOPOLSKA DROGA ŚW. JAKUBA
(SANDOMIERZ – WIĘCŁAWICE STARE
– KRAKÓW – SZCZYRK).
PRZEWODNIK**

Kazimiera Orzechowska-Kowalska
Franciszek Mróz

Kraków 2016

Powstanie ośrodka pielgrzymkowego w Santiago de Compostela

Pan rzekł do Abrahama: „Wyjdź z twojej ziemi rodzinnej i z domu twego ojca do kraju, który ci ukażę.. ” (Rdz 12,1). Tak jak Abraham – tak każdy chrześcijanin, będąc gościem na tej ziemi przez całe swe życie wędruje ku Bogu do „Niebieskiego Jeruzalem”. Tradycja pielgrzymowania to dziedzictwo kulturowe Europy, nieodłącznie związane z religią chrześcijańską i szczególnymi miejscami świętymi – Jerozolimą, Rzymem oraz Santiago de Compostela, gdzie czczono relikwie św. Jakuba Starszego.

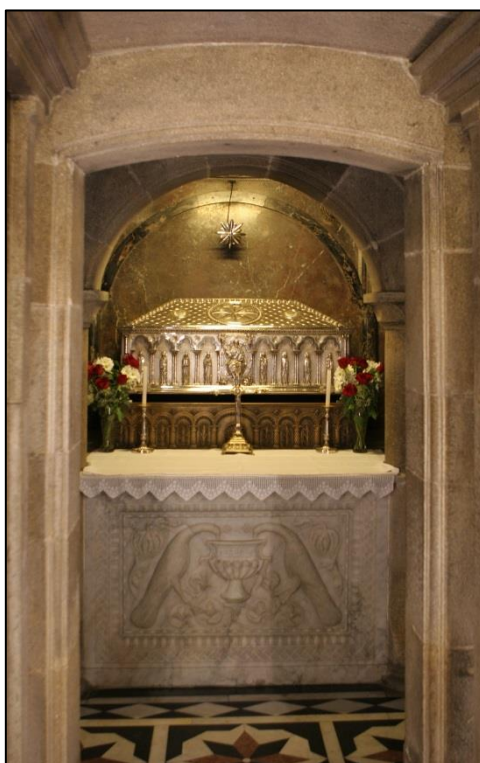
Droga św. Jakuba rozpoczęła się przed niemal 2 tysiącami lat nad brzegiem Jeziora Galilejskiego (Jeziora Tyberiadzkiego). „Gdy Jezus przechodził obok Jeziora Galilejskiego, ujrzał dwóch braci: Szymona, zwanego Piotrem, i brata jego, Andrzeja, jak zarzucali sieć w jezioro; byli bowiem rybakami. I rzekł do nich: Pójdźcie za Mną, a uczynię was rybakami ludzi. Oni natychmiast zostawili sieci i poszli za Nim. A gdy poszedł stamtąd dalej, ujrzał innych dwóch braci, Jakuba, syna Zebedeusza, i brata jego, Jana, jak z ojcem swym Zebedeuszem naprawiali w łodzi swe sieci. Ich też powołał. A oni natychmiast zostawili łódź i ojca i poszli za Nim” (Mt 4, 18-22). Od tej chwili rozpoczęła się droga Apostoła Jakuba z Chrystusem. Wszyscy Ewangelisci wyraźnie podkreślają, że Jakub znany z porywczego usposobienia (stąd określenie *boanerge* – „syn gromu” Mk 3, 17) wraz z Piotrem, Janem i Andrzejem należeli do grupy umiłowanych uczniów Jezusa. W latach 30. I w. Apostoł Jakub miał prowadzić akcję misyjną na Półwyspie Iberyjskim. Po zakończeniu nauczania i powrocie do Jerozolimy został ścięty z rozkazu Heroda Agrypy między rokiem 42–44. Był pierwszym spośród Apostołów, który poniósł śmierć męczeńską. O tym wydarzeniu św. Łukasz wspomina w Dziejach Apostolskich „[...] w tym samym czasie Herod zaczął prześladować niektórych członków Kościoła. Ściął mieczem Jakuba, brata Jana [...] (Dz 12, 1–2).

Ścięcie św. Jakuba Starszego Apostoła
– obraz w Bazylice katedralnej p.w. Wniebowzięcia NMP w Pelplinie
(fot. Franciszek Mróz)

Tradycja mówi, że po śmierci Jakuba uczniowie Atanazy i Teodor przewieźli ciało z Ziemi Świętej do hiszpańskiej Galicji; pochowali na starym rzymskim cmentarzu w pobliżu miejscowości *Iria Flavia* lub miejscu zwanym *Asseconia*. Miejsce pochówku zostało okryte tajemnicą, dlatego z czasem zapomniano, gdzie spoczywa Apostoł. Dopiero około 813/820 r. jak głosi legenda (*Aurea Legenda*) spadające gwiazdy, którym towarzyszyły anielskie śpiewy, wskazały pustelnikowi Pelagiuszowi (Pelayo) żyjącemu w lasach Libredon miejsce grobu Apostoła. O tym cudownym zjawisku poinformowano biskupa diecezji *Iria Flavia* – Teodomira. Po przeczytaniu hebrajskiej inskrypcji na sarkofagu, biskup ogłosił znalezienie grobu św. Jakuba. Wieść o odkryciu sarkofagu z grobem pierwszego męczennika wśród Apostołów szybko dotarła do króla Alfonsa II Cnotliwego (760–842). Władca Asturii był pierwszym pątnikiem, który wyrusza z Oviedo do Composteli, aby uczcić relikwie Apostoła. Ta wyprawa przeszła do historii, jako pierwsza pielgrzymka kompostelańska, a szlak z Oviedo do Santiago uzyskał miano „Szlaku Pierwotnego” (*Camino Primitivo*). Jednocześnie biskup Teodomir postanawia przenieść swoją rezydencję z *Iria Flavia* w pobliże grobu św. Jakuba. Nad grobem Apostoła, z rozkazu króla Alfonsa, wzniesiono pierwszy kościół, wokół którego powstała osada o nazwie *Locus Sancti Iacobi* („*Jakub Apostoł*”); nieco później *Civitas Sancti Iacobi*. Z tego określenia wywodzi się

człon nazwy miasta – Santiago. Nazwa Compostela ma związek z legendą i łacińskim określeniem – *Campus stellae* („Pole Gwiazdy”). Istnieje też hipoteza, że sarkofag z ciałem Świętego znaleziono obok kościółka Najświętszej Marii Panny na terenie rzymskiego cmentarza (stąd łac. *compositum tellus* – miejsce spoczynku ważnej osoby; *compostela* – pole grzebania ciał zmarłych). Natomiast najstarsza, spisana nazwa miejsca spoczynku św. Jakuba pojawia się w wieku VII w *Breviarium Apostolorum*, gdzie znajdujemy określenie – *Achaia Marmorica* (*Arcis Marmoricis*) – „marmurowy grobowiec”.

Krypta z sarkofagiem, w którym przechowywane są relikwie św. Jakuba Starszego Apostoła w katedrze w Santiago de Compostela (fot. Franciszek Mróz)

Według źródeł początek kultu św. Jakuba datowany jest na rok 885. Wspomina o tym dokument króla Asturii Alfonsa III, który wierzył w autentyczność odnalezionego grobu Apostoła. W dokumencie jest też mowa o mnichach benedyktyńskich pod wodzą biskupa Sisnadus z klasztoru San Pelayo de Antealtares, którym powierzono opiekę nad grobem Apostoła. Władca Asturii funduje katedrę, której konsekracja odbyła się w 899 r. Niestety, świątynia uległa zniszczeniu w trakcie najazdu Maurów pod wodzą Almanzora w 997 r. Około 1075 r. rozpoczynają się prace nad wzniesieniem nowej katedry z inicjatywy biskupa Diega Pelaeza i króla Alfonsa VI. Od początku była przeznaczona na kościół pielgrzymkowy, co zdeterminowało rozplanowanie wnętrza dla potrzeb wiernych. Znacze-

nie religijne grobu św. Jakuba z końcem XI w. wpływa na powołanie godności biskupa Santiago de Compostela; z początkiem XII w. godności arcybiskupstwa.

**Fasada katedry w Santiago de Compostela
(fot. Kazimiera Orzechowska-Kowalska)**

Od bitwy pod Clavijo w 844 r. św. Jakub stał się patronem walk z niewiernymi – rekonkwisty. Zawołaniem bojowym stał się wówczas okrzyk „*Santiago, y cierra España*”; bądź „*San Tiago*” „Synu Gromu ratuj...”. W ikonografii św. Jakuba pojawi się określenie *Matamoros* – „pogromca Maurów” – Apostoł przedstawiany jest na koniu z mieczem w dłoni. „Pomoc” św. Jakuba w walkach z Maurami wpłynęła na fakt, iż stał się patronem Hiszpanii. Oficjalne ogłoszenie patronatu św. Jakub nad krajem zostało ogłoszone w XVII w. przez króla Filipa IV.

Pielgrzymki do Santiago de Compostela

Od czasu odkrycia domniemanego grobu Św. Jakuba miliony wiernych zaczęło przemierzać kontynent, wykorzystując istniejące drogi komunikacyjne i handlowe, tworząc sieć szlaków, które z najdalszych zakątków Europy prowadziły do północnej Hiszpanii. Według legendy, jeden ze szlaków miał się odnosić do snu Karola Wielkiego, w którym gwiazdy ułożyły się w drogę prowadzącą od Akwizgranu, siedziby władcy Franków – poprzez Francję do Galicji. Papież Kalikst II zinterpretował wizję Karola Wielkiego, jako drogę pielgrzymią wiodącą do relikwii św. Jakuba. W 1120 r. ukazał się zbiór ksiąg *Liber Sancti Iacobi* zwany *Codex Calixtinus*¹. Jest to prawdziwe kompendium wiedzy na temat historii pielgrzymowania do Grobu Apostoła. Teksty pisane są prozą, wierszem, zawierają pieśni z zapisem nutowym. Nazwa *Codex Calixtinus* powstała na skutek listu, przypisywanego papieżowi Kalikstowi II, który znajduje się w przedmowie dzieła. Prawdopodobnym autorem *Codex* był francuski mnich Aymeric Picaud. Sugerowanie autorstwa *Codex* papieżowi miało nadać kultowi św. Jakuba większej rangi i przyczynić się do nawiedzania licznych sanktuariów po drodze do Santiago. Zawartość *Codex* jest zróżnicowana. Księga I zawiera antyfony, teksty liturgiczne oraz kazania dotyczące historii działalności i późniejszego kultu św. Jakuba. Autor opisuje też wnętrze katedry, oprawę licznych uroczystości ku chwale św. Jakuba oraz charakteryzuje ówczesnego pielgrzyma w jego drodze do relikwii Apostoła. Księga II zawiera wszystkie znane cuda dokonane przez św. Jakuba. W Księdze III znajdziemy informacje dotyczące przeniesienia ciała Jakuba z Palestyny do Galicji (*translatio*) oraz związaną z tym uroczystą procesję wokół kompostelańskiej świątyni. Księga IV nosi przydomek Pseudo Turpin; zawiera opis pielgrzymki do Santiago cesarza Karola Wielkiego, jego zwycięską walkę i wygnanie Saracenów z Półwyspu, które zapewniło bezpieczeństwo pielgrzymom. Najbardziej znaną jest Księga V (*Liber Peregrinationis*) zawierająca opis pielgrzymki do Composteli, jaką w roku 1130 odbył pewien *cancellarius* (funkcjonariusz pracujący na dworze papieskim) z Poitiers o imieniu Aymericus. Jest to poradnik dla pielgrzymów, w którym przedstawiono opisy czterech traktów, prowadzących z Francji do relikwii św. Jakuba. Autor wymienia etapy dzienne, wspomina o mijanych miastach i wioskach, kościołach i klasztorach, relikwiach, którym należy oddać pokłon, przestrzega przed niebezpieczeństwami, na jakie narażony jest pielgrzym.

Wydanie *Codex Calixtinus* zbiegło się z ustanowieniem przez papieża Roku Jubileuszowego dla Santiago de Compostela. Ogłaszany jest, gdy dzień 25 lipca (liturgiczne

---

¹ *Liber Sancti Iacobi*, to różnego rodzaju średniowieczne odpisy, skróty czy przeróbki *Codex Calixtinus*. Często nazwy tych ksiąg są ze sobą utożsamiane.

wspomnienie św. Jakuba Starszego Apostoła) przypadnie w niedzielę. W Hiszpanii obchodzi się też uroczyste dzień 30 grudnia, jako wspomnienie dnia przywiezienia szczątków św. Jakuba (*translatio*). W 1179 r. papież Aleksander III wydał bullę *Regi Aeternis*, w której udzielił łaski odpustów pielgrzymom przybywającym do Santiago. W okresie średnio-wieczna wielkimi orędownikami ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium Apostoła, stali się zakonnicy opactwa w Cluny oraz dwaj hiszpańscy książęta. Władcę Nawarry – Sancho III uważa się za rzeczywistego twórcę pierwszej pielgrzymiej trasy (tzw. wielkiej drogi św. Jakuba – *magnum iter Sancti Jacobi*). Natomiast król księstwa Leon Ferdynand II dla ochrony pielgrzymów powołał Zakon Rycerski św. Jakuba w 1170 r., działający obok zakonów Templariuszy i Joannitów.

Figura św. Jakuba Apostoła Starszego w oltarzu głównym katedry
(fot. Franciszek Mróz)

Od początku XII w., zwłaszcza od momentu wybudowania nowej katedry, którą wzniesiono na miejscu zniszczonej przez Maurów, miliony pielgrzymów przemierzały Europę, aby oddać pokłon relikwiom Świętego. Szczyt ruchu pielgrzymkowego nastąpił w wieku XIII–XV. Od czasów reformacji, która negowała kult świętych i ich relikwii oraz walk religijnych, ruch pątniczy do Santiago de Compostela zamarł na kilka wieków. W związku z zagrożeniem w 1589 r. w ze strony angielskiego korsarza Francisa Drake, relikwie św. Jakuba zostały ukryte. Odnaleziono je dopiero w 1879 r., ich autentyczność potwierdził papież Leon XIII w bulli *Omnipotens Deus* w roku 1884.

Carte des Chemins de S. Jacques de Compostelle 1648. Camino Francés de Santiago de Compostala.
(Reprodukcja w zbiorach Zakładu Geografii Religii IGiGP UJ)

„Odkrycie na nowo „Camino de Santiago” nastąpiło w XX w. Od połowy lat 80. XX w., hiszpańska federacja stowarzyszeń przyjaciół *Camino de Santiago* (*Federación Española de Asociaciones de Amigos del Camino de Santiago*) rozpoczęła prace nad rewitalizacją i oznakowaniem szlaków do Santiago de Compostela na terenie Hiszpanii. W projekty znakowania szlaku i rozbudowy infrastruktury turystycznej włączyły się hiszpańskie ministerstwa infrastruktury, kultury oraz transportu, turystyki i komunikacji, także władze poszczególnych regionów, przez które przebiega droga. Projekty te dały impuls do oznakowania *Camino de Santiago* we Francji, Niemczech, Włoszech, Austrii i Szwajcarii; w konsekwencji zapoczątkowało to renesans pieszych wędrówek do Santiago de Compostela pielgrzymów spoza Półwyspu Iberyjskiego. Ważnymi wydarzeniami, które pozostały niebagatelny ślad w odrodzeniu pielgrzymek do grobu św. Jakuba były dwie wizyty papieża Jana Pawła II w Santiago de Compostela (1982 i 1989 r.) W 1987 r. Rada Europy uznała Drogę św. Jakuba pierwszym Europejskim Szlakiem Kulturowym i zachęciła władze regionów do odtworzenia dawnych szlaków pielgrzymkowych. Rada Europy ustanowiła też logo szlaku, którym jest muszla (*la coquille*), nawiązując do legendarnej genezy jakubowych pątników. W 1993 r. Droga św. Jakuba na terytorium Hiszpanii, a w roku 1998 r. na obszarze Francji – została wpisana na listę Światowego Dziedzictwa Kulturo-

wego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO. W lipcu 2015 r. wpis ten został przez UNESCO poszerzony o cztery szlaki w północnej Hiszpanii: *Camino Primitivo*, *Camino del Norte (Camino de la Costa)*, *Camino interior del País Vasco y La Rioja* oraz *Camino de Liébana* – w sumie blisko 1 500 km Szlaku św. Jakuba. Także rok 1993 Rada Europy ogłosiła Rokiem Drogi św. Jakuba. Na liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO jest również od roku 1985 zespół Starego Miasta Santiago de Compostela. Niewątpliwym wpływem na rozświetlenie tego średniowiecznego szlaku miały radio i telewizja, wydanie książek: P. Cohelo „*Pielgrzym*” czy wspomnień Shirley McLaine „*The Camino*”.

Camino de Santiago – Drogi św. Jakuba w Europie

Źródło: opracowanie Łukasz Mróz na podstawie: www.pilgrim.peterrobins.co.uk/routes/details/james.html [pozyskano 15.02.2017]; por. A. Jackowski, F. Mróz, „*Akt Europejski*” *bl. Jana Pawła II a renesans Drogi św. Jakuba*, Kraków 2012 (wkładka).

Większość średniowiecznych pielgrzymów, która udawała się na szlak, kierowała się z czystych pobudek religijnych, chęci pomodlenia się przy relikwiach św. Jakuba, po-

kuty, uświęcenia czy złożenia ofiary. Dante w swoim dziele *La Vita Nuova* pisał, że chociaż *peregrinos* byli podróżnikami, to jednak tego określenia użył tylko w stosunku do osób, które udawały się do Santiago de Compostela (określeniem *palmieros* nazwał tych, którzy pielgrzymowali do Ziemi Świętej, zaś *romieros* – zdążających do Rzymu). Ale byli też tacy, którzy ruszali ciekawi świata, pchani żądzą poznania, ale i przekonania się na własnej osobie o trudach dalekiej podróży. Jednocześnie był to szlak, wzdłuż którego rozwijała się kultura i architektura romańska, rozprzestrzeniały się nowe idee i zdobycze cywilizacyjne średniowiecza. Goethe stwierdził, iż na tym szlaku „rodziła się Europa”; (...) „Europa zrodziła się z pielgrzymowania...”; ludzi, którzy podążali tą drogą, łączyło poczucie przynależności do wspólnoty europejskiej, jaką wtedy reprezentowała religia chrześcijańska.

Mimo trudnej i niebezpiecznej drogi sanktuarium i postać św. Jakuba w Santiago de Compostela nadal fascynuje i przyciąga rzesze wiernych, tworzy niezwykłą legendę, która łączy i jednoczy pielgrzymów ze Starego Kontynentu i świata. O znaczeniu dla Europy tej pątniczej drogi wielokrotnie mówił św. Jan Paweł II. Przy grobie św. Jakuba Starszego Apostoła w dniu 9 listopada 1982 r. papież Polak wygłosił przemówienie nazwane „Aktem Europejskim”, które uznawane jest za jeden z najważniejszych dokumentów jego pontyfikatu. Ojciec Święty przypomniał wówczas całemu światu rangę zarówno sanktuarium św. Jakuba, jak i szlaków pielgrzymkowych wiodących do Composteli: „To miejsce, tak drogie pobożności mieszkańców prowincji galicyjskiej i wszystkich Hiszpanów stało się w ciągu wieków punktem przyciągania dla Europy i dla całego chrześcijaństwa. (...) Moje spojrzenie ogarnia w tej chwili cały kontynent europejski, tę olbrzymią sieć dróg komunikacji, które łączą składające się nań miasta i narody; widzę te drogi, które od średniowiecza prowadziły i prowadzą do Santiago de Compostela (...) niezliczone rzesze pielgrzymów, które tu ściągają nabożeństwo do Apostoła Jakuba. (...). Tu przybywali z Francji, z Włoch, z Europy Środkowej, z krajów nordyckich i z narodów słowiańskich chrześcijanie wszelkich stanów: od królów aż po najskromniejszych wieśniaków, chrześcijanie wszystkich poziomów duchowych”.

Polscy pielgrzymi do Santiago de Compostela

W grupie wędrujących Europejczyków, którzy ruszyli ku Jakubowym relikwiom, spotykamy także Polaków. Nie byli jednak tak liczni jak pielgrzymi z zachodnich terenów kontynentu, zwłaszcza Francji i Niderlandów. W zachowanych do dnia dzisiejszego dokumentach hiszpańskich, niemieckich czy francuskich rzadko spotyka się nazwiska polskie. Na niewielką liczbę polskich wędrowców miało wpływ położenie kraju w stosunku do galicyjskiej Composteli. Polska była krajem granicznym Europy Wschodniej, gdzie kończyły się wpływy kościoła rzymskiego. Poza jej granicami rozciągały się tereny podległe kościołowi wschodniemu i wyznawanemu prawosławiu. Pielgrzymi polscy, spośród innych pątników, mieli największą odległość do pokonania. Podróż na kraniec Europy była dla nich czasochłonna, łączyła się z dużymi kosztami i niebezpieczeństwami.

W świetle niewielu zachowanych materiałów możemy przyjąć, iż z terenu Polski w okresie późnego średniowiecza pielgrzymowało do Santiago de Compostela 15 osób, które znamy z nazwiska. Biorąc pod uwagę, iż każda z nich prawdopodobnie posiadała *comitatus* – towarzysza (y), orszak liczący ok. 7–8 osób, to można szacować, że do Jakubowego sanktuarium dotarło na przełomie XIV i w XV w. około 100–120 osób. Byli to głównie rycerze, często ściśle związani z panującym w Polsce dworem. Pielgrzymka miała raczej charakter polityczny lub dyplomatyczny, nie wiązała się z motywem wyłącznie religijnym. Stanowiła element wykształcenia i dworskiej ogłady, umożliwiała wejście do europejskiego grona rycerskiego, nobilitowała poprzez wpis do rejestrów herbowych, była tytułem do sławy.

Poza rycerzami na pielgrzymkowe trasy do Santiago wyruszyli też mieszczanie, aby zaakcentować swoją przynależność do elity społeczeństwa. Szczególnie zaznaczyli swój udział mieszczanie i kupcy miast hanzeatyckich, zwłaszcza Gdańska. Przypuszczalnie znali drogę morską wiodącą wzdłuż wybrzeża Bałtyku przez porty niemieckie, niderlandzkie, wybrzeże kastylijskie, galicyjskie aż do portów portugalskich. Można domniemywać, że łączyli peregrynację ze sprawami zawodowymi.

Jeżeli znamy grupę osób, które udały się na wyprawę (pielgrzymkę) do Santiago de Compostela na przełomie XIV/XV w., to zdecydowanie mniej możemy powiedzieć na temat polskich peregrynacji w XVI–XVIII w. Wpływ na to miały przemiany religijne dokonujące się pod wpływem haseł reformacyjnych. Protestantyzm potępił kult relikwii, odrzucając pielgrzymki do miejsc świętych. Pamiętając o mocnej pozycji Kościoła katolickiego w Polsce, idea pątnictwa do Jakubowego sanktuarium była jednak nadal żywa. Świadczą o tym zapiski (diariusze, itineraria, listy) osób znanych z nazwiska, które udawa-

ły się na Półwysep Iberyjski głównie w celach dyplomatycznych lub w trakcie większych wypraw pielgrzymkowych związanych z nawiedzaniem centrów pielgrzymkowych (Ziemia Święta, Rzym). Z tych dokumentów wynika, że było około 10 osób, które dotarły do Composteli. Hiszpania była też jednym z odcinków popularnych w tym okresie podróży edukacyjnych (grand tour), na które wybierali się duchowni i studenci. Niestety, z braku zachowanych pamiętnikarskich relacji nie wiemy, czy te grupy osób dotarły do Santiago. Podobnie nie mamy zapisów pątników, którzy z motywacji religijnej udawali się do Jakubowego sanktuarium.

Poza rycerzami, mieszczanami, szlachtą czy kupcami, niewątpliwie do jakubowych relikwii pielgrzymowali ludzie stanu niższego, którzy podejmowali trud z czystej pobożności. Droga lądowa była teoretycznie darmowa dla pątników. Mogli korzystać z noclegów w licznych klasztorach, hospicjach czy szpitalach, które znajdowały się przy szlakach. Pielgrzymi otrzymywali w nich nie tylko nocleg i strawę, ale także często jałmużnę. W zachowanych archiwach takich obiektów można znaleźć informacje na temat osób, które nie prowadziły zapisków z peregrynacji i których nie odnotowano w spisach dworskich. Przykładem jest Hospital Real Catholicos w Santiago, do którego kierowali się wędrowcy po przybyciu do Composteli. Na podstawie zachowanych 29 ksiąg, obejmujących okres od roku 1630 do 1726, można przyjąć, że do relikwii św. Jakuba dotarło 39 lub 42 pielgrzymów, którzy przy zapisie do szpitala podali Polskę, jako kraj, z którego pochodzili. Niewykluczone, że polskich pątników mogło być więcej, ale trudności w prawidłowej identyfikacji wynikają z niejednolitego zapisu pracownika szpitala (zapis ze słuchu; w języku kastylijskim lub galicyjskim)

Tak jak w przeszłości, tak i obecnie Polacy wyruszają na pielgrzymkę do relikwii św. Jakuba w Santiago de Compostela. Z każdym rokiem liczba osób wzrasta. Wędrują różnymi hiszpańskimi trasami, także z Polski, od progu własnego domu. Podtrzymują tradycje swoich poprzedników.

Szlaki wiodące do Santiago de Compostela

Szlaków, które w średniowieczu wiodły do sanktuarium w Santiago de Compostela było bardzo wiele. Przecinały niemal całą Europę, wykorzystując trakty komunikacyjno-handlowe, wśród których najważniejszą rolę spełniała *Via Regia* (Droga Królewska) – trakt z Kijowa, przez Polskę, Niemcy, Francję do Hiszpanii.

Największe znaczenie od momentu odkrycia grobu i wzniesienia katedry XI w. miały i mają nadal tzw. **Trasy Francuskie** (*Camino Frances*). Istniały cztery punkty

zborne, do których docierali pielgrzymi z całej Europy, aby wspólnie wyruszyć ku relikwiom Świętego: **1.** (*via Turonensis*) – od relikwii św. Dionizego w **St. Denis/Paryż** lub od relikwii św. Marcina, patrona dynastii Merowingów w **Tours**; **2.** (*via Lemovicensis*) – **Vezelay** – gdzie w romańskiej katedrze wielką czcią otaczano relikwie św. Magdaleny; **3.** (*via Podensis*) – **Le-Puy-en-Velay** – z najstarszego ośrodka maryjnego we Francji oraz **4.** (*via Tolosana*) – **Arles** – od relikwii pierwszego apostoła Galii – św. Trofima. Te cztery trasy przechodziły przez pirenejskie przełęcze Roncesvalles i Somport, wkraczały na terytoria księstw Nawary i Aragonii, łącząc się w miejscowości **Puenta la Reina**. Od tego miejsca przebiegał jeden wspólny pielgrzymi szlak zwany **Camino Grande**. Przechodził przez m.in. Pamplonę (Pampelunę), Estellę, Burgos, Leon, Astorgę do Santiago de Compostela.

Najstarszym szlakiem wiodącym do Composteli była **Droga Pierwotna (Camino Primitivo)** wiodąca od stolicy Asturii – Oviedo. Prawdopodobnie tą drogą – jak już wspomniano – udał się Alfons II Cnotliwy do Santiago po odkryciu grobu Apostoła. **Droga Angielska** funkcjonowała już w XI w., cieszyła się popularnością wśród mieszkańców krajów nadbałtyckich Skandynawii, Niderlandów i Wysp Brytyjskich. Pielgrzymi angielscy wyruszali z portów nadbrzeżnych przez kanał La Manche, doliną Sommy do Paryża lub bezpośrednio z Wyspy do La Coruny. Pielgrzymi z krajów nadmorskich docierali do Composteli także **Drogą Północną**. Przybijali statkami w okolice Bayona lub Irun, dalej szli w kierunku Vitorii do Burgos, skąd ku Composteli podążali traktem francuskim; innym wariantem była trasa wiodąca wybrzeżem wzdłuż Zatoki Biskajskiej do Oviedo, łącząca się z Drogą Pierwotną; tzw. **Szlak Arousa** – odwoływał się do hipotetycznej drogi ciała Apostoła z Jerozolimy do Hiszpanii; **Trasa(y) Portugalska** z miała wiele wariantów. Najczęściej wyruszano z Lizbony dwoma trasami: przez Alcobaca lub Santarem, które łączyły się w Coimbrze, dalej trasa biegła do Porto, gdzie znów miała trzy warianty: przez Viana do Castelo; przez Bragę lub przez Barcelos. Od Valençy i Tui biegł już jeden wspólny szlak. Po upadku ostatniego islamskiego ośrodka władzy w Grenadzie w 1492 r., powstała Trasa Srebrna – **Via de la Plata**. Odwoływała się do rzymskiej drogi, którą w starożytności Rzymianie transportowali kruszce. Prowadziła z Sewilli przez Salamankę do Astorgi lub przez region Sanabrii, Ourense do Santiago de Compostela.

Sieć Camino de Santiago we Francji i północnej Hiszpanii
 Źródło: www.bosko.pl/wiara/Jakubowy-szlak.html

Przemierzając współcześnie którykolwiek z hiszpańskich szlaków będziemy mijając przepiękne miasta pełne wspaniałych zabytków, małe, senne miasteczka i opuszczone wioski. Trudnym odcinkiem będzie pokonanie gór, mesety – gdzie droga wiedzie przez pola, miejscami bez drzew dających cień i chwile wytchnienia. Naszym symbolem będzie muszla św. Jakuba przypięta do plecaka i specjalny paszport (*credencial*), w którym zbierane będą pieczętki poświadczające drogę, ale i uprawniającym do tanich noclegów w schroniskach dla pielgrzymów (*albergue*). Aż wkroczymy w Galicję, która może nas powitać deszczem, ale i przybliży upragniony cel. Ostatnia noc na Monte de Gozo, kąpiel, dojdzie na mszę pielgrzymów w Katedrze o godzinie 12 i oddanie pokłonu relikwiom św. Jakuba. Potem odbiór *Compostelki*, „średniowiecznego” świadectwo odbycia pielgrzymki. Tych, którzy mają jeszcze czas i siły, czeka droga na przylądek Finisterre, koniec świata. To tu, wg niektórych, kończy się pątniczy szlak, tu spotkamy słupek z napisem 0 km. Na koniec – rytuał spalenia pielgrzymich butów, zostawienie kartki ze skrytymi pragnieniami, kąpiel w morzu. Jesteśmy szczęśliwi i spełnieni.

Droga do Santiago de Compostela uczy pokory, odwagi, cierpliwości, zmierzania się z samym sobą i palącym słońcem, strugami deszczu, pragnieniem, bólem, zmęczeniem. Ale daje świadectwo wiary we własne możliwości, poczucie spełnienia, satysfakcji, poznania i odnalezienia samego siebie, ale i drugiego człowieka. Na szlaku pielgrzym nie jest zupełnie sam, ma świadomość, że przed nim, już od stuleci byli tu inni, ale i za nim pójdą następni. Może liczyć na solidarność i wzajemną uczynność. Ci, którzy wyruszają na tą Drogę, mają swój cel – jedni religijny, inni idą z ciekawości – poznania kraju, jego zabytk-

ków, kultury, ludzi; jeszcze inni realizują swoje marzenia i pragnienia. Ale to, co łączy wszystkich, to zdolność do podjęcia wysiłku i widoczną zmianę w postrzeganiu codzienności. Zauważamy nowe wartości – wolność, bezpieczeństwo, ciszę, uśmiech, kolor i barwy otaczającego nas świata, nowy smak upragnionej wody czy podarowanej przez piekacza ciepłej bułki. Jest w człowieku jakaś wewnętrzna harmonia, spokój, dystans do swojego życia i otaczającego nas zewnętrznego świata. I to jest chyba najcenniejsze. W tle pozostają zmęczenie i wspaniałe kościoły, liczne wioski i miasta położone wśród pól uprawnych, sadów i lasów, bogactwo i urok krajobrazu.

Camino de Santiago – najpiękniejsza droga świata
(fot. Michał Graczyński)

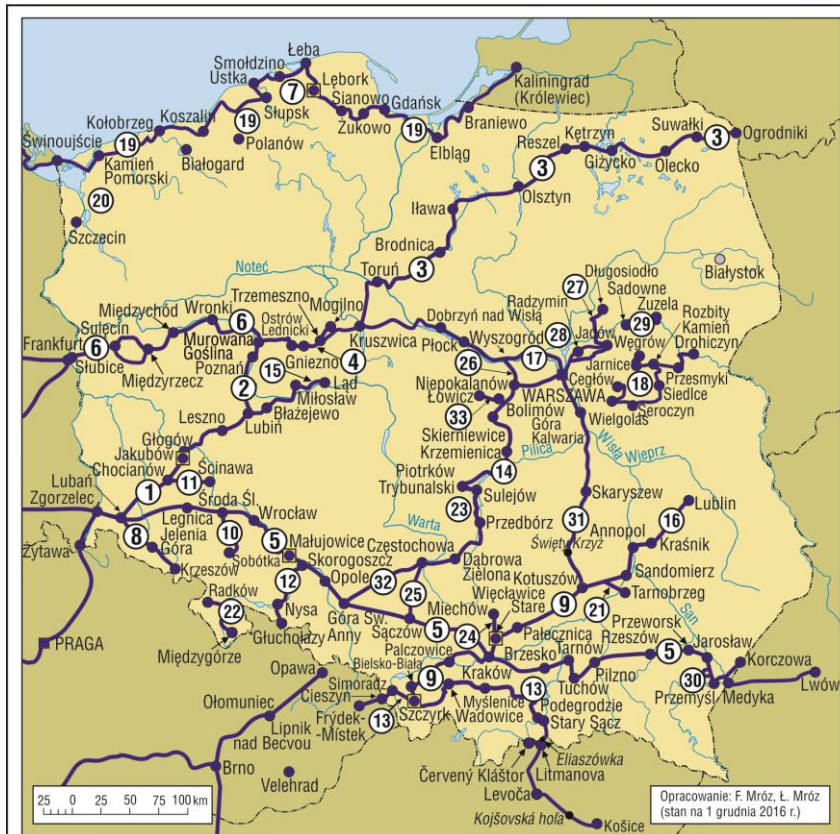
Polskie Drogi św. Jakuba

W 2003 r. niemieckie stowarzyszenie *Ökumenischer Pilgerweg* wytyczyło i oznakowało *Ekumeniczny Szlak Pątniczy (Ökumenische Pilgerweg)*, który rozpoczyna się przy Moście Staromiejskim w Zgorzelcu/Görlitz i prowadzi do Vacha. Tym samym, europejska sieć Drogi św. Jakuba dotarła do granicy polsko-niemieckiej, Polska uzyskała dostęp do sieci *Camino de Santiago* w Europie Zachodniej. Rok później, tj. w 2004 r. grupa miłośników Szlaku Jakubowego oraz pielgrzymów z Polski, którzy odbyli pielgrzymkę do Santiago de Compostela, wysunęła na forum internetowym portalu „Polskiego Klubu Camino de Santiago” pomysł powstania pierwszego odcinka Drogi św. Jakuba w Polsce. Projekt zakładał wytyczenie i oznakowanie tzw. *Drogi Polskiej (Camino Polaco)*, której trasa prowadziłaby od Ogrodnik (przy granicy polsko-litewskiej) przez Olsztyn, Iławę, Brodnicę, Toruń, Gniezno, Poznań do granicy polsko-niemieckiej w Słubicach. Realizacja tego przedsięwzięcia trwała kilka lat; pierwszym z jej etapów było otwarcie 25 lipca 2006 r.

dwudziestokilometrowego odcinka *Drogi Polskiej* prowadzącego z katedry p.w. św. Jakuba w Olsztynie do sanktuarium maryjnego w Gietrzwałdzie.

Niezależnie od projektu związanego z *Camino Polaco* zaprezentowanego na forum internetowym „Polskiego Klubu Camino de Santiago”, również wśród czcicieli św. Jakuba na Dolnym Śląsku i na Ziemi Głogowskiej powstał pomysł oznakowania tzw. *Dolnośląskiej Drogi św. Jakuba*, której 164 km trasa prowadzi z Głogowa, przez Jakubów (pierwsze w Polsce sanktuarium św. Jakuba), Grodowiec, Polkowice, Chocianów, Bolesławiec i Lubań do Zgorzelca. Szlak ten został oznakowany w latach 2004–2005 i uroczystie otwarty 24 lipca 2005 r., jako pierwszy polski odcinek *Camino de Santiago*. Dało to początek imponującemu rozwojowi Szlaków Jakubowych w Polsce, którego efektem są 34 oznakowane odcinki Drogi św. Jakuba o łącznej długości ponad 6100 km. Tym samym Szlak Jakubowy jest obecnie najdłuższym szlakiem pielgrzymkowym w Polsce, zarazem jedynym oznakowanym szlakiem pieszym i tematycznym łączącym granice Polski: z Litwą (*Droga Polska*), Ukrainą (*Droga św. Jakuba Via Regia*), Niemcami (*Dolnośląska Droga św. Jakuba*, *Droga św. Jakuba Via Regia*, *Lubuska Droga św. Jakuba* i *Pomorska Droga św. Jakuba*), Czechami (*Żytawska Droga św. Jakuba* i *Beskidzka Droga św. Jakuba*) oraz z Rosją – Obwodem Kaliningradzkim (*Pomorska Droga św. Jakuba*).

Drogi św. Jakuba Apostoła Starszego w Polsce

Nr	Oznakowane odcinki Drogi św. Jakuba	liczba km	wzór muszli	Nr	Oznakowane odcinki Drogi św. Jakuba	liczba km	wzór muszli
1	Dolnośląska Droga św. Jakuba (Głogów – Jakubów – Lubañ – Zgorzelec)	164		18	Droga św. Jakuba Północno-Wschodniego Mazowsza i Podlasia (Drohiczyn – Przesmyki – Rozbity Kamień – Węgrów – Siedce – Seroczyn – Cegłów)	227	
2	Wielkopolska Droga św. Jakuba (Gniezno – Poznań – Głogów)	234		19	Pomorska Droga św. Jakuba (Via Baltica) w tym Łęborska Droga św. Jakuba (Braniewo – Elbląg – Gdańsk – Lębork – Słupsk – Kotobrzeg – Kamień Pom. – Swinoujście)	722	
3	Droga Polska (Camino Polaco) (Ogrodniki – Olsztyn – Toruń – Trzemeszno)	651		20	Szczecińska Droga św. Jakuba (Swinoujście – Szczecin)	97	
4	Droga św. Jakuba „Szlak Piastowski” (Mogilno – Gniezno)	47		21	Tarnobrzeska Droga św. Jakuba (Tarnobrzeg – Sulisławice)	21	
5	Droga św. Jakuba Via Regia (Medyka/ Korczowa – Pilzno – Kraków – Góra Św. Anny – Brzeg – Zgorzelec)	957		22	Kłodzka Droga św. Jakuba (Międzygórze – Kłodzko – Radków)	69	
6	Lubuska Droga św. Jakuba (Murowana Goślina – Stubice)	279		23	Staropolska Droga św. Jakuba (Piotrków Trybunalski – Częstochowa)	155	
7	Łęborska Droga św. Jakuba (Sianowo – Lębork – Smoltzino)	122		24	Miechowska Droga św. Jakuba (Miechów – Więclawice Stare – Kraków)	35	
8	Sudecka Droga św. Jakuba (Krzeszów – Jelenia Góra – Lubañ)	105		25	Jasnogórska Droga św. Jakuba (Częstochowa – Lubsza – Sączów)	56	
9	Małopolska Droga św. Jakuba (Sandomierz – Kraków – Szczyrk)	317		26	Szopenowska Droga św. Jakuba (Wyszogród – Niepokalanów)	33	
10	Śląska Droga św. Jakuba (Ślęza – Sobótka – Środa Śląska)	55		27	Droga Niepodległości św. Jakuba (I. Sadowne – Loretto – Jadów II. Długosiodło – Wyszogród – Jadów – Ossów)	168	
11	Miedziana Droga św. Jakuba (Scinawa – Lubin – Chocianów)	45		28	Droga św. Jakuba „Cudu nad Wisłą” (Radzymin – Kobyłka – Ossów – Warszawa)	35	
12	Nyska Droga św. Jakuba (Gluchołazy – Nysa – Skorogoszcz)	100		29	Prymasowska Droga św. Jakuba (Zuzela – Prostyń – Sadowne)	52	
13	Beskidzka Droga św. Jakuba (Eliaszówka – Stary Sącz – Podegrodzie – Mysłenice – Wadowice – Szczyrk – Cieszyn)	316		30	Tuligłowska Droga św. Jakuba (Wola Rokietnica – Tuligłowy – Rokietnica)	13	
14	Warszawska Droga św. Jakuba (Warszawa – Skierniewice – Piotrków Tryb.)	229		31	Świętokrzyska Droga św. Jakuba (Warszawa – Święty Krzyż – Kotuszów)	283	
15	Nadwarciańska Droga św. Jakuba (Łąd – Miłostaw – Lubin)	111		32	Częstochowska Droga św. Jakuba (Częstochowa – Lubeko – Góra Św. Anny)	110	
16	Lubelska Droga św. Jakuba (Lublin – Krańnik – Sandomierz)	136		33	Łowicka Droga św. Jakuba (Bolimów – Łowicz)	25	
17	Mazowiecka Droga św. Jakuba (Warszawa – Płock – Dobrzyń nad Wisłą)			34	Dobrzyńsko-Kujawska Droga św. Jakuba (Dobrzyń nad Wisłą – Włocławek – Kruszwica)		

sanktuarium św. Jakuba Apostoła
 - - - - - granice państw

Droga św. Jakuba w Polsce (stan na 1 grudnia 2016 r.)

Źródło: opracowanie F. Mróz, Ł. Mróz (2016)

Warto podkreślić, że wraz z rozwojem Drogi i kultu św. Jakuba zostało ustanowionych w Polsce pięć sanktuariów św. Jakuba – w Jakubowie (17 czerwca 2007 r.), Lęborku (25 lipca 2010 r.), Szczyrku (24 kwietnia 2011 r.), Więclawicach Starych (5 września 2013 r.) oraz w Małujowicach (26 kwietnia 2016 r.).

Odtwarzania szlaków pielgrzymkowych w Polsce podjęły się stowarzyszenia i bractwa Jakubowe oraz osoby prywatne, którym bliskie jest *Camino de Santiago*. Trasy zostały oznakowane w podobny sposób jak hiszpańskie – jest to logo Europejskiego Szlaku Pielgrzymkowego Rady Europy. Jego symbolem jest muszla św. Jakuba na niebieskim tle oraz żółta strzałka. To one wyznaczają drogę pielgrzymom, którzy przemierzając kolejne kilometry poczują trud i zmęczenie, chwile kontemplacji i wzruszeń. A przejście Camino – hiszpańskiego czy polskiego, będzie dla nich wielkim przeżyciem religijnym, świadectwem wiary we własne możliwości.

Tak, jak mieszkańcy Hiszpanii są przyjaźnie nastawieni i pełni podziwu dla wędrujących samotnie pielgrzymów, tak i my Polacy otwórzmy swoje domostwa i serca dla pątników. Zaznaczmy znakiem św. Jakuba nasze domy, niech pod ich dachami znajdą upragniony odpoczynek, nocleg, strawę. A gdy zgubią szlak, wskażmy im drogę, dobre słowo pocieszenia i otuchy do dalszego pielgrzymowania „ku wieczności”. Realizujmy, słowa Chrystusa – „ruszaj ku wiecznemu szczęściu” – *Buen Camino...*

Małopolska Droga św. Jakuba

W sieć istniejących polskich szlaków jakubowych wpisuje się też *Małopolska Droga św. Jakuba*. Szlak nawiązuje do średniowiecznego traktu prowadzącego skrajem doliny Wisły, z Lublina przez Sandomierz, Wiślicę do Krakowa. Był on jedną z odnóg tzw. ruskiego szlaku wiodącego z Polesia i Rusi do stolicy Korony oraz na Śląsk. *Małopolska Droga św. Jakuba* pokrywa się także z odcinkiem średniowiecznego traktu handlowego, który łączył Polskę z Litwą. Jego początki sięgają roku 1386, kiedy to Władysław Jagiełło udał się z Wilna do Krakowa, by objąć koronę polską. W przeszłości drogą, którą nazywano traktem Jagiellońskim, podążały orszaki królewskie, urzędnicy, rycerze, kupcy, uczeni, ale także pielgrzymi.

Projekt oznakowania pierwszego odcinka *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* z Sandomierza do Krakowa został zgłoszony przez caminowiczów i czcicieli św. Jakuba podczas spotkania, które odbyło się 23 czerwca 2007 r. na Kazimierzu w Krakowie. Kolejne, zostało zorganizowane 21 lipca 2007 r. z inicjatywy ks. Ryszarda Honkisz – proboszcza parafii p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Więclawicach Starych. W trakcie tego spotkania

podjęto decyzję o wytyczeniu i oznakowaniu *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* oraz o utworzeniu przy parafii św. Jakuba w Więclawicach Starych – Bractwa św. Jakuba, jako Oddziału Bractwa św. Jakuba w Jakobowie. Oficjalne rozpoczęcie działalności Bractwa przypadło w dniu 8 grudnia 2007 r. Jeszcze w tym samym roku rozpoczęto prace nad oznakowaniem szlaku w Małopolsce muszlą św. Jakuba oraz objęto opieką pierwszych pielgrzymów.

Głównym kryterium przy wytyczeniu szlaku stało się rozmieszczenie kościołów św. Jakuba Starszego Apostoła w Małopolsce. Przeprowadzone przez Annę Witkowską badania wykazały, że w XVI w. w szerokim pasie między Krakowem a Sandomierzem znajdowało się 12 świątyń p.w. św. Jakuba. Według historyków niewielkie odległości pomiędzy miejscowościami z kościołami parafialnymi p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła, położonymi na wyraźnej linii ciągłej – od Sandomierza przez Katuszów, Szczaworyż, Probołowice, Pałecznicę, Niegardów, Więclawice Stare, Kazimierz, Sankę, Palczowice do Bestwiny – przemawiają za istnieniem w średniowieczu szlaku pątniczego do Santiago de Compostela. Mediewiści podkreślają, że świątynie p.w. św. Jakuba położone przy tym szlaku mogły pełnić rangę kościołów stacyjnych. Ich usytuowanie w bliskiej odległości od siebie (nieprzekraczającej 30km) umożliwiało pątnikom przejście kolejnych odcinków drogi w ciągu jednego dnia.

Przy wyznaczaniu przebiegu *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* zwrócono również uwagę na piękno przyrody i bogactwo kultury regionu, w tym także na rozmieszczenie sanktuariów. *Małopolski Szlak św. Jakuba* przebiega przez obszar siedmiu parków krajobrazowych: Szanieckiego, Nadnidziańskiego, Kozubowskiego, Dłubniańskiego, Bielańsko-Tynieckiego, Rudniańskiego oraz Beskidu Śląskiego. Każdy pielgrzym – caminowicz, wędrując szlakiem ma okazję nawiedzić sanktuaria m.in. w: Sandomierzu (sanktuarium Matki Bożej Różańcowej), Szczaworyżu (sanktuarium Matki Bożej Łaskawej), Wiślicy (sanktuarium Matki Bożej Łokietkowej), Zielenicach (sanktuarium Matki Bożej Zielenickiej), Więclawicach Starych (sanktuarium św. Jakuba), Krakowie (w stolicy Małopolski funkcjonuje obecnie ponad 30 sanktuariów), Bielanach koło Kęt (sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego), Wilamowicach (sanktuarium św. abpa Józefa Bilczewskiego), Hałcnowie (sanktuarium Matki Bożej Bolesnej) oraz w Szczyrku (sanktuarium św. Jakuba i sanktuarium Wspomożycielki i Królowej Beskidów).

W prace nad wytyczeniem i oznakowaniem *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* włączyli się członkowie Bractwa św. Jakuba przy parafii św. Jakuba w Więclawicach Starych. Cenną pomoc i wskazówki uzyskano od władz miast: Sandomierz, Staszów, Busko-Zdrój, Skalbierz, Słomniki i Kraków oraz władz gmin: Alwernia, Czarnocin, Kęty, Klimontów, Kocmyrzów-Luborzyca, Koniusza, Liszki, Michałowice, Osiek, Pałecznicza, Radziemice, Szydłów,

Wilamowice, Wiślica, Zielonki i Złota. Projekt został zrealizowany dzięki wsparciu finansowemu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Uroczyste otwarcie pierwszego odcinka *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* (Pałecznicza – Więclawice Stare – Kraków) odbyło się 25 października 2008 r. w parafii p.w. św. Jakuba Apostoła Starszego w Więclawicach Starych. Natomiast odcinek szlaku w województwie świętokrzyskim (Sandomierz – Katuszów – Szczaworyż – Probołowice – Pałecznicza) otwarto w dniach 23–25 lipca 2009 r. w Sandomierzu oraz w parafii św. Jakuba w Katuszowie.

Uroczystości otwarcia Małopolskiej Drogi św. Jakuba w kościele p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Więclawicach Starych (25 października 2008 r.)
(fot. Franciszek Mróz)

W latach 2010–2016 członkowie Bractwa św. Jakuba z Więclawic Starych, mieszkańcy parafii św. Jakuba w Katuszowie i Pałeczniczy, członkowie Polskie Towarzystwa Tatarzańskie w Tarnobrzegu oraz pracownicy urzędów gmin, przez które przebiega szlak, uzupełnili oznakowanie wytyczonego już szlaku; także oznakowali kolejne odcinki *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* – z Krakowa przez Tyniec, Liszki, Mników, Sankę, Palczowice, Zator, Bielany koło Kęt, Wilamowice, Bielsko-Białą do sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku. Tam też *Małopolska Droga św. Jakuba* łączy się z *Beskidzką Droga św. Jakuba*, która z kolei prowadzi do granicy polsko-czeskiej w Cieszynie, następnie przez Frydek-Mistek do Ołomuńca. Tym samym małopolski szlak spełnia założony przez jakubowych pasjonatów cel – umożliwia mieszkańcom Krakowa i Małopolski pielgrzymowanie do grobu Apostoła w Santiago de Compostela zgodnie ze średniowieczną praktyką – od progu własnego domu.

Długość *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* od kościoła p.w. św. Jakuba w Sandomierzu do sanktuarium p.w. św. Jakuba w Szczyrku wynosi 317 km. Na szlaku znajduje się dziesięć

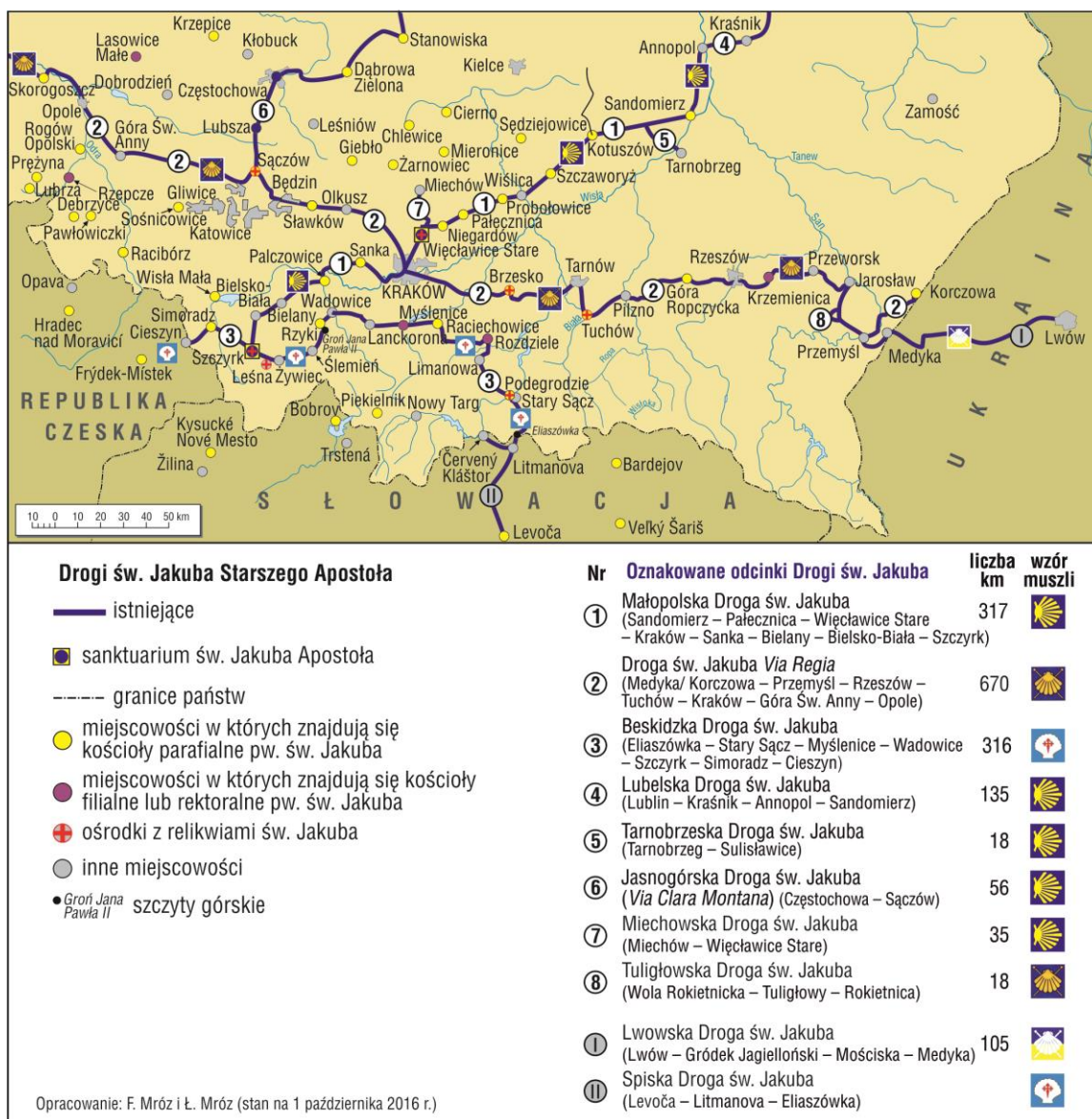
kościół p.w. Apostoła: w Sandomierzu, Katuszowie, Szczaworyżu, Probołowicach, Pałecznicy, Niegardowie, Więclawicach Starych, Sance, Palczowicach oraz w Szczyrku.

Na terenie Krakowa *Małopolska Droga św. Jakuba* łączy się z Droga św. Jakuba „*Via Regia*”, która prowadzi ze Lwowa przez Medykę, Przemyśl, Przeworsk, Rzeszów, Pilzno, Tuchów, Brzesko, Kraków, Piekary Śląskie, Górę Św. Anny, Opole, Skorogoszcz, Brzeg, Wrocław, Legnicę do Zgorzelca (957 km). Przedłużeniem *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* w kierunku północno-wschodnim jest z kolei *Lubelska Droga św. Jakuba* – szlak prowadzący z Lublina do Sandomierza (136 km).

Szlak małopolski został oznakowany tradycyjnym symbolem muszli św. Jakuba stosowanym na *Camino de Santiago* m.in. w Hiszpanii, Francji i Niemczech oraz żółtymi strzałkami. Na trasie ustawiono także kilkadziesiąt betonowych drogowskazów z jakubowymi muszlami (wzorowanych również na hiszpańskich drogowskazach).

Wzór muszli na Małopolskiej Drodze św. Jakuba (układ muszli zgodnie z strzałką wskazującą kierunek wędrowki na Małopolskiej Drodze św. Jakuba)

Droga św. Jakuba w południowo-wschodniej Polsce (stan na 1 października 2016 r.)

Opracowanie: F. Mróz, Ł. Mróz (2016)

Historia Małopolski

Małopolska to kraina historyczna leżąca w dorzeczu górnej i środkowej Wisły oraz dorzeczu górnej Warty. Nazwa „Małopolska” określana *Polonia Minor* pojawia się w dokumentach państwowych dopiero z końcem XV w. W przeszłości stanowiła terytorium plemienia Wiślan. Z końcem X w. została podbita przez księcia Mieszka I, który włączył kraj Wiślan do państwa pierwszych Piastów. Początkowo pod określeniem Małopolska rozumiano ziemie/księstwa: krakowskie i sandomierskie. Pomiedzy XV–XVIII w. zasięg terytorialny Małopolski uległ powiększeniu przez przyłączenie księstwa oświęcimskiego, zatorskiego i siewierskiego oraz obszaru lubelskiego.

Rola Małopolski znacznie wzrosła po najeździe księcia czeskiego – Brzetysława w 1038 r., który złupił Wielkopolskę, główny obszar panowania Piastów. Odbudowy kraju podjął się Kazimierz Odnowiciel, który przywrócił struktury państwowe i kościelne. Z powodu zniszczeń, jakie doznała Wielkopolska, główną siedzibą księcia stał się Kraków. Tą rolę będzie pełnił do końca XVI w. Testamentem Bolesława Krzywoustego z 1138 r. Polska została podzielona na dzielnice przynależne synom Krzywoustego. Znaczna część Małopolski była tzw. dzielnicą senioralną, w której zasiadał książę zwierzchnik, mający władzę nad pozostałymi dzielnicami. Okres rozbitcia dzielnicowego (XIII–XIV w.) to czas walki o tron krakowski, ale także czas zniszczeń, które objęły Małopolskę i Kraków podczas najazdu Mongołów. Niezwykle ważnym wydarzeniem było zdobycie przez Władysława Łokietka dzielnicy senioralnej i jego koronacja na króla Polski. Miało to miejsce w katedrze wawelskiej w 1320 r. Od tego momentu katedra stała się miejscem koronacji i pochówków królewskich do połowy XVIII w. Wielki rozwój Małopolski nastąpił w czasach panowania Kazimierza Wielkiego ostatniego Piasta oraz dynastii Jagiellonów, stając się centrum politycznym, gospodarczym, kulturalnym i naukowym Polski. Przez Małopolskę przechodziły główne trakty handlowe z Europy Zachodniej na wschód, także z południa ku Morzu Bałtyckiemu. W 1589 r. dotychczasowy obszar Małopolski powiększył się przez przyłączenie terenów na wschód od Sanu. Tragiczne skutki dla Polski, w tym Małopolski miał najazd szwedzki w 1655 r. Po rozbiorach większa część Małopolski znalazła się pod panowanie Austrii; mniejsza – Rosji. W wyniku kongresu wiedeńskiego w 1815 r. oraz ustaleń pomiędzy Austrią i Rosją doszło do powstania na obszarze Małopolski niepodległego „państewka” – Rzeczypospolitej Krakowskiej z Wolnym Miastem Kraków. Przetrwało do 1848 r., kiedy zostało włączone do Austrii. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. i po II wojnie Małopolska, choć nie w historycznych granicach jest częścią państwa polskiego.

Krainy geograficzne na Małopolskiej Drodze św. Jakuba

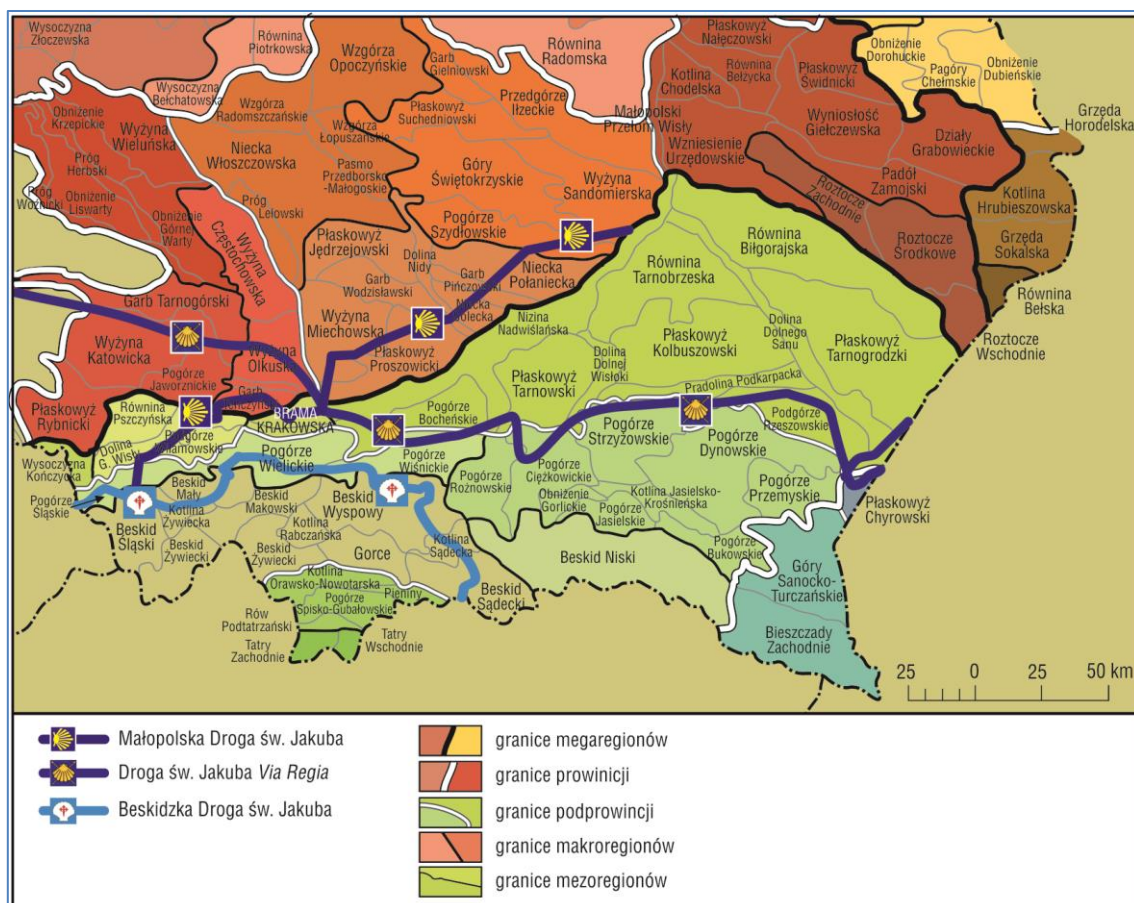
Małopolska Droga św. Jakuba przebiega przez kilka krain geograficznych, co wpływa na różnorodność występującej na trasie rzeźby terenu. Trasa rozpoczyna się w:

- Sandomierzu – położonym pomiędzy regionem: Wyżyny Kieleckiej (Wyżyna Sandomierska) i Kotliny Sandomierskiej (Nizina Nadwiślańska, Równina Tarnobrzaska)
Jej pośrednim punktem jest:
- Kraków – leżący na styku regionów: Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (Rów Krzeszowski, Garb Tenczyński); Kotliny Sandomierskiej (Nizina Nadwiślańska) i Bramy Krakowskiej (Pomost Krakowski, Rów Skawiński, Obniżenie Cholerzyńskie).

Trasa Małopolskiej Drogi św. Jakuba prowadzi przez następujące makroregiony fizycznogeograficzne:

1. **Wyżynę Kielecką** z jej jednostkami (mezoregionami fizycznogeograficznymi): Wyżyną Sandomierską (Sandomierz, Klimontów) oraz Pogórzem Szydłowskim (Smerdyna, Wiśniowa, Katuszów, Szydłów);
2. **Nieckę Nidziańską** z jej jednostkami: Niecką Połaniecką (Kargów), Garbem Pińczowskim (Strzałków, Szczaworyż), Niecką Solecką (Chotel Czerwony), Doliną Nidy (Wiślica), Garbem Wodzisławskim (Pełczyska, Probołowice, Czarnocin), Płaskowyżem Proszowickim (Skalbmierz, Pałecznicza, Niegardów), Wyżyną Miechowską (Polanowice, Goszcza, Więclawice Stare);
3. **Wyżyną Krakowsko-Częstochowską** z jej jednostkami: Garbem Tenczyńskim (rezerwat przyrody „Dolina Mnikowska”, rezerwat przyrody „Zimny Dół”);
4. **Bramą Krakowską** (Kraków, Tyniec, Piekary) z jej jednostkami: Obniżeniem Cholezryńskim i Pomostem Krakowskim;
5. **Kotlinę Oświęcimską** z jej jednostkami: Doliną Górnej Wisły (Spytkowice, Zator) i Podgórzem Wilamowickiego (Bielany koło Kęt, Wilamowice);
6. **Pogórze Zachodniobeskidzkie** z jej mezoregionem fizycznogeograficznym: Pogórzem Śląskim (Bielsko-Biała);
7. **Beskidy Zachodnie** z jej jednostką: Beskidem Śląskim (Szczyrk).

Przebieg Małopolskiej Drogi św. Jakuba i Drogi św. Jakuba Via Regia na tle regionów fizyczno-geograficznych Polski.

Źródło: Łukasz Mróz na podstawie: J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2002.

I. Wyżyna Kielecka

Wyżyna zbudowana jest ze skał paleozoicznych, triasowych i jurajskich. W centralnej części leżą Góry Świętokrzyskie, najstarsze pasmo górskie w Polsce. Ich przedłużeniem w kierunku: południowym-wschodnim jest Wyżyna Sandomierska ze wzniesieniami mniejszymi niż 300 m n.p.m.; natomiast w kierunku południowym – Pogórze Szydłowieckie.

Wyżyna Sandomierska – (Sandomierz, Klimontów) geologicznie stanowi przedłużenie Gór Świętokrzyskich. Różni się od nich wysokościami i krajobrazem. Jest stosunkowo płaska, pokrywa ją gruba warstwa lessu, w której na skutek erozji wytworzyła się sieć wąwozów. Wysokości nie przekraczają 300 m n.p.m. W jej granicach leżą niewysokie wzgórza, zwane Góry Pieprzowe, które krawędzią schodzą do doliny Wisły. Górotwór stanowi najstarsze w Europie odsłonięcie łupków i zlepieńców środkowo-kambryjskich, którego wiek obliczany jest na około 500 milionów lat. Nazwa wzgórz pochodzi od brunatnoszarych skał, które pod wpływem wietrzenia rozpadają się na małe grudki, podobne kolorem do ziaren pieprzu. Są pokryte warstwą lessu, w którym powstało wiele wąwozów. Na terenie gór znajduje się re-

zerwat przyrody „Góry Pieprzowe”, do którego z Sandomierza prowadzi szlak. Występują tu murawy kserotermiczne, skupiska dzikiej róży, wisienka stepowa, w starorzeczu Wisły – kotewka, czyli tzw. orzech wodny.

Pogórze Szydłowskie (Smerdyna, Wiśniowa, Kotuszów, Szydłów) to region przejściowy do Niecki Nidziańskiej. Występują tu skały paleozoiczne, jurajskie i kredowe. Kulminacje wzniesień osiągają ponad 300 m n.p.m. Miejscami pojawiają się formy krasowe.

II. Niecka Nidziańska

Leży pomiędzy Wyżyną Kielecką na wschodzie a Wyżyną Krakowsko-Częstochowską na zachodzie. Jest to nieckowate obniżenie zbudowane ze skał kredowych. Mezoregion obejmuje mniejsze jednostki:

Nieckę Połaniecką – (np. od Szydłowa do Kargowa) rozległe zapadlisko tektoniczne między Pogórzem Szydłowskim a Garbem Pińczowskim, które wypełniają ropy, gipsy i piaski. Mogą tu pojawiać się procesy krasowe. Spotyka się obszary z wysokościami względnymi około 180–230 m, które opadają stopniem 40–50 m ku Kotlinie Sandomierskiej.

Garb Pińczowski (np. od Kargowa do Szczaworyża) to wypiętrzenie zbudowane z margli kredowych o wysokości od 100–300 m n.p.m. Jest to teren rolniczy o niewielkiej powierzchni lasów. Część obszaru Garbu stanowi Nadnidziański Park Krajobrazowy; znajduje się też fragment Szanieckiego Parku Krajobrazowego, który chroni krajobraz z kredowymi wzgórzami oraz odsłonięciami gipsowymi w formach wielokrystalicznych oraz zbiorowiska roślinności kserotermicznej i torfowiskowej.

Niecka Solecka (np. od Szczaworyża do Chotel Czerwony) na zachód od Doliny Nidy. Jest zbudowana z margli kredowych i gipsów mioceńskich, które tworzą wypiętrzenia dochodzące do 250 m n.p.m. W gipsach występują zjawiska krasowe (jaskinie, zapadliska, bramy i żłóbki skalne).

Dolina Nidy (np. Gorysławice, Wiślica) ma szerokość od 2–3 km. Dominuje krajobraz nizinny, płaski, choć występują wzniesienia zbudowane głównie ze skał gipsowych. Spotykamy tu starorzecza, meandry, tereny podmokłe, łąki, torfowiska i stawy rybne. Sporo jest łąk i pastwisk. W dolinie Nidy został utworzony Nadnidziański Park Krajobrazowy, który chroni zarówno starorzecza i roślinność Nidy, jak i zjawiska krasowe występujące w wapieniach i gipsach.

Garb Wodzisławski (np. Probołowice, Czarnocin) to pas wzgórz o zróżnicowanej wysokości – od około 360 m n.p.m. na zachodzie do 260 m n.p.m. w obniżeniu rzeki Nidy. Zbudowany

z kredy i pokryty lessem, w którym powstały liczne jary i wąwozy. Teren rolniczy, choć występują znaczne powierzchnie zalesione.

Płaskowyż Proszowicki (np. Skalbmierz, Pałecznicza, Niegardów) jest wtórną niecką tektoniczną zbudowaną z morskich osadów przykrytych lessem. Powierzchnia wyżyny jest rozczłonkowana siecią jarów i dolin pomiędzy wzgórzami dochodzącymi do 250 m n.p.m., które sięgają po dolinę Wisły. Mało jest tu terenów zalesionych. Ze względu na urodzajne gleby jest to obszar rolniczy.

Wyżyna Miechowska (np. Więclawice Stare) jest obszarem przejściowym od Niecki Nidziańskiej do Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Występują tu wysokości dochodzące do 400 m n.p.m. Krajobraz urozmaicają wzniesienia i obniżenia tektoniczne (padoły). Znaczną część powierzchni pokrywają lessy. Części obszaru włączona jest w obszar Dłubiańskiego Parku Krajobrazowego.

III. Wyżyna Krakowsko–Częstochowska

Zbudowana z wapieni o wysokościach dochodzących od 300–500 m n.p.m. Sporo tu ostańcowych skałek wapiennych. Od południa wyżynę przecinają uskoki tektoniczne, dzięki którym powstał Rów Krzeszowicki oddzielający Garb Tenczyński od Wyżyny Olkuskiej. Przedłużeniem Grzbietu są zrębowe wzgórza wapienne np. Tyńca, Wawelu, Skalki. Wędrując od Krakowa do Tyńca, wkroczymy na teren Bramy Krakowskiej – z jej jednostką Pomostem Krakowskim. Na tych obszarach znajdują się trzy parki krajobrazowe wchodzące w skład Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych. Są to:

Bieleńsko-Tyniecki Park Krajobrazowy (np. Tyniec) – obejmuje fragment doliny Wisły i wypiętrzania wapienne w okolicach Krakowa. Poza wartościami środowiska przyrodniczego chronione jest też dziedzictwo materialne (kościół, kaplice, założenia dworskie wraz z parkami);

Tenczyński Park Krajobrazowy (np. Sanka) – obejmuje pasmo Grzbietu Tenczyńskiego i częściowo Rowu Krzeszowickiego. Krajobraz jest zróżnicowany, występują liczne formy krasowe (np. ostańce). Znaczną powierzchnię Parku zajmują lasy z bogatą florą. Ochroną objęte są też liczne przykłady budownictwa (zamki, forty, kościoły);

Rudniański (np. Palczowice) – obejmuje południową część Garbu Tenczyńskiego, w którym ochronie podlega zarówno roślinność ożywiona, jak nieożywiona.

IV. Brama Krakowska

Jest makroregionem fizycznogeograficznym położonym na północ od progu Pogórza Wielickiego i na południe od Garbu Tenczyńskiego (zaliczanego do Wyżyny Krakowsko-

Częstochowskiej). Od zachodu sąsiaduje z Kotliną Oświęcimską, zaś od wschodu z Kotliną Sandomierską. Region ten zajmuje powierzchnię 275 km² i składa się z trzech mniejszych jednostek: Rowu Skawińskiego, Obniżenia Cholerzyńskiego i Pomostu Krakowskiego. Brama Krakowska jest częścią doliny Wisły, która na tym odcinku ma około 45 km długości. Na wschodnim krańcu makroregionu znajduje się Kraków. Atrakcją geologiczną tego regionu są pojedyncze wapienne wzniesienia wystające z osadów mioceńskich.

V. Kotlina Oświęcimska

Leży w dorzeczu górnej Wisły, granicząc od wschodu z Bramą Krakowską; od południa – Pogórzem Wielickim, Beskidem Makowskim i Beskidem Małym. Jest to wierzchowina pokryta glinami i żwirami, którą przecinają rzeki płynące na północ w kierunku doliny Wisły – np. dolina Skawy. Dno Kotliny położone jest na średniej wysokości około 230 m. Jest to obszar rolniczy i przemysłowy. Lasy występują tylko na niewielkiej powierzchni. W ramach Kotliny będziemy wędrować:

- **Doliną Górnej Wisły** (Zator, Spytkowice) – jest środkową częścią Kotliny Oświęcimskiej. Tworzy ją duży stożek napływowy. Dolina między Skoczowem a Spytkowicami ma ok. 8 km szerokości i 70 km długości. Zalewowemu dnu doliny położonej na poziomie 220–240 m n.p.m. towarzyszą piaszczyste tarasy z niewielkimi wydmami (10–20 m). W dnie doliny i w odcinkach ujściowych dopływów karpaccich stworzone są liczne stawy rybne. W okolicach miasta Zator – Skawa wpada do Wisły.
- **Podgórzem Wilamowickim** – położone jest między Doliną Górnej Wisły na północy a Pogórzem Śląskim na południu. Są to wysoczyzny (280–300 m n.p.m.) na podłożu mioceńskim, przykryte żwirami karpaccimi, resztką pokrywy morenowej i lessem, wzniesione ok. 35–70 m powyżej dolin rzecznych (np. Soły), które są dopływami Wisły. Lejkowaty wylot doliny Soły z Beskidu Małego wypełniony jest stożkiem napływowym, na którym powstało miasto Kęty. Obszar jest kraina rolnicza, ale gęsto zaludniona.

VI. Pogórze Zachodniobeskidzkie

Rozciąga się od Bramy Morawskiej na zachodzie po dolinę Dunajca na wschodzie. Jego powierzchnia jest położona wysokościach 300–500 m n.p.m. i opada ku kotlinom podkarpackim stopniem denudacyjnym związanym z nasunięciem się płaszczowin karpaccich na przedpole. Jego płaskie garby są zbudowane z piaskowców, łupków, wapieni. Jest zagospodarowane rolniczo i posiada gęstą zabudowę. Na szlaku przejdziemy przez jego mezoregion:

- **Pogórze Śląskie** – najbardziej na zachód wysunięta część Pogórza Zachodniobeskidzkiego. Jest zbudowane z fliszu z elementami wapieni i cieszyńców. Występujące tu wysokości są zróżnicowane – od 280–300m na granicy Kotliny Oświęcimskiej do 400–450 m u podnóża Beskidu Śląskiego i Małego. Pogórze Śląskie jest porożcinane dolinami rzek wypływających z Beskidów (np. Wisły, Soły, Białej). Doliny są wcięte w działy międzydolinne pokryte gliną. Granicą Pogórza a Beskidu Śląskiego jest Brama Wilkowicka i rzeka Biała.

VII. Beskidy Zachodnie

Zbudowane z piaskowców magurskich; w zależności od wysokości poszczególnych grup górskich występuje tu od dwóch do pięciu pięter krajobrazowych. Szlak obejmuje jedno z pasm:

- **Beskid Śląski** – leży pomiędzy doliną Olzy na zachodzie, doliną Soły i Bramą Wilkowicką na wschodzie, Kotliną Żywiecką na południu, opadając wysokim progiem na północ ku Pogórzcu Śląskiemu. Jest zróżnicowany strukturalnie i krajobrazowo. Część północna składa się z dwóch pasm rozdzielonych doliną Wisły – pasma Baraniej Góry i pasma Wiślańskiego. Obszar jest zbudowany z odpornych piaskowców godulskich i istebniańskich. Charakterystyczną cechą są wychodnie skalne i jaskinie w skałach fliszowych. Najwyższym szczytem jest Skrzyczne 1257 m n.p.m.; Barania Góra 1220 m n.p.m.

Przewodnik

Sandomierz 0 km

Małopolska Droga św. Jakuba ma swój początek w Sandomierzu, jednym z najstarszych polskich miast. Położony jest na lewym brzegu Wisły, na wzgórzach, należących do łańcucha Gór Pieprzowych, które są częścią Wyżyny Sandomierskiej. Nazwa „góry pieprzowe” pochodzi od brunatnoszarych skał, które pod wpływem wietrzenia rozpadają się na małe grudki, podobne kolorem do ziaren pieprzu. Wzgórza, stromo opadające ku Wiśle, pokryte są warstwą lessu, w którym powstało wiele wąwozów. Od wczesnego średniowiecza Sandomierz był silnym ośrodkiem osadniczym. Na jego rozwój gospodarczy wpłynęło położenie na skrzyżowaniu ważnych dróg komunikacyjnych i handlowych wiodących z Europy Zachodniej, przez Kraków na Ruś i dalej do krajów Azji Mniejszej; w okresie późniejszym także na Litwę. Już za czasów Bolesława Chrobrego na dzisiejszym Wzgórzu Zamkowym powstał gród, który otrzymał pierwsze umocnienia obronne, zaś obok na Wzgórzu Staromiejskim rozwinęła się osada. Z końcem XII w. w Sandomierzu były cztery kościoły: Panny Marii, św. Jana, św. Jakuba oraz św. Piotra. W czasach rozbitcia dzielnicowego i na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego z 1138 r. Sandomierz staje się stolicą księstwa sandomierskiego. W połowie XIII w. miasto nawiedzały najazdy Tatarów (1241 r., 1259–1260), które zniszczyły istniejącą tu zabudowę. W 1286 r. Sandomierz zostaje lokowany na prawie magdeburskim nadanym mu przez księcia Leszka Czarnego. Wytoczono prostokątny rynek otoczony kamienicami oraz sieć ulic przecinających się pod kątem prostym. W XIV w. Kazimierz Wielki otoczył miasto murami obronnymi o długości ok. 1700 m, do którego prowadziły cztery bramy – Zawichoska, Lubelska, Krakowska, Opatowska oraz dwie furty, z których zachowała się tylko furta Dominikańska zwana „Uchem Igielnym”. W tym czasie zbudowano także zamek, katedrę oraz ratusz, w którym siedzibę miał dziedziczny urząd wójta i ława miejska pełniąca funkcję sądu. Z czasem pojawiło się przedstawicielstwo patrycjatu miejskiego tzw. rada miejska z burmistrzem na czele. Sandomierz, położony na traktach handlowych otrzymał także prawo bicia monety i przywileje handlowe, m.in. prawo składu, nakładające na przejeżdżających tędy kupców obowiązek wystawiania w mieście swoich towarów na sprzedaż. Zbudowano port oraz liczne spichlerze, gdyż miasto pośredniczyło w handlu zbożem z południa Polski do Gdańska. Szczytowy okres w rozwoju miasta przypada na wiek XVI, kiedy kwitło życie kulturalne i naukowe. W tym czasie rozbudowano w stylu renesansowym zamek, przebudowano ratusz, założono także rzadko spotykane w ówczesnej Polsce wodociągi.

W następnych wiekach Sandomierz stracił znaczenie gospodarcze. Przyczynił się do tego potop szwedzki w XVII w., który zniszczył i złupił miasto. W okresie rozbiorów rolę centralnego ośrodka gospodarczego tego obszaru przejął Radom. W XIX w. rozebrano mury miejskie. Podczas okupacji hitlerowskiej miasto nie zostało zniszczone, ale część mieszkańców została wywieziona do obozu koncentracyjnego Auschwitz.

Obecnie Sandomierz jest miastem powiatowym w granicach województwa świętokrzyskiego. Miasto wpisane jest do rejestru zabytków, jako zespół urbanistyczno-architektoniczno-krajobrazowy.

Sandomierz – widok na Stare Miasto od strony południowo-wschodniej
(fot. Franciszek Mróz)

Zwiedzanie Sandomierza warto rozpocząć od dwóch obiektów znajdujących się poza obrębem Starego Miasta – kościoła św. Józefa i kościoła św. Michała przy ul. Sienkiewicza.

Kościół św. Józefa i zespół poklasztorny oo. franciszkanów-reformatów został wybudowany w stylu barokowym w XVII w. Jest to jednonawowa świątynia z prosto zamkniętym prezbiterium. Ołtarz główny i sześć ołtarzy bocznych wykonane są na deskach pokrytych iluzjonistycznymi malowidłami. W krypcie kościelnej można zobaczyć oszkloną trumnę z zachowanymi zwłokami zmarłej w 1698 r. Teresy Morsztynówny córki wojewody sandomierskiego, Stanisława Morsztyna. Ta pobożna i piękna dziewczyna w dzieciństwie złożyła ślub czystości. Zmarła w wieku 18 lat w opinii świętości. Została pochowana w podziemiach kościoła, jej ciało, mimo upływu czasu, nie uległy rozkładowi pozostając w idealnym stanie. Od strony południowej świątyni znajdują się budynki dawnego klasztoru; od strony zachodniej – dziedziniec otoczony murem z kapliczkami Stacjami Męki Pańskiej z XVIII w.

Po przeciwnej stronie ulicy znajduje się **kościół św. Michała i dawny klasztor sióstr Benedyktynek** uważany za jeden z największych i najpiękniejszych barokowych zespołów klasztornych w Polsce. Benedyktynki zostały sprowadzone do Sandomierza w 1613 r. przez Elżbietę Sieniawską wielką marszałkową koronną z Chełmna Pomorskiego. Pierwsze drewniane zabudowania spłonęły w 1623 r. Na ich miejscu wybudowano w latach 1627–1639 muremrowany kompleks zabudowań klasztornych, przy którym wzniesiono kościół p.w. św. Michała (1686–1692) fundacji Marcina Zamoyskiego. Jest to jednonawowa trójprzęsłowa świątynia z węższym prezbiterium przykryta sklepieniem kolebkowo-krzyżowym. Dekorację ścian tworzą wysokie wnęki arkadowe oddzielone jońskimi pilastrami.

Do najcenniejszych elementów wyposażenia kościoła należy ambona z XVII w. dzieło Mateusza Rozkwitowicza. Ma formę drzewa genealogicznego, które wyrasta z piersi leżącej postaci św. Benedykta. Wśród gałęzi oplatających ambonę znajdują się figury Ojców Kościoła i świętych benedyktynów. Z XVII w. pochodzą także dwa ołtarze boczne oraz stalle w prezbiterium z malowanymi scenami z życia świętych pustelników benedyktyńskich.

Na początku XX w. umieszczono w budynkach dawnego zespołu klasztorowego seminarium duchowne podlegające Wydziałowi Teologii Katolickiej KUL. Istniejące tu zbiory biblioteczne obejmują ponad 130 tysięcy woluminów, w tym wiele cennych rękopisów m.in. 15 rękopiśmiennych kodeksów liturgicznych i teologicznych, także tekst „Bogurodzicy” z końca XV w.

Na zewnątrz kościoła można zobaczyć figury – św. Benedykta i św. Scholastyki (siostra św. Benedykta; założycielka zakonu benedyktynek) oraz św. Rocha w stroju pielgrzymim. Całość założenia zamyka ogrodzenie z dzwonnica, domkiem kapelana oraz furta klasztorną.

Ulicą Sienkiewicza dochodzimy do ul. Opatowskiej, w którą skręcamy w prawo, podchodzimy do góry i przez **Bramę Opatowską** wkraczamy na teren Starego Miasta. To jedyna zachowana brama z ciągu dawnych obwarowań miejskich fundacji Kazimierza Wielkiego. Brama Opatowska jest kilkukondygnacyjną budowlą gotycką o wysokości 33 m. Wieńczy ją dobudowana w XVI w., renesansowa attyka z grzebieniem ze sterczynami w typie jaskółczego ogona. Obecnie brama jest udostępniona turystom, stanowi atrakcyjny punkt widokowy. Patrząc z tarasu widokowego na północ można zobaczyć fragment krawędzi Wyżyny Lubelskiej; na zachodzie rozciąga się Wyżyna Kielecko-Sandomierska i pasmo Łysogór z Łysicą; na wschodzie Góry Pieprzowe i dolina rzeki Wisły wraz ze starorzeczem, dalej Stalowa Wola; na południu widoczny jest Tarnobrzeg wraz z kombinatem kopalni siarki „Machów”.

Brama Opatowska
(fot. Franciszek Mróz)

Po przejściu przez Bramę Opatowską po lewej mijamy kościół p.w. **św. Ducha**. Pierwsza świątynia stojąca w tym miejscu została wzniesiona na początku XIV w. dla zakonu kanoników regularnych de Saxia zwanych „duchakami”. Zniszczona z końcem XIV w. została przebudowana w stylu barokowym; w XIX w. dodano klasycystyczną fasadę. We wnętrzu kościoła na uwagę zasługuje kaplica Pana Jezusa Miłosiernego, której ściany zdobi rokokowa polichromia. Jest tu łaskami słynąca figura Chrystusa Frasobliwego z XV w. Obecny kościół należy do zgromadzenia Sióstr Szarytek.

Od roku 1312 w przykościelnych budynkach działał szpital założony przez zakon duchaków, którzy w całej Europie prowadzili szpitale, pomagali chorym i ubogim. Ich znakiem, wyszytym na czarnych habitach, był krzyż z dwiema poziomymi belkami, których ramiona zakończone były podwójne. Do Sandomierza zakon duchaków sprowadził kasztelan krakowski Żegota. Do dnia dzisiejszego zabudowania dawnego szpitala zachowały się tylko w zachodnim skrzydle kompleksu klasztornej. Po kasacie zakonu w 1783 r. funkcjonujący szpital został przejęty przez Siostry Miłosierdzia, które prowadziły działalność aż do 1982 r.

Równoległe do ul. Opatowskiej biegnie ul. Żydowska. Przed II wojną światową Sandomierz był drugim po Krakowie miastem Małopolski, najliczniej zamieszkiwanym przez społeczność żydowską. Z dawnych budowli żydowskich zachował się tylko budynek **synago-**

gi wzniesionej w połowie XVIII w. Podczas wojny obiekt uległ zniszczeniu, został jednak wyremontowany i zaadoptowany na potrzeby Archiwum Państwowego.

Skręcając za synagogą w lewo w ul. Oleśnickiego dochodzimy do kamienicy, gdzie rozpoczyna się **Podziemna Trasa Turystyczna**, przebiegająca korytarzami wykopanymi w wieku XIII i XIV w miękkiej skale lessowej. To dawne piwnice, które pełniły funkcję magazynów do składowania towarów (wino, sól, śledzie) przewożonych przez kupców na Ruś i Węgry. W miarę rozwoju handlu i wzrostu potrzeb magazynowych, piwnice kopano na różnych poziomach, podkopywano się pod ulice, rynek, kamienice. W latach 60. XX w., w obrębie sandomierskiej starówki zaczęły występować katastrofy budowlane spowodowane zapadaniem się ulic i kamienic. W wyniku prowadzonych intensywnych prac zabezpieczających zabytkową tkankę miasta, duża część dawnych powierzchni magazynowych uległa likwidacji. Ze względu na wybitne walory historyczne i zabytkowe tylko część piwnic ocalono i połączono tworząc Podziemną Trasę Turystyczną. Obejmuje 34 komory zlokalizowane na różnych poziomach, prowadzi pod ośmioma kamienicami, rynkiem oraz pod ulicami – Opатовską, Oleśnickiego i Bartolona. Trasa liczy 470 m długości, najgłębsze wyrobiska znajdują się na głębokości 12 m. Latem temperatura wynosi 12 – 14°C, zimą natomiast jest wyższa niż na powierzchni. Z sandomierskimi podziemiami związana jest legenda o Halinie Krępiance. W czasie najazdu tatarskiego w XIII w. młoda sandomierska mieszcanka straciła wszystkich swoich bliskich. Podjęła decyzję, że przy następnym najeździe zemści się na Tatarach. W tym celu dostała się do obozu wroga, powiedziała, że mieszkańcy są wobec niej niegodziwi i zaproponowała wprowadzenie ich tajnymi korytarzami do miasta. Halina długo kluczyła ciemnymi lochami. W tym czasie, wtajemniczeni w podstęp mieszkańcy Sandomierza zasypali wejście do korytarzy. Zginęli wszyscy Tatarzy, wraz z nimi także bohaterska dziewczyna. Do dziś jej duch przechadza się w sandomierskich podziemiach.

Rynek sandomierski wytyczony podczas lokacji miasta otaczają zabytkowe kamienice. Do najcenniejszych należą dwie gotycko- renesansowe: Dutreppich (nr 31) i podcieniowa Węgra Łazarczyka (nr 27). Interesująco prezentuje się także kamienica Greka Kojzora (nr 23) z zachowanym XVIII w. oryginalnym układem wnętrza oraz późnobarokowa kamienica Oleśnickich (nr 10), w której w 1570 r. podpisano tzw. „Zgodę Sandomierską” Było to porozumienie zawarte między wyznaniami reformowanymi: luteranami, kalwinami oraz braćmi czeskimi w celu obrony przed kontrreformacją oraz zaprzestaniem wzajemnych walk. Postanowiono organizować wspólne synody, uznawać wzajemnie sakramenty oraz urząd kaznodziejstwa. „Zgodę Sandomierską” uważa się za najstarszy akt ekumeniczny w Europie. Pod numerem 14 znajduje się Dom Mikołaja Gomółki, królewskiego muzyka i kompozytora. Jest

autorem jednego z najważniejszych dzieł muzyki staropolskiej – *Melodii na psalterz polski*. To muzyczny zbiór 150 psalmów przekładu Jana Kochanowskiego. W latach 1566–1578 Mikołaj Gomółka sprawował funkcję wójta w Sandomierzu.

Budynek sandomierskiego **ratusza** należy do najpiękniejszych tego typu budowli w Polsce. Wzniesiony z cegły w połowie XIV w. pierwotnie w stylu gotyckim, został w XVI w. przebudowany w stylu renesansowym. Piętrową budowlę zwieńczono ozdobną attyką, której autorstwo przypisywane jest królewskiemu rzeźbiarzowi Janowi Marii Padovano. Na fasadzie ratusza widnieje sgraffitowy zegar słoneczny z XX w. projektu kolekcjonera czasomierzy Tadeusza Przypkowskiego z Jędrzejowa. Do bryły ratusza dobudowano w XVII w. wieżę, dołem kwadratową, wyżej ośmioboczną.

Obecnie w ratuszu ma swój oddział Muzeum Okręgowe, gdzie prezentowana jest stała ekspozycja *Dzieje Sandomierza*. Można tam zobaczyć m.in. dokument lokacyjny wydany przez Leszka Czarnego. Cennymi eksponatami są np.: prawie całościowy komplet szachów wykonany z rogu jelenia z XII w. oraz rękawiczki św. Jadwigi Królowej, które według legendy miała podarować mieszkańcom pobliskich Świątnik. Tu także mieści się Urząd Stanu Cywilnego: w podziemiach działa klub Sandomierskiego Stowarzyszenia Kulturalnego *Lapidarium*.

Ratusz w Sandomierzu
(fot. Franciszek Mróz)

Z rynku ul. Mariacką kierujemy się w stronę katedry. Po drodze po lewej stronie mijamy **Pałac Biskupi**. W półkolistym narożniku tej klasycystycznej budowli mieści się kaplica.

Skręcając przed pałacem w ul. ks. Rewery możemy dojść do **Collegium Gostomianum**. Zespół budynków będących siedzibą jednej z najstarszych szkół w Polsce, został wzniesiony z fundacji Hieronima Gostomskiego w latach 1602–1615. Piętrowy gmach posiada dwie kondygnacje piwnic z eliptyczną klatką schodową, która jest jedyną tego typu konstrukcją w kraju oraz użytkową kondygnację attykową – pierwszą tego typu w Polsce. Dawniej, w budynku mieścił się klasztor i kolegium jezuickie, obecnie Liceum Ogólnokształcące.

Nieopodal znajduje się **Dom Długosza**. Ta gotycka budowla z 1476 r. to fundacja Jana Długosza znanego historyka, także kanonika sandomierskiego. Przeznaczona była dla zgromadzenia księży mansjonarzy, którzy do kasaty zakonu w XIX w. pełnili służbę w kolegiacie sandomierskiej. Stojący na kamiennej podmurówce ceglany budynek o wiązaniu polskim zdobią romby ułożone z ciemniejszej zendrówki. Nad wejściem znajduje się tablica erekcyjna z herbem fundatora – Wieniawa. W latach 1934–1935 Dom Długosza został gruntownie przebudowany dla potrzeb Muzeum Diecezjalnego. Do najcenniejszych zbiorów należą obraz z 1440 r. przedstawiający św. Martę, Agnieszkę i Klarę; obraz niemieckiego malarza Łukasza Cranacha Starszego *Matka Boża z Dzieciątkiem i św. Katarzyną* z 1520 r.; także XIII-wieczna figura Matki Bożej z Dzieciątkiem oraz gotycko-barokowe tkaniny liturgiczne.

Z tarasu znajdującego się obok Domu Długosza roztacza się widok na Wisłę i Góry Pieprzowe. Idąc wzdłuż skarpy dochodzimy do **Katedry p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny**. Pierwotnie stał tu XII-wieczny romański kościół fundacji Kazimierza Sprawiedliwego, przy którym utworzono kolegiatę. Został zniszczony podczas najazdów tatarskich w XIII w. oraz Litwinów w XIV w. W latach 60. XIV w. nową świątynię ufundował król Kazimierz Wielki. Należy do tzw. kościołów ekspiacyjnych wzniesionych, jako zadośćuczynienie po zabójstwie przez króla ks. Marcina Baryczki, który krytykował władcę za rozwiązły styl życia. Poza Sandomierzem, kościoły pokutne zbudowano w Kargowie, Stopnicy, Szydłowie, Wiślicy i Zagości. W XIX w. kiedy erygowano diecezję sandomierską, kościół kolegiacki stał się katedrą. Decyzją papieża Jana XXIII katedra nosi tytuł bazyliki mniejszej.

Jest to trójnawowy kościół halowy, którego trójbocznie zamknięte prezbiterium ozdobiono freskami szkoły rusko-bizantyjskiej ufundowanymi przez Władysława Jagiełłę, który wielokrotnie gościł w Sandomierzu (po raz pierwszy w drodze do Krakowa na ślub z Jadwigą). Freski zostały odkryte na początku XX w. Przedstawiają sceny z życia Jezusa i Matki Bożej, „pisane” w kanonie malarstwa wschodniego, ale dostosowane do potrzeb kościoła łacińskiego. Warto zwrócić uwagę na scenę Zaśnięcia Maryi, gdzie postać Chrystusa w mandorli unosi duszę Matki Bożej na rękę.

Wnętrze katedry nakrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe, w którego zwornikach umieszczono herby średniowiecznych polskich województw. W ścianach świątyni widoczne są wmurowane fragmenty ciosów kamiennych pochodzących z pierwotnej budowli. W wystroju wnętrza dominuje barok i rokoko. Na ścianach wiszą XVIII-wieczne obrazy upamiętniające ważne wydarzenia historyczne z dziejów Sandomierza – najazd Tatarów, męczeństwa mieszkańców i zakonników dominikańskich oraz zniszczenia zamku podczas potopu szwedzkiego.

W ołtarzu głównym wykonanym z czarnego marmuru dębnickiego wg projektu królewskiego architekta i rzeźbiarza Franciszka Placidiego, widnieje XIX-wieczny obraz przedstawiający scenę Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Pozostałe ołtarze także wykonano w czarnym marmurze, który dodatkowo ozdobiono marmurem różowym. Na uwagę zasługują: renesansowe stalle z połowy XVII w. oraz XV-wieczny krucyfiks umieszczony na filarze. W skarbcu katedry przechowywane są zabytkowe inkunabuły, szaty i naczynia liturgiczne, relikwiarze. Najcenniejszym jest tzw. relikwiarz grunwaldzki zawierający szczątki Drzewa Krzyża Świętego. Pierwotnie znajdował się w kościele w Brodnicy, ale po zwycięskiej bitwie pod Grunwaldem został ofiarowany przez króla Władysława Jagiełłę kolegiacie sandomierskiej.

**Obraz Św. Jakub Starszy Apostoł w katedrze p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny
(fot. Franciszek Mróz)**

Po wyjściu z kościoła kierujemy się w dół ulicą, którą dochodzimy do zamku. Pierwotnie pomiędzy katedrą a zamkiem był most przerzucony ponad lessowym wąwozem. **Za-**

mek sandomierski powstał w miejscu drewnianego grodu funkcjonującego tu prawdopodobnie już w XI w. Z inicjatywy Kazimierza Wielkiego w XIV w. wzniesiono murowany zamek obronny z ośmioboczną wieżą stojącą wówczas w północno-wschodniej części wzgórza. Za czasów Kazimierza Jagiellończyka powstała baszta południowa, tzw. „kurza noga”, która obecnie jest najstarszą zachowaną częścią dawnej budowli.

W XVI w. za panowania króla Zygmunta Starego, którego herb widnieje nad portalem, zamek uzyskał charakter rezydencji renesansowej. Prace przeprowadził królewski architekt Benedykt zwany Sandomierzaninem, którego dziełem były m. in. dwukondygnacyjne arkadowe krużganki wokół dziedzińca. Prace na zamku kontynuowano za czasów Zygmunta Augusta i Stefana Batorego z udziałem wybitnego włoskiego architekta i rzeźbiarza Santi Gucciego. Ukończona budowla stała się siedzibą starostów grodowych, pełniąc także funkcję administracyjno-sądową. W czasie potopu szwedzkiego w 1655 r. zamek został wysadzony przez Szwedów. Ocalało jedynie skrzydło zachodnie. W kolejnych wiekach, w wyniku braku zainteresowania za strony panujących królów, pozostałości zamku popadły w ruinę.

Na początku XIX stulecia budowlę przejęli Austriacy przekształcając obiekt w więzienie. Funkcję tę zamek pełnił do 1959 r. W latach 1960–1987 przeprowadzono gruntowną renowację obiektu dla potrzeb Muzeum Okręgowego. Wystawy stałe poświęcone są historii Ziemi Sandomierskiej, kulturze ludowej dawnej wsi sandomierskiej, historii zamku, także postaci poety Jarosława Iwaszkiewicza, który związany był z Sandomierzem.

Opuszczając zamek kierujemy się w lewo w ul. Staromiejską, którą dochodzimy do położonego na wzgórzu **kościół p.w. św. Jakuba**, o którym w XIX w. pisał Kazimierz Stronczyński: „Na zachodnio-południowej stronie miasta Sandomierza, wśród niewielkiego pagórka, wznosi się gotycka świątynia odwiecznymi owiniona lipami. Spójrz na jej budowę prostą, lecz śmiałą, na mchem porośłe jej mury, na niskie i szerokie wejście, a jednym rzutem oka osądzisz, że to nie dzisiejszych czasów dzieło, że ten gmach nie jedne już przeciwność wytrzymał, i nie jednego tryumfu był świadkiem. (...) z zewnątrz na pierwszy rzut oka, budowa kościoła nic godnego uwagi nie przedstawia, mury dosyć wysokie, wystawione są z cegły i pokryte gontami; na dachu wznosi się mała wieżyczka, a obok kościoła dzwonnica, znacznie przecież (jak się zdaje) późniejsza. Wejście jest tylko jedno przez przybudowaną z boku kruchtę, wejście niskie, półokrągłe, w górze cokolwiek w gotyckim smaku przyozdobione, a powierzchownością swoją raczej pieczarę niż kościół przypominające...”.

**Kościół p.w. św. Jakuba w Sandomierzu (widok od strony północnej)
(fot. Franciszek Mróz)**

Sandomierska świątynia p.w. św. Jakuba wraz z przylegającymi do niego zabudowaniami klaszornymi jest jednym z najstarszych i najcenniejszych ceglanych kościołów na terenie Polski. Została wybudowana w stylu późnoromańskim. Jej fundatorem był krakowski biskup Iwo Odrowąż, który założył tu drugą, po krakowskiej, siedzibę konwentu zakonu dominikańskiego. Tragicznym wydarzeniem w życiu sandomierskich dominikanów jest słynne zabójstwo 49 zakonników podczas najazdu tatarskiego w 1260 r.

Już w wieku XII w miejscu obecnego kościoła znajdowała się starsza świątynia, również p.w. św. Jakuba. Jej fundatorką była prawdopodobnie córka Kazimierza Sprawiedliwego – Adelajda. Pozostałością po tej budowli jest odsłonięty podczas konserwacji fragment posadzki przy zachodnim filarze południowej nawy kościoła. Są to płyty, prawdopodobnie nagrobne, z rytą dekoracją zawierającą motyw miecza. Obecny kościół wzniesiono w latach 1226 – 1250 przez strzechę budowlaną sprowadzoną z Lombardii. Na początku XIV w. do kościoła dobudowano dzwonnice, w której wiszą dzwony – jedne z najstarszych w Polsce: mniejszy z 1314 r. oraz większy z 1389 r. Po zniszczeniach i pożarach kościół przebudowano w XVII w.; wykonano m.in. sklepienia kolebkowo-krzyżowe z dekoracją sztukatorską oraz dobudowano od strony północnej kaplicę Męczenników Sandomierskich. W XVIII w. zespół klaszorny zaczął stopniowo popadać w ruinę. W 1864 r. nastąpiła kasata klasztoru, zabudowania zaadaptowano na koszary. W latach 1905–1909 kościół przeszedł gruntowną restaurację, która przywróciła mu dawny romański charakter. Z XIII-wiecznych budynków klasztornych do dziś zachowała się tylko część skrzydła wschodniego, w której widoczne są pozostałości gotyckiego wirydarza otoczonego w przeszłości krużgankami. W skrzydle zachodnim

konwentu znajduje się współczesna kaplica św. Jacka. W roku 2001 do klasztoru powrócili dominikanie.

**Obraz Św. Jakub Starszy Apostoł w kościele p.w. św. Jakuba w Sandomierzu
(fot. Franciszek Mróz)**

Trójkątne szczyty wschodniej bryły kościoła dekorowane są fryzami kratkowymi. Podobne dekoracyjne fryzy pokrywają elewacje zewnętrzne – przy prezbiterium fryz arkadkowy, zestawiony z dwóch przenikających się ciągów półkolistych arkad, zaś w górnej części ściany korpusu nawowego fryz z motywem plecionki kratowo-wstęgowej. Jego fragment, przechowywany w zakrystii wskazuje, że pasy fryzów pierwotnie pokryte były szkliwem ceramicznym. Dolną część całej elewacji ozdobiono motywem plecionki falistej.

Wejście do kościoła prowadzi przez XIII-wieczny północny uskokowy portal zwany „Bramą Niebios”. Jest on jednym z symboli Sandomierza. Dwudzielne wejście ujęte górami trójlistnymi łukami pokrywa bogata dekoracja z profilowanej, niegdyś glazurowanej – cegły. Tworzą ją rozetki i plecionki, elementy roślinne, zoomorficzne oraz maleńkie głowy z koronami. Znajdująca się w lewym ościeżu portalu główka, to wg tradycji przedstawienie księżnej Adelajdy lub księcia Leszka Białego. Po przeciwnej stronie – z charakterystyczną grzywką, to być może przedstawienie Iwo Odrowąża lub św. Jakuba. Z prawej strony wejścia w dekoracji plecionkowej widoczna jest muszla – symbol związany z pątnictwem do grobu św. Jakuba.

Kościół jest trójnawową świątynią bazylikową o ostrołukowych arkadach międzyna-
wowych wspartych na filarach i prosto zamkniętym prezbiterium. Nawę główną przykrywa
drewniany strop, w nawach bocznych widoczna jest więźba dachowa. Część prezbiterialną
zasklepieno trójprzęsłowym sklepieniem krzyżowo-kolebkowym z lunetami wspartymi na
pilastrowanych filarach. Sklepienie pokrywa dekoracja stiukowa o motywach geometrycz-
nych. W oknach prezbiterium umieszczono trzy secesyjne witraże – po lewej Wincentego
Kadłubka, środkowy przedstawia męczeństwo dominikanów, zaś prawy biskupa Iwo Odro-
węża. Korpus nawowy od prezbiterium oddziela belka tęczowa z krucyfiksem.

Wyposażenie wnętrza kościoła jest niezwykle skromne. Na uwagę zasługuje obraz
Matka Boża Różańcowa z postaciami śś. Dominika, Katarzyny Sieneńskiej oraz orszakami
klęczących dostojników duchownych i świeckich. Jest to pierwotne, środkowe pole dawnego
ołtarza z końca XVI w. Wśród plastyki nagrobnej cennym jest barokowy sarkofag z XVII w.
księżnej Adelajdy znajdujący się w prezbiterium. Wykonany z jednego kawałka drewna dę-
bowego przedstawia leżącą postać księżnej ubraną w stroju reprezentacyjnym. Sarkofag
ustawiony jest na grzbietach leżących lwów. Całość pokrywa dekoracja roślinna oraz kartusze
herbowe.

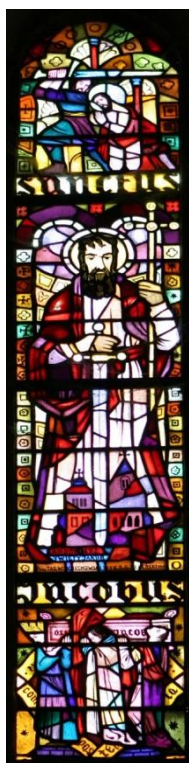

**Pielgrzymi przy tablicy i drogowskazie Małopolskiej Drodze św. Jakuba,
przy kościele p.w. św. Jakuba w Sandomierzu (17 marca 2013 r.)
(fot. Franciszek Mróz)**

Na początku XVII w. na zakończeniu nawy północnej dobudowana została kaplica
Męczenników Sandomierskich – fundacja rodziny Szemberków. Szczątki zamordowanych
przez Tatarów zakonników znajdują się w podziemnej krypcie. Późnorenesansową kaplicę na
planie kwadratu przykrywa kopuła wsparta na ośmiobocznym bębnie. Jej wnętrze zdobi
wczesnobarokowa sztukateria typu lubelsko-kaliskiego. W ścianę kaplicy Męczenników

wmurowana została płyta nagrobna, datowana na wiek XV, przedstawiająca postać księżnej Adelajdy, fundatorki romańskiego kościoła.

W kościele, gdzie ma swój początek *Małopolska Droga św. Jakuba*, możemy oglądać artystycznie przedstawioną postać Apostoła – patrona świątyni i pątników. Na ścianie prezbiterium wisi obraz św. Jakuba, na którym Apostoł został przedstawiony w bogatym stroju, ale boso, z kijem pielgrzymim i otwartą księgą; zaś na witrażu – z mieczem i kijem pielgrzymim.

Witraż *Św. Jakub Starszy Apostoł* w prezbiterium kościoła p.w. św. Jakuba w Sandomierzu
(fot. Franciszek Mróz)

Z kościoła p.w. św. Jakuba, wyruszamy ulicą Staromiejską na wzgórze Świętopawelskie, którego nazwa pochodzi od znajdującego się tu gotyckiego **kościół p.w. św. Pawła**. Po sprowadzeniu zakonu dominikanów do Sandomierza i wybudowaniu kościoła zakonnego, Iwo Odrowąż zdecydował także ufundować dla sandomierskiego podegrodzia kościół parafialny. Była to budowla drewniana, którą zniszczono w czasie najazdów tatarskich. Na jej miejscu w połowie XV w. wybudowano murowaną jednonawową świątynię z krótkim prezbiterium. W XVII w. pierwotną, jednoprzęsłową nawę powiększono o dodatkowe przęsło i nakryto sklepieniem kolebkowym zdobionym sztukaterią – plakietkami, kartuszami, girlandami kwiatowo-owocowymi. W XVIII w. od strony południowej dobudowano kaplicę św. Barbary oraz wzniesiono barokowe szczyty. Sprzęty znajdujące się we wnętrzu kościoła posiadają bogatą dekorację snycerską z motywami małżowinowo -chrząstkowymi, akantowymi czy hermowymi. Uwagę zwraca ołtarz główny z obrazem „*Nawrócenie św. Pawła*” oraz ołtarze

boczne; krucyfiks stojący na belce tęczowej, który umieszczony jest na palmie, obok postacie Matki Bożej i św. Jana; manierystyczna ambona, stalle, konfesjonały czy prospekt organowy. Przy bramie kościelnej prowadzącej na cmentarz stoi barokowa dzwonnica zwieńczona łamanym hełmem.

W czasie walk z Austriakami w czerwcu 1809 r. przy świątyni stała jedna z dwunastu baterii dział broniących dostępu do miasta, zaś na okolicznych polach rozegrała się bitwa na bagnety. Te wydarzenia wojenne zostały opisane w powieści *Popioły* Stefana Żeromskiego, zaś podczas restauracji kościoła wmurowano w jego ściany zachowane kule armatnie.

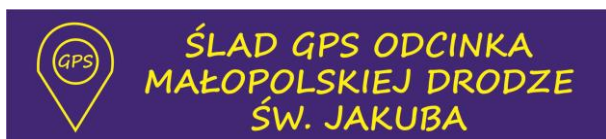
Klasztor dominikanów w Sandomierzu

27-600 Sandomierz, ul. Staromiejska 3,
tel. 15 832 37 74
tel. 733 680 556 czynny w godzinach 10-18
www.sandomierz.dominikanie.pl

W klasztorze dominikanów można również otrzymać Credencial oraz pieczętkę Małopolskiej Drogi św. Jakuba

Informacje na temat obiektów noclegowych na terenie Sandomierza dostępne są na stronie PTTK Sandomierz: www.pttk-sandomierz.pl

www.polskiedrogi.kompant.pl

Od kościoła p.w. św. Pawła idziemy chodnikiem wzdłuż ul. Staromiejskiej, mijając po lewej stronie figurę św. Pawła Apostoła, po prawej cmentarz. Po przejściu około 200 m, na rozwidleniu dróg, skręcamy w lewo w ul. Rokitek. Dochodzimy do skrzyżowania z ul. Kosęły oraz z ul. Salve Regina. Idziemy prosto ul. Rokitek, mijając po prawej zabudowania osiedla. Po 200 metrach droga asfaltowa skręca w prawo, my natomiast idziemy prosto nadal ul. Rokitek wyłożoną płytami betonowymi. Schodzimy do wąwozu lessowego, następnie do rozwidlenia dróg, skręcamy w lewo – opuszczamy drogę wyłożoną płytami betonowymi

i wkraczamy na drogę utwardzoną, którą dochodzimy do skrzyżowania z drogą asfaltową i wsi Kobierniki, której nazwa związana jest z wyrabianymi tu kobiercami dla sandomierskiego grodu. Na skrzyżowaniu skręcamy w lewo. Cały czas idziemy prosto wśród zabudowań i pięknych sadów. Przy stawach rybnych kierujemy się na wieś Łojowice. Po drodze mijamy kopiec Kwacaty. W Łojowicach idziemy w prawo i dochodzimy do Malic. Tam skręcamy w lewo i kierujemy się na południe. Na rozstaju dróg, znajduje się zespół rzeźb „Przemienienie Pańskie” z XVIII w. Obok postaci Chrystusa z uniesioną ręką w geście błogosławieństwa stoi figura św. Jakuba Apostoła, który Ewangelii był świadkiem Przemienienia Pana na górze Tabor.

**Zespół rzeźb „Przemienienie Pańskie” w Malicach
(fot. Franciszek Mróz)**

*Za figurami skręcamy w prawo i polami dochodzimy do Dębian. Tam, za drogowską-
zem na Klimontów skręcamy w prawo; szlak prowadzi nas do Bilczy, następnie do
Świątnik. Tutaj kierujemy się prosto, według drogowskazu na Chobrzany i przechodzimy obok
kościółka.*

Świątniki 19 km (19 km)

Świątniki to dawna wieś służebna podległa kolegiacie sandomierskiej. Mieszkańcy mieli obowiązek posługi w świątyni oraz opieki nad pielgrzymami i podróżnymi. Wieś znana była z wyrobów tkackich. Stare podania łączą Świątniki z królową Jadwigą. Wg legendy jej

sanie ugrzęzły w zaspie, a mieszkańcy wsi pomogli je wyciągnąć. W dowód wdzięczności św. Jadwiga podarowała im swoje rękawiczki. Dziś można je oglądać w Muzeum Diecezjalnym w Sandomierzu. Aby upamiętnić to wydarzenie, ufundowano małą kapliczkę. Spłonęła jednak w pożarze w XIX w. Mieszkańcy wsi wybudowali nową, murowaną, która z czasem przejęła rolę kościoła. Obecny kościół parafialny p.w. św. Jadwigi Śląskiej wzniesiono dopiero w 1976 r.

Świątniki

Parafia p.w. Św. Jadwigi Śląskiej

Kontakt: ks. kan. Ignacy Koziński, proboszcz parafii

27-641 Obrazów, Świątniki 146

tel. 15 836 51 49 – można dzwonić w godzinach 8 – 9 (za wyjątkiem wtorku i piątku) lub po godzinie 19.

Przybysławice

Dwór na Wichrowym Wzgórzu

Kontakt: Jarosław Paczkowski

tel. 604 287 125

Za kościołem skręcamy w prawo, mijamy stawy rybne i przy kapliczce Matki Bożej idziemy w prawo. Wychodzimy z terenu gminy Obrazów i wchodzimy na obszar administracyjny gminy Klimontów. Gmina położona jest na Wyżynie Kielecko-Sandomierskiej. Tutejszy krajobraz to płaska wyżyna lessowa, wyniesiona na wysokość 220 – 290 m n.p.m., z bardzo gęstą siecią dolin i wąwozów lessowych. Po przejściu ok. 2,5 km dochodzimy do wioski Nasławice. Ok. 400 m za zakrętem drogi głównej, nasz szlak skręca w prawo (za pierwszymi zabudowaniami). Drogą polną dochodzimy do Ossolina.

Ossolin 6 km (25 km)

Ossolin założony ok. 1350 r. był siedzibą rodową Ossolińskich herbu Topór. Protoplastą rodu był Jan Topór syn kasztelana sandomierskiego. Założył wieś, którą nazwał Ossolinem na pamiątkę bohatera zwanego Osa. Na wzgórzu wznosił drewniano-murowaną warownię. Na jej miejscu, około 1635 r. Jerzy Ossoliński, późniejszy kanclerz wielki koronny i mecenas sztuki, zbudował późnorenesansowy zamek otoczony geometrycznym ogrodem włoskim. Architektem założenia był Wawrzyniec Senes twórca wielu budowli powstałych z fundacji Ossolińskich np. zamku Krzyżtopór w Ujeździe. Zamek ossoliński otaczał mur

obwodowy z czterema basztami i trzema bramami. Na jej teren prowadził arkadowy most przerzucony nad wąwozem. Łączył zamek z przedzamczem położonym na sąsiednim wzgórzu, na którym znajdowały się także zabudowania gospodarcze. Budowla zamkowa była na planie czworoboku z dziedzińcem pośrodku, dwukondygnacyjna, zwieńczona attyką; mieściła 22 komnaty, dwie sale reprezentacyjne oraz kaplicę umieszczoną w narożnej bramie wjazdowej. Całość założenia otaczały bastionowe fortyfikacje. Dzięki tej budowie Ossolin nabrał charakteru wielkopańskiej rezydencji, a wieś otrzymała w 1633 r. prawa miejskie. Utraciła je jednak na początku XIX w., kiedy nowy właściciel Antoni Ledóchowski nakazał zburzenie zamku. Ostateczny kres rezydencji zadała II wojna światowa. Wycofujące się wojska niemieckie wysadziły ruiny, w tym zachowaną jeszcze w całości wieżę zamkową. Do dnia dzisiejszego ocalały jedynie: arkada mostu nad wąwozem i dolne fragmenty bramy wjazdowej.

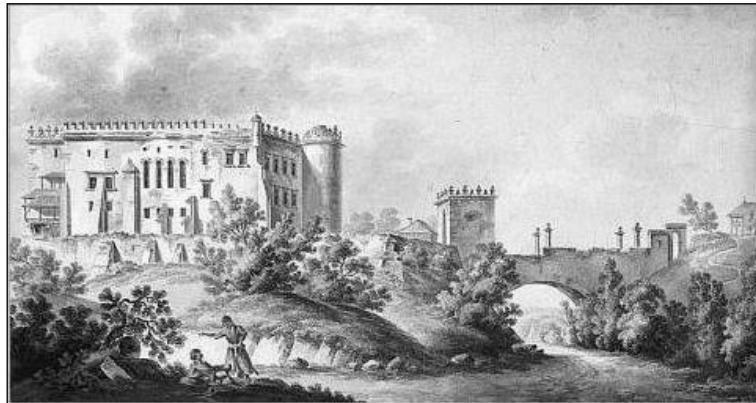
Zamek i zabudowania przedzamcza od strony północnej. Akwarela J. Klauzmonta, 1794

Źródło: Guerquin, B., Zamki w Polsce, Arkady 1984.

W niewielkiej odległości od wsi znajduje się murowana kaplica zwana Betlejemską. Została wzniesiona w 1640 r. na dawnym rodzimym cmentarzu Ossolińskich. Jej fundatorem jest Jerzy Ossoliński. To ziemny kopiec, na którym wg tradycji ma być ziemia sprowadzona z miejsca narodzenia Chrystusa. Do jej wnętrza prowadzi arkadowe wejście. Wewnątrz znajdują się epitafia kamienne Teresy ze Stadnickich Ossolińskiej wojewodziny wołyńskiej zmarłej w 1776 r. i Józefa Kantego Ossolińskiego wojewody wołyńskiego zmarłego w 1780 r.

W ruinach ossolińskiego zamku pojawia się zjawy zwana przez okolicznych mieszkańców „Czerwonym Pankiem”. Nosi czerwony surdut i czerwoną czapkę. W dzień ukrywa się w zamkowych piwnicach, nocą ukazuje się na czerwonym rumaku. Przejeżdża przez most nad wąwozem do miejsca po dawnej gorzelnii. Kiedy spotka człowieka wciąga go w zamkowe

lochy lub zrzuca z zamkowych murów. Wędrując po okolicy unika jak ognia kaplicy betlejmskiej z uświęconą ziemią.

Zamek od strony południowo-zachodniej. Akwarela Z. Vogla, 1794
Źródło: Guerquin, B., Zamki w Polsce, Arkady 1984)

Kaplica Betlejemska w Ossolinie
(fot. Franciszek Mróz)

Przechodzimy przez Ossolin i skręcamy w pierwszą drogę w prawo, która prowadzi nas do wsi o średniowiecznym rodowodzie – Pęchowa. Zobaczymy tu murowany dwór z XIX w., w którym bywał m.in. Stefan Żeromski. Dochodzimy do drogi krajowej nr 9 Radom – Rzeszów, którą przekraczamy i podążając wzdłuż niej w kierunku południowym przez sad klasztorny docieramy do Klimontowa.

Klimontów 5 km (30 km)

Historia Klimontowa łączy w sobie dzieje dwóch osad *Klementowa* i *Ramutowic*. Osada *Klementów* wywodzi swą nazwę od jej założyciela – kasztelana krakowskiego Klemensa z Brzeźnicy herbu Gryf. Po jego śmierci wieś przejął synowiec Klemens z Ruszczy. W XV w. dobra klementowskie przeszły we władanie rodu Ossolińskich. Jeden z jego członków – kasztelan Jan Zbigniew Ossoliński postanowił założyć miasto przy osadzie Ramuntowice na rzece Koprzywianka. Lokacja miasta na prawie magdeburskim miała miejsce w 1604 r. Do rozwoju ośrodka przyczyniły się wydane w 1611 r. królewskie przywileje handlowe – dwa dni targowe oraz trzy doroczne jarmarki (na św. Wojciecha, św. Bartłomieja, św. Katarzynę). Kiedy Jan Zbigniew Ossoliński otrzymał tytuł wojewody sandomierskiego, rozpoczął budowę kompleksu klasztornego dla sprowadzonego zakonu dominikanów. Jego syn Jerzy kontynuował rozbudowę miasteczka, dokończył budowę kościoła i klasztoru oraz ufundował okazałą kolegiatę p.w. św. Józefa. Z końcem XVII w. Klimontów przeszedł we władanie rodziny Morsztynów, później Sanguszków i Ledóchowskich. W roku 1869 Klimontów utracił prawa miejskie; była to kara za udział mieszkańców w powstaniu styczniowym. Obecnie Klimontów to mała wieś z zachowanym dawnym układem miejskim.

Po wejściu do Klimontowa mijamy usytuowany po prawej stronie późnorennesansowy **zespół poklasztorny dominikanów z kościołem p.w. Najświętszej Maryi Panny i św. Jacka**. Został wzniesiony staraniem Jana Zbigniewa Ossolińskiego dla sprowadzonego w 1613 r. zakonu dominikanów. Grób fundatora znajduje się w kruchcie pod progiem świątyni.

**Zespół poklasztorny dominikanów w Klimontowie
(fot. Franciszek Mróz)**

Kościół jest jednonawowy z wielobocznie zamkniętym prezbiterium opiętym na zewnątrz skarpami i ostrołukowymi oknami. Przy prezbiterium od strony północnej znajduje się przybudówka mieszcząca schody prowadzące do klasztoru. Od zachodu fasadę kościoła wieńczy trójkątny szczyt zakończony wolutami. Poniżej dachu widoczna geometryczna dekoracja sgraffitowa. Na zewnętrznej ścianie zachował się XVII-wieczny fresk przedstawiający Chrystusa w Ogroju, któremu anioł podaje kielich goryczy. Nawa przykryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, natomiast w prezbiterium i zakrystii zastosowano sklepienia krzyżowe. Sklepienia pokrywa skromna sztukateria geometryczna typu kalisko-lubelskiego. W prezbiterium kolumnowy ołtarz główny z XVII w. z obrazem *Św. Jacek*, który przypisuje się krakowskiemu warsztatowi Tomasza Dolabelli. Na zasuwie ołtarza obraz *Św. Mikołaj*. Po bokach stoją rzeźby *św. Jacka* i *św. Tomasza z Akwinu*, całość ołtarza wieńczy postać *św. Michała Archanioła*. W prezbiterium zachowały się XVII-wieczne stalle zdobione orłami i obrazami na zapleckach. Przedstawiono na nich cuda *św. Dominika* (strona prawa) i *św. Jacka* (strona lewa). W nawie symetrycznie ustawionych jest 6 ołtarzy o bogatej dekoracji snycerskiej, w których obrazy i rzeźby przedstawiają świętych dominikańskich. Godny uwagi jest ołtarz *Matki Bożej Różańcowej*, w którym znajduje się łaskami słynący obraz *Madonna z Dzieciątkiem*. Malowany na drewnie, przykryty srebrną sukienką. Według przekazów został przywieziony przez fundatora z wyprawy moskiewskiej i подарowany dominikanom w 1620 r. Warto także zatrzymać się przed trójkondygnacyjnym ołtarzem *Krzyża Świętego* o bogatej dekoracji snycerskiej. W predelli leżąca postać *Jessego*, nad nim w arkadzie *Ukrzyżowany Chrystus*; wyżej obraz *siedzącego Chrystusa*, w zwieńczeniu obraz z *Chustą Weroniki*. Całość oplatają pnącza winnej latorośli i kiści winogron, w które wplecione są popiersia królów ży-

dowskich. Także ambonę i chór organowy pokrywa bogata dekoracja rzeźbiarska. Ciekawostką jest loża muzyczna, w której grywała kapela Ossolińskich.

Ołtarz główny w poddominikańskim kościele w Klimontowie
(fot. Franciszek Mróz)

Od strony północnej przylega do kościoła zespół klasztorny z wirydarzem, który otaczają sklepione krużganki. Mimo kasaty zakonu mnisi dominikańscy przebywali w nim do początku XX w. Potem funkcjonował tu sąd, szkoła powszechna, po II wojnie liceum. Aktualnie w pomieszczeniach zakonnych prowadzone są prace konserwacyjne, dzięki którym została odkryta bogata dekoracja malarska. Szczególnie cenna jest w dawnej celi przeora, biblioteka i na korytarzach klasztornych. Za kościołem, przy drodze prowadzącej do klimontowskiej kolegiaty znajduje się barokowa, kamienna rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem.

Pokolegiacki kościół p.w. św. Józefa. Świątynia wzniesiona w latach 1643–1650 została ufundowana przez kanclerza Jerzego Ossolińskiego. Autorem projektu był pochodzący z Włoch Wawrzyniec Senes. Plan kolegiaty nawiązuje do niezrealizowanych, rzymskich projektów Vignoli – kościołów Il Gesu i Santo Spirito dei Napoletani oraz istniejącego kościoła S. Anna dei Palafrenieri. Świątynia ma rzadko spotykany w XVII-wiecznym budownictwie polskim plan eliptyczny. Nawa otoczona została dwoma kondygnacjami kolebkowych galerii, z których niższa jest obejściem, górna emporą. We wnękach filarowych od strony nawy wtopione są wielkie kolumny. Na dłuższej osi elipsy znalazło się prezbiterium oraz

wejście. Kościół został zniszczony podczas wojen szwedzkich, odbudowę przeprowadzono w XVIII w. Nad nawą nadbudowano masywną kopułę z latarnią opartą na wysokim bębnie. W fasadzie wejściowej wzniesiono dwie wieże przytykające narożami do korpusu kościoła. Pomiędzy nimi powstał narteks z kolumnami, zwieńczony balustradą z posagami św. Józefa z Dzieciątkiem i czterech Ewangelistów. W prezbiterium kościoła znajdują się sztukaterie o motywach roślinnych wykonane przez Giovanniego Batistę Falconiego. Ołtarz główny kolumnowy z obrazem św. Józefa, z rzeźbami św. Antoniego i Jana Kantego. Na ścianach obejścia nawy wiszą liczne portrety Ossolińskich, nagrobki i epitafia. Portale w świątyni pochodzą z okresu baroku, zaś organy, ambona i polichromia w przedsionku są rokokowe. W podziemiach kolegiaty znajdują się trumny fundatora i jego rodziny, dziedziców i infulatów klimontowskich. Na plac przed kościołem prowadzi masywna brama ozdobiona posagami Wiary i Nadziei. Po prawej stronie XVIII-wieczny dworek kolumnowy, w którym mieści się plebania.

Kolegiata w Klimontowie
(fot. Franciszek Mróz)

Na wschód od rynku wznosi się budynek późnoklasycystycznej **synagogi** wybudowany w połowie XIX w. Elewację frontową tworzy czterokolumnowy portyk joński zwieńczony szczytem. Do wnętrza prowadzą dwubieżne schody. Obiekt wewnątrz jest zdewastowany i wykorzystywany tylko na kameralne koncerty w okresie tzw. Brunonali – imprezach poświęconych Brunonowi Jasińskiemu. Z dawnego wyposażenia zachowała się tylko wnęka po

dawnym aron ha – kodeszu, w którym przechowywana była Tora. Za synagogą znajdują się pozostałości kirkutu – cmentarza żydowskiego z kilkoma macewami – płytami nagrobnymi końca XVIII i XIX w.

Klimontów

Klasztor Podominikański

27-640 Klimontów, ul. Jasińskiego 2

e-mail: rektorat_klimontow@onet.eu

Parafia p. w. św. Józefa

ks. kanonik Henryk Hendzel, proboszcz parafii

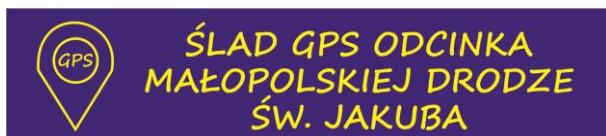
27-640 Klimontów, ul. Krakowska 4

tel. 15 866 15 38

można dzwonić w godzinach 8-9 lub 17-18.

e-mail: kancelaria@parafia.klimontow.pl

www.parafia.klimontow.pl

www.polskiedrogi.kompant.pl

Z Klimontowa wychodzimy w kierunku południowym w stronę Szymanowic. Idziemy 6 km wzdłuż doliny rzeki Koprzywianki, najdłuższej rzeki Wyżyny Sandomierskiej w kierunku Rybnicy. Przechodząc przez wieś Szymanowice mijamy dwa zalewy. Pierwszy z nich udostępniony jest do kąpieli, drugi o powierzchni 55 ha, przeznaczony jest do połowów ryb. Woda jest bardzo czysta, o czym świadczy obecność raków. Idąc dalej drogą mijamy kapliczkę i dochodzimy do wsi Nawodzice, która wg źródeł historycznych istniała już w XIII w. W XIX w. miejscowość przynależała do dóbr Ledóchowskich, następnie do hr. Stanisława Karskiego. Po przejściu ok. 1,5 km kończy się droga asfaltowa i bitym traktem docieramy do Rybnicy. Dalej podążamy na zachód Traktem Karskiego do Smerdyny.

Szlak przebiegać teraz będzie przez region Pogórza Szydłowskiego, które stanowi południową część Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej. Zachodnią część obszaru odwadnia Czarna Nida, wschodnią – Czarna i Koprzywianka. Obszar, wznoszący się powyżej 300 m n.p.m., tworzy strefę przejściową pomiędzy Górami Świętokrzyskimi na północy i Niecką Połaniecką

na południu. Miejscami pojawiają się tu formy krasowe. Występujące w podłożu starsze skały osadowe (paleozoiczne oraz mezozoiczne) przykryte są w większości młodszymi osadami morza mioceńskiego, m.in. wapieniami.

Rybnica 6 km (36 km)

Mała wieś, gdzie 20 października 1863 roku toczyła się jedna z bitew powstania styczniowego. Na skraju lasu, w południowo-zachodniej części wsi stoi kamienny pomnik z żelaznym krzyżem prawosławnym i nieczytelnym napisem rosyjskim. Został wystawiony na zbiorowej mogile żołnierzy rosyjskich poległych w bitwie.

Smerdyna 7 km (42 km)

Wieś powstała w XII w. Jej nazwa pochodzi od smerdów, słowiańskiej społeczności wolnych chłopów. Smerdowie tworzyli wspólnoty nazywane mirami, w których ziemie orne stanowiły przedmiot indywidualnej własności; lasy, pastwiska czy wody pozostawały we wspólnym użytkowaniu. Mieszkający w mirach smerdowie tworzyli jednostkę organizacyjną o określonych uprawnieniach, płacąc tylko pewną daninę na rzecz księcia. Termin smerdowie występuje już w XII – XIII-wiecznych polskich źródłach pisanych. Używali go również powieściopisarze historyczni (np. Józef Ignacy Kraszewski, Henryk Sienkiewicz). Inaczej o etymologii wsi głosi legenda. Mówi, że miejscowy możnowładca wybudował we wsi dzwonnice, aby zwoływać ludzi do pracy. Jednocześnie słychać było szmer rzeki i odgłos dzwonów, który brzmiał jak *dyna, dyna* – stąd nazwa Smerdyna. Miejscowa ludność od wieków trudni się wydobywaniem piaskowca i wapienia z pobliskich kamieniołomów. Z budulca wydobywanego w Smerdynie zbudowano mury obronne Szydłowa i Sandomierza, kościoły i pałace m.in. w Koprzywnicy, Staszowie, Klimontowie czy Goźlicach.

Ze Smerdyny, kierując się na Staszów, przechodzimy przez miejscowość Czajków. Po drodze mijamy kamienny krzyż ufundowany przez hr. Juliana Ledóchowskiego w 1854 r. W Czajkowie skręcamy w drugą drogę prawo i przez Wolę Wiśniowską dochodzimy do Wiśniowej.

Wiśniowa 7 km (49 km)

Wieś nad rzeką Kacanką swą nazwę wywodzi prawdopodobnie od zarośli wisienki stepowej porastającej w przeszłości okolicę. Pierwsze wzmianki o osadzie zwanej Starą Wsią pochodzą z XIII w. Położona była na trasie handlowym z Krakowa przez Sandomierz do Lublina. Na przestrzeni wieków należała do różnych właścicieli, w XVII w. do rodziny Tar-

łów, którzy wybudowali tu szpital dla ubogich i kościół, który był probostwem szpitala. Z końcem XVIII w. Wiśniowa przechodzi w ręce rodziny Kołłątajów. Rafał Kołłątaj na miejscu wcześniejszego dworu, zbudował klasycystyczny, piętrowy pałac otoczony parkiem. Częstym gościem był tu Hugo Kołłątaj, z którego inicjatywy założono w rezydencji bibliotekę. W pobliżu pałacu znajduje się barokowy, jednonawowy kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego. W ścianie półkolistego prezbiterium znajduje się urna z sercem Hugona Kołłątaja – kanonika, uczonego, publicyści, współtwórcy Konstytucji 3 Maja, Komisji Edukacji Narodowej, rektora Szkoły Głównej Koronnej.

**Pałac Kołłątajów w Wiśniowej
(fot. Franciszek Mróz)**

**Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Wiśniowej
(fot. Franciszek Mróz)**

NOCLEG NA MAŁOPOLSKIEJ DRODZE ŚW. JAKUBA

**Parafia p.w. Przemienienia Pańskiego i Św. Ducha
Wiśniowa Poduchowna 2
28-200 Staszów**

Z Wiśniowej kierujemy się do wsi Sztombergi – ok. 5 km, następnie przechodzimy przez ruchliwą szosę na Staszów nr 757. Wchodzimy na trakt leśny wiodący przez Czernicę i Wolę Osową do Katuszowa. Przed Katuszowem, nieco od szlaku wieś Jasień, w której jest możliwość uzyskania noclegu.

**Droga z Wiśniowej do Katuszowa
(fot. Franciszek Mróz)**

Katuszów 15 km (64 km)

Początki Katuszowa datuje się na I połowę XIV w. Parafia św. Jakuba Apostoła, erygowana przed 1326 r., obejmowała tereny okolicznych miejscowości m.in. Kurozwięk i Staszowa. W XV w. stał tu drewniany kościół, który został zniszczony przez kasztelana radomskiego Krzysztofa Lanckorońskiego – kalwinistę. W XVII w. nową, barokową świątynię ufundowała rodzina Lanckorońskich. W XVIII w. Katuszów był własnością Czartoryskich,

którzy wzniesli zespół dworski otoczony parkiem, przy którym mieściła się stadnina koni. Potem wieś należała do Lubomirskich, Potockich, Radziwiłłów. W XX w. przeszła w ręce rodziny Popielów z pobliskich Kurozwęk. Podczas II wojny światowej zabudowa Katuszowa wraz z kościołem została doszczętnie zniszczona. Obecną świątynię odbudowano dzięki staraniom proboszcza ks. Antoniego Sobczyka. **Kościół p.w. św. Jakuba Apostoła** to murowana budowla jednonawowa na planie krzyża, o ramionach utworzonych z dwóch kaplic – św. Antoniego i św. Józefa. Prezbiterium jest węższe od nawy, zamyka je półkolistą absydą. Wyposażenie kościoła jest barokowe, w głównym ołtarzu znajduje się łaskami słynący obraz *Matka Boża Katuszowska*. Jest to kopia obrazu, który zaginął podczas II wojny światowej.

Obraz *Matka Boża Katuszowska*
(fot. Franciszek Mróz)

Na zasłonie – obraz z przedstawieniem św. Jakuba Apostoła z otwartą księgą i kijem pielgrzymim. U stóp widoczny miecz, narzędzie śmierci. Tabernakulum ołtarza pochodzi z kaplicy pałacowej z Kurozwęk. W kościele znajdują się trzy rokokowe relikwiarze: św. Cestyna i Justyniana, św. Franciszka i Krzyża Świętego. Od zachodu do nawy dostawiona jest czterokondygnacyjna, prostopadłościenna wieża.

**Kościół p.w. św. Jakuba w Katuszowie
(fot. Franciszek Mróz)**

**Obraz Św. Jakub Apostoł w kościele w Katuszowie
(fot. Franciszek Mróz)**

Około 3 km na północ od Katuszowa, zbacząc nieco ze szlaku znajduje się zalew Chańcza. Zbudowany na rzece Czarnej jest największym sztucznym jeziorem na Kielecczyźnie, pełni rolę zbiornika przeciwpożarowego oraz źródła energii elektrycznej. Jest też wykorzystywany w turystyce, stanowiąc przyjemne miejsce do wypoczynku.

**PUNKT INFORMACYJNY
MAŁOPOLSKIEJ DROGI
ŚW. JAKUBA**

Parafia p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Katuszowie
28-225 Szydłów, Katuszów 62
Kontakt: ks. kan. Jerzy Sobczyk, proboszcz parafii
tel. 41 354 07 66
tel. 604 621 247
www.katuszow.pl

Gospodarstwo Ekoturystyczne Ekorab
28 – 800 Staszów
Jasień 59
Elżbieta i Bogdan Chara
tel. 603 560 975
tel. 601 340 206
Gospodarze udzielają zniżki dla pielgrzymów

**Pielgrzymi Jakubowi wraz z ks. kan. Jerzym Sobczykiem przy kościele p.w. św. Jakuba
w Katuszowie (21 kwietnia 2013 r.)
(fot. Franciszek Mróz)**

**ŚLAD GPS ODCINKA
MAŁOPOLSKIEJ DRODZE
ŚW. JAKUBA**

Ślad GPS odcinka Katuszów – Szczaworyż (30,7 km):

<https://pl.wikiloc.com/wikiloc/spatialArtifacts.do?event=setCurrentSpatialArtifact&id=17816872>

Po wyjściu z kościoła w Katuszowie kierujemy się w lewo i dochodzimy do drogi głównej, którą idziemy w prawo. Idziemy drogą asfaltową pośród sadów i pól

uprawnych. Po przejściu 5,0 km dochodzimy do drogi nr 756 (Raków – Szydłów), skręcamy w lewo i dochodzimy Szydłowa. Na skrzyżowaniu z drogą wojewódzką nr 765 (Chmielnik – Osiek) skręcamy w prawo. Przed nami piękny widok na Szydłów – „Polskie Carcassonne”. Przechodzimy obok parkingu i dochodzimy do murów miejskich. Przez małą bramę w murach obronnych wchodzimy na teren Starego Miasta Szydłowa i do kościoła parafialnego p.w. św. Władysława.

Szydłów 4 km (68 km)

Szydłów określany jest „**Polskim Carcassonne**”, ze względu na podobieństwo do francuskiego miasta, posiadającego najlepiej zachowany średniowieczny układ urbanistyczny w Europie. W źródłach historycznych po raz pierwszy Szydłów wymieniany jest w 1191 r., przy informacjach o powinności mieszkańców do dziesięciny na rzecz kolegiaty sandomierskiej. Miejscowość położona przy uczęszczanych szlakach handlowych Kraków – Opatów oraz Jędrzejów – Sandomierz bardzo szybko się rozwijała. W 1329 r. otrzymała średzkie prawa miejskie z rąk króla Władysława Jagiełły. Ze względu na położenie i znaczenie militarne miasta, Kazimierz Wielki otoczył je murami obronnymi, wybudował zamek i kościół. Rozkwit Szydłowa związany był z handlem i rzemiosłem. Odbywały się liczne jarmarki, działały cechy m.in. kowali, mieczników, kotlarzy, bednarzy, garncarzy czy szewców. Sławę miastu przynosiła produkcja sukna; cech krawców wybudował sukniennice. Dzięki przywilejom Zygmunta Starego powstały wodociągi i łaźnia miejska. Rozwój Szydłowa przerwały pożary w 1565 r. i 1630 r. Wielkie zniszczenia dokonały się także w czasach potopu szwedzkiego. Miasto podupadło i już nie powróciło do dawnej świetności. Po klęsce powstania styczniowego Szydłów utracił w 1869 r. prawa miejskie. Podczas działań wojennych w 1944 r. duża część miejscowości została zniszczona. Obecnie miasto jest po gruntownej restauracji, średniowieczne obiekty udostępnione są do zwiedzania.

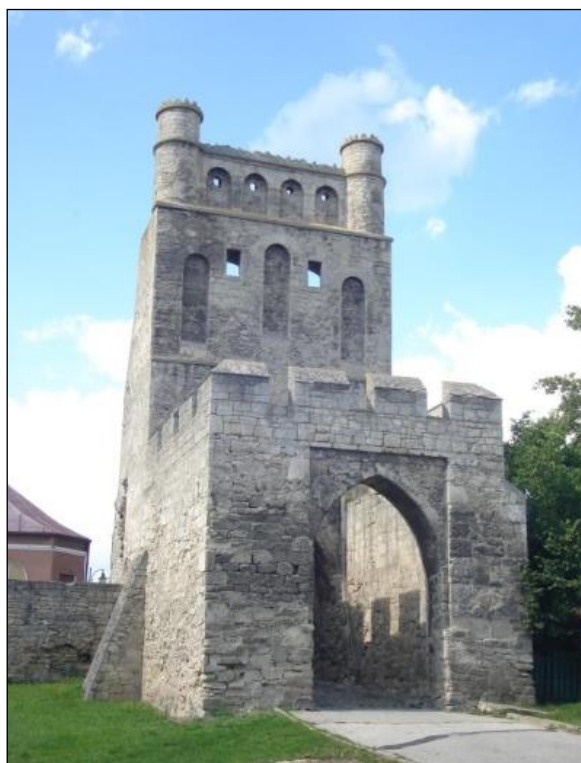
Do najbardziej interesujących zabytków Szydłowa należy zachowany średniowieczny zespół miejski z murami obronnymi. W południowej części miasta znajduje się prostokątny rynek, z którego naroży wybiegają pod kątem prostym ulice.

Mury miejskie zostały zaprojektowane z uwzględnieniem naturalnego ukształtowania terenu – z jednej strony dochodziły do urwiska, z drugiej dostęp do miasta utrudniały rowy i ziemne wały. Do miasta prowadziły trzy bramy – Krakowska, Opatowska, Sandomierska (lub furta Wodna). W ciągu murów zakończonych blankami wzniesiono baszty. Z trzech dawnych bram wjazdowych zachowała się tylko kamienna Brama Krakowska, której górne kondygnacje zostały przebudowane w XVI w. Dodano wtedy renesansową attykę, gdzie mie-

ściły się otwory strzelnicze oraz koliste wieżyczki. W wysuniętej części budowli umieszczona była brona służąca do zamykania wjazdu. Przed bramą od strony fosy – przerzucony most zwodzony.

**Szydłów – widok na mury miejskie
(fot. Urszula Zimny)**

**Brama Krakowska w Szydłowie
(fot. Urszula Zimny)**

Zamek królewski powstał w XIV w. z inicjatywy Kazimierza Wielkiego na miejscu istniejącego wcześniej dworu książęcego. Był założony na planie prostokąta z dziedzińcem zamkniętym z dwóch stron murem miejskim i kwadratowym ryzalitem od południa, gdzie miała się mieścić kaplica zamkowa. Budowla była piętrowa, na każdym poziomie znajdowały się dwie sale. Do dziś pozostały jedynie ruiny Sali Rycerskiej. Od strony północnej dziedzińca zachował się tzw. Skarbczyk wzniesiony w XVI w. w miejscu przebudowanej obronnej

baszty. Obecnie mieszczą się w nim biblioteka i muzeum. Do wnętrza kompleksu, od strony miasta prowadzi brama wjazdowa z początku XVII w.

Kościół farny p.w. św. Władysława króla Węgier jest jednym z kościołów ekspiacyjnych wzniesionych przez Kazimierza Wielkiego za zabójstwo ks. Marcina Baryczki. Wybudowano go ok. 1355 r. na miejscu starszego kościoła drewnianego. W 1630 r. został zniszczony przez pożar. Odbudowany, jednak pierwotny, gotycki kształt przywrócono tylko prezbiterium. Największe straty przyniosła II wojna, po której świątynia przeszła renowację. Jest to budowla z cegły z wykorzystaniem zendrówki oraz kamieniem użytym do elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych. Do świątyni prowadzą dwa wejścia – główne i boczne od południa (dziś zamurowane). Fasadę zamyka blendowy szczyt znajdujący się pomiędzy wysokimi, stromymi dachami; niższa część fasady trójdzielna, podzielona przyporami, między którymi zachował się gotycki portal wejściowy. Kościół jest dwunawową halą, sklepienie opiera się na ośmiobocznych filarach. W prezbiterium, węższym od nawy, zamkniętym wielobocznie możemy podziwiać XVI-wieczny ołtarz szafkowy. W części centralnej tryptyku rzeźby Madonny z Dzieciątkiem oraz św. Piotra i Pawła; na skrzydłach sceny wręczenie kluczy św. Piotrowi; nawrócenie św. Pawła oraz męczeńska śmierć obu świętych. Od strony północnej, w XVII w. dobudowano do nawy kaplicę zw. „Literacką”, w której znajduje się późnorennesansowy ołtarz z gotyckimi rzeźbami Matki Bożej oraz św. Jana Chrzciciela; na skrzydłach obrazy św. Kazimierza i Floriana. Obok kościoła dzwonnica z XVIII w., przebudowana z baszty obronnej, w której widoczne są zachowane otwory strzelnicze.

Tryptyk w ołtarzu głównym kościoła parafialnego p.w. św. Władysława w Szydłowie
(fot. Franciszek Mróz)

Szydłów zamieszkiwała duża gmina żydowska. Jak głosi podanie, Kazimierz Wielki miał ufundować tu **synagogę**, przez wzgląd na swoją żydowską kochankę Esterkę. Obecna

budowla pochodzi z XVI w., będąc przykładem bóżnicy obronnej. Murowana z widocznymi zewnątrz szkarpami. Ściany wieńczy mur attykowy z blankami kryjącymi dach pograżony. Do synagogi przylega dobudówka mieszcząca w przeszłości babiniec. W sali modlitwnej sklepionej kolebkowo znajduje się zachowany aron ha-kodesz, nad którym widoczna jest hebrajska inskrypcja. Obecnie w synagodze mieści się muzeum z eksponatami związanymi z kulturą żydowską. Są to m.in. przedmioty i księgi religijne. Przed budynkiem znajdują się dwie drewniane rzeźby – króla Kazimierza i Esterki.

Synagoga w Szydłowie
(fot. Franciszek Mróz)

Poza obrębem murów miejskich znajduje się murowany z kamienia **gotycki kościół p.w. Wszystkich Świętych**. Jest to świątynia z XIV w., jednonawowa, arkadą przechodząca do prosto zamkniętego prezbiterium, przy którym dobudowano w XV w. zakrystię. W budowlu zachowały się trzy gotyckie, kamienne portale. Wewnętrzne ściany świątyni pokrywa figuralna polichromia z drugiej połowy XIV w. odkryta w 1946 r. Przedstawia sceny z Nowego Testamentu m.in. Siedem radości Maryi, sceny pasyjne i siedem grzechów głównych. Obecnie w kościele prowadzone są prace konserwatorskie.

Legenda wiąże świątynię, ale też i nazwę miejscowości Szydłów ze znanym rozbójnikiem o nazwisku Szydło, który wraz z towarzyszami napadał na przejeżdżających tędy kupców. Swoją kryjówkę miał mieć w jaskini pod dzisiejszym kościołem Wszystkich Świętych. Pewnego razu banda Szydły napadła na karawanę kupiecką. Jednak nie byli to kupcy, a przebrani rycerze. Zbójce zostali ujęci i straceni. Ze znalezionych pieniędzy i kosztowności król nakazał założyć osadę i wybudować w podzięce kościół.

Gminne Centrum Kultury w Szydłowie

ul. Targowa 3
28-225 Szydłów
tel. 41 354 53 13

Nocleg u Państwa Szwarców
ul. Staszowska 5 (okolice rynku)
28-225 Szydłów
tel. 504 468 153

Od kościoła p.w. św. Władysława kierujemy się do szydłowskiego rynku. Następnie skręcamy w lewo i dochodzimy do Bramy Krakowskiej. Po przejściu Bramy Krakowskiej przechodzimy przez drogę wojewódzką nr 765 i idziemy drogą prosto w kierujemy wsi Sachalin, mijając po drodze wiele skrzyżowań z drogami polnymi. Po przejściu 2,6 km skręcamy w drogę w prawo, którą dochodzimy do zabudowań wsi Wola Żyzna. Idziemy prosto 800 m, następnie skręcamy w lewo. Opuszczamy drogę asfaltową, i idziemy drogą polną, która doprowadzi nas do lasu. Idziemy cały czas prosto przez leśną drogę 3,0 km aż do zabudowań wsi Grzymala. Dochodzimy do skrzyżowania dróg w centrum wsi, na którym idziemy prosto. Na kolejnym skrzyżowaniu dróg idziemy nadal prosto, mijając po drodze murowaną kapliczkę z 1931 r. oraz podwójne tory kolejowe (szerokotorową Linię Hutniczo-Siarkową Sławków – Hrubieszów oraz kolej normalnotorową nr 70 Włoszczowice – Chmielów koło Tarnobrzega). Po 1 km dochodzimy do zabudowań wsi Chałupki, a w niej do skrzyżowania, na którym idziemy prosto główną drogą wśród rozproszonej zabudowy wsi. Dochodzimy do kolejnego skrzyżowania, na którym idziemy na wprost. Przechodzimy przez most nad rzeką Wschodnia i po 500 m dochodzimy do wsi Kargów. Na skrzyżowaniu z drogą wojewódzką nr 756 Starachowice – Stopnica skręcamy w prawo i dochodzimy do kościoła p.w. Matki Bożej Częstochowskiej w Kargowie.

Kargów 13 km (81 km)

Parafia w Kargowie mogła istnieć już na początku XIV w. Murowany kościół ufundował król Kazimierz Wielki w miejscu poprzedniej drewnianej świątyni. Należał do grupy kościołów ekspiacyjnych. Podczas II wojny światowej obiekt uległ niemal całkowitemu zniszczeniu. Obecny **kościół p.w. Matki Bożej Częstochowskiej i św. Józefa** zbudowano po wojnie, wykorzystując ocalałe elementy starej budowli – dolne, ceglane partie prezbiterium,

zworniki sklepienne, kamienne obramowania okien, portal nad zamurowanym wejściem od strony południowej. Z dawnego wyposażenia świątyni zachował się tylko obraz *Św. Dominik* i organy (niestety nieczynne).

Kościół p.w. Matki Bożej Częstochowskiej i św. Józefa w Kargowie
(fot. Urszula Zimny)

Na skrzyżowaniu dróg przy kościele skręcamy w lewo na drogę w kierunku wsi Zatorze. Po lewej stronie mijamy cmentarz, po 1,2 km dochodzimy do mostu na rzece Sanica (prawobrzeżny dopływ Wschodniej). Dochodzimy do wsi Zaborze, której jeden z przysiółków nosi nazwę Jakubiec. Mijamy kapliczkę Matki Bożej i rozgałęzienie dróg, na którym idziemy drogą asfaltową w prawo. Po około 500 m, skręcamy w lewo na drogę leśną, którą idziemy 900 m. Na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w lewo, następnie po 200 m w prawo. Dochodzimy do Palestyny – przysiółka wsi Kołaczkowice. Po około 400 metrach skręcamy w lewo. Idziemy ponad 1,4 km wśród zabudowań i pól Palestyny, dochodzimy do skrzyżowania z drogą Widuchowa – Stopnica i do centrum wsi Strzałków. Skręcamy w prawo, następnie po przejściu zaledwie 40 m skręcamy w lewo, omijając po lewej obelisk poświęcony gen. Henrykowi Dembińskiemu.

We wsi **Strzałków** urodził się w 1791 r. Henryk Dembiński, któremu poświęcony jest obelisk. Był polskim generałem, podróżnikiem i inżynierem. Dowodził wojskami polskimi podczas powstania listopadowego w 1830 r. Po powstania wyemigrował do Francji, gdzie związał się z Hotelem Lambert. Brał udział w powstaniu węgierskim w 1849 r. dowodząc węgierską armią północną.

Za pomnikiem gen. Dębińskiego skręcamy w lewo i podążamy na południowy-zachód drogą asfaltową (zgodnie z czarnym szlakiem rowerowym), która doprowadza nas do wsi Błoniec. Na skrzyżowaniu dróg w centrum wsi, skręcamy w prawo,

następnie w lewo i dalej asfaltem. Przed ostatnim domem od drogi głównej odchodzi droga polna w dół. Przechodzimy przez sady i schodzimy do Szczaworyża.

Małopolska Droga św. Jakuba przebiegać teraz będzie przez Ponidzie, region położony na terenie Niecki Nidziańskiej, nad środkową i dolną Nidą. Usytuowany pomiędzy Wyżyną Kielecko-Sandomierską a Wyżyną Krakowsko-Częstochowską. Występują tu wzniesienia z okresu miocenu, zbudowane głównie ze skał gipsowych. W południowej części regionu dominuje krajobraz nizinny. W celu zachowania wartości przyrodniczych i kulturowych tego obszaru powołano Zespół Parków Krajobrazowych - Nadnidziański, Kozubowski, Szaniecki. W licznych rezerwatach przyrody Ponidzia występują relikty roślinności stepowej. Spotykane są tu często podmokłe łąki, torfowiska i stawy rybne. Ponidzie jest regionem rolniczym. Najważniejszymi ośrodkami regionu są: Pińczów, Busko-Zdrój, Jędrzejów i Kazimierza Wielka.

Szczaworyż 13 km (94 km)

Szczaworyż jest wsią położoną wśród wzgórz Garbu Pińczowskiego na granicy Szanieckiego Parku Krajobrazowego. Badania archeologiczne odkryły na Górze Kapturowej grodzisko otoczone wałem ziemnym, datowane na VII w. Znaleziono elementy broni oraz fragmenty naczyń rzymskich i małopolskich z VII–XII w. W średniowieczu był to tzw. gród refugialny wykorzystywany w okresie zagrożenia.

Na niewielkim wzniesieniu znajduje się **kościół p.w. św. Jakuba Starszego**. Początki istnienia parafii datuje się na początek XII w. Pierwszy murowany kościół erygowano w roku 1430, o czym świadczy znajdujący się na cmentarzu kamienny słup z informacją o fundacji kościoła. Świątynia została przebudowana na początku XVII w. Gotycki kościół stał się teraz prezbiterium, które zostało przykryte kopułą na pendentywach, zwieńczone latarnią. Do prezbiterium dobudowano trójprzęsłową nawę ze sklepieniem kolebkowym z lunetami. Po kolejnej rozbudowie XVIII i XIX w., do korpusu dodano dwie barokowe kaplice boczne. W rezultacie kościół otrzymał rzadko spotykany plan krzyża greckiego. Od zachodu powstała też kruchta, nad którą wznosi się wieża z trzema dzwonami – Maryja, Jakub, Paweł. We wnętrzu warto zwrócić uwagę na geometryczną dekorację stiukową, charakterystyczną dla renesansu lubelskiego, pokrywającą sklepienie.

**Kościół p.w. św. Jakuba w Szczaworyżu
(fot. Franciszek Mróz)**

Monumentalny ołtarz główny z niewielkim obejściem składa się z perspektywnie ustawionych kolumn stojących na cokołach, pomiędzy, którymi stoją figury: św. Anny, Joachima (strona lewa) oraz św. Norberta i Antoniego z Padwy (strona prawa). Na kolumnach wspiera się falujące belkowanie z postaciami aniołów. Całość wieńczy gloria z monogramem Maryi otoczona puttami. Centralną część ołtarza zajmuje XVI-wieczny wizerunek *Matka Boża Łaskawa* zwana *Szczaworyską*. Wokół niego stylizowany lambrekin i główki aniołków. Obraz Maryi prezentuje typ tzw. *Eleusa*, gdzie Chrystus przytula swą twarz do twarzy Matki. Dzieciątko stoi na Jej kolanach, w ręku trzyma jabłko. Na obraz nałożona jest repusowana, srebrna sukienka. *Szczaworyska Matka Boża* już od wieków słynęła łaskami, dlatego też kościół był znanym miejscem pielgrzymkowym.

**Ołtarz główny z laskami słynącym obrazem Matki Bożej Szczaworyskiej w kościele p.w. św. Jakuba w Szczaworyżu
(fot. Franciszek Mróz)**

Po prawej stronie ołtarza, na ścianie prezbiterium wisi obraz patrona świątyni św. Jakuba. Pierwotnie znajdował się na zasuwie ołtarza głównego. Św. Jakub ubrany jest w strój pielgrzyma – na długiej pelerynie przymocowane są muszle, w pasie widoczny różaniec oraz bukłak, na plecach kapelusz, w ręce kij podróżny, na nogach sandały. W tle – w górnej części niebo, z którego wyłaniają się putta; w dolnej – krajobraz z kościołem. Przed Apostołem taśma z inskrypcją pisaną. Na północnej ścianie prezbiterium zachował się też fragment XVI-wiecznej polichromii z inskrypcją łacińską.

**Obraz Św. Jakub Starszy w kościele w Szczaworyżu
(fot. Franciszek Mróz)**

Wiszący w prezbiterium obraz z postacią św. Jakuba Starszego nie jest jedynym we wnętrzu. Drugi obraz, odnaleziony podczas renowacji w XX w., wisi obecnie w zakrystii. Prawdopodobnie pochodzi z pierwotnego kościoła. Na tym obrazie św. Jakub Apostoł ubrany jest w krótką pelerynę z widoczną na niej muszlą, ma spodnie i wysokie buty, w rękach kapelusz i kij podróżny.

W świątyni ustawionych jest pięć interesujących ołtarzy XVII/ XVIII w. Na ścianie tęczowej oddzielającej prezbiterium od nawy dwa wczesnobarokowe ołtarze. W lewym obraz z postaciami: św. Anny Samotrzcęć, śś. Izydora, Stanisława Kostki oraz św. Krzysztofa w zwieńczeniu; w prawym – św. Leonarda. W kaplicy południowej – w centralnej części ołtarza kolumnowego rzeźba Ukrzyżowanego Chrystusa, na zasuwie obraz św. Mikołaja, na szczycie obraz *Matka Boża Szkaplerzna*. W drugiej kaplicy północnej – w centralnej części ołtarza obraz *Matka Boża Bolesna* ujęty kolumnami, wyżej obraz *Chrystus przy kolumnie*, któremu towarzyszą aniołowie trzymający narzędzie męki.

Całość barokowego wnętrza uzupełniają: ambona, chór muzyczny oraz liczne płyty epitafijne. Pod kaplicą północną jest krypta, w której znajduje się trumna ze szczątkami fundatorów kościoła – rodziny Kosteckich.

Przy świątyni stoi XVII – wieczny budynek dawnej plebanii, który zamieniono początkowo na kaplicę Niepokalanego Poczęcia, obecnie kaplicę przedpogrzebową. Poniżej

kościół, na niewielkiej pochyłości jest tzw. „samotnia” miejsce kontemplacji i wyciszenia, przy którym stoi studnia z cudowną wodą, mająca ponoć mieć właściwości odmładzające.

Pielgrzymi Jakubowi wraz z ks. kan. Stanisławem Kondrakiem w kościele p.w. św. Jakuba w Szczaworyżu (17 kwietnia 2016 r.)
(fot. Franciszek Mróz)

Punkt informacyjny Małopolskiej Drogi św. Jakuba oraz możliwość noclegu w Szczaworyżu

Parafia p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Szczaworyżu

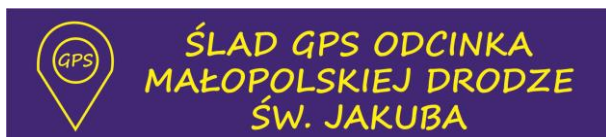
28-100 Szczaworyż

Szczaworyż 47,

Kontakt: ks. kan. Stanisław Kondrak, proboszcz parafii

tel. 41 376 12 78

tel. kom. 606 452 759

Ślad GPS odcinka Szczaworyż – Probołowice (27,3 km):

<https://pl.wikiloc.com/wikiloc/spatialArtifacts.do?event=setCurrentSpatialArtifact&id=17828289>

Po opuszczeniu kościoła p.w. św. Jakuba w Szczaworyżu idziemy szosą w dół – w kierunku wschodnim, po kilkudziesięciu metrach skręcamy w prawo. Dochodzimy do drogi krajowej nr 73 i przejścia dla pieszych. Przechodzimy przez ruchliwą drogę, następnie idziemy wąską drogą asfaltową prosto. Mijamy po prawej stronie figurkę św.

Barbary i dochodzimy do skrzyżowania, na którym skręcamy w prawo. Idziemy drogą asfaltową, wzdłuż czarnego szlaku rowerowego, mijając ostatnie zabudowania Szczaworyża. Po 1,7 km dochodzimy do wsi Skotniki Małe. Na skrzyżowaniu przed widocznym po lewej stronie budynkiem Ochotniczej Straży Pożarnej skręcamy w prawo, na kolejnym rozwidleniu dróg skręcamy w lewo i dochodzimy do głównej drogi w Skotnikach Dużych. Przechodzimy tą drogę na wprost i wchodzimy na drogę polną utwardzoną. Idziemy prosto na widoczne przed nami wzgórze. Opuszczamy obszar Szanieckiego Parku Krajobrazowego i wchodzimy na teren jego otuliny. Ze wzgórza idziemy nadal prosto polną drogą i dochodzimy do niewielkiego lasu, po wyjściu z niego po 2 km dochodzimy do zabudowań wsi Dobrowoda i do skrzyżowania z drogą wojewódzka nr 973. Skręcamy w lewo i mijamy po lewej stronie późnogotycki kościół p.w. św. Marii Magdaleny w Dobrowodzie oraz sklep spożywczy. Na kolejnym skrzyżowaniu (po 100 m) opuszczamy drogę wojewódzką i skręcamy w prawo w drogę asfaltową. Idziemy prosto mijając po prawej składowisko odpadów komunalnych. Wkraczamy na drogę polną, którą dochodzimy do pierwszych zabudowań wsi Chotel Czerwony. Dochodzimy do rozwidlenia dróg: skręcając w prawo dojdziemy do gotyckiego kościoła p.w. św. Stefana Króla i św. Bartłomieja (warto zobaczyć ten cenny obiekt sakralny), idąc prosto drogą asfaltową kroczymy stale szlakiem Małopolskiej Drogi św. Jakuba i niebieskim szlakiem pieszym.

**Małopolska Droga św. Jakuba na odcinku: Dobrowoda – Chotel Czerwony
(fot. Franciszek Mróz)**

Chotel Czerwony 13 km (107 km)

Wznoszący się na gipsowym wzgórzu gotycki **kościół p.w. św. Bartłomieja i św. Stefana Króla** został zbudowany w połowie XV w. z fundacji kanonika krakowskiego Jana Długosza. Stoi na miejscu wcześniejszego drewnianego kościółka z XIV w. Świątynia oto-

czona jest pozostałościami muru cmentarnego. Na nadprożu kamiennej bramy cmentarnej widnieje zatarty orzeł polski. Kościół jest jednonawowy w planie zbliżonym do kwadratu. Do nawy przylegają dwie kruchty; na jednej widnieje zegar słoneczny. Nad portalem prowadzącym do nawy znajduje się tablica erekcyjna z 1450 r. – to kamienna płaskorzeźba w obramieniu inskrypcyjnym przedstawiająca postacie Matki Bożej z Dzieciątkiem oraz śś. Stefana i Hieronima. Kościół nakrywa gotyckie sklepienie sieciowe ze zwornikami dekorowanymi herbami: w prezbiterium Orzeł Polski, w nawie Wieniawa – Jana Długosza i Dębno – Zbigniewa Oleśnickiego. Na ścianach prezbiterium i nawy znajdują się fragmenty polichromii z XVI w., odkryte w 1957 r. W późnobarokowym ołtarzu głównym został umieszczony gotycki krucyfik z XV w. oraz dwie rzeźby; gotycka – *Matka Boża Bolesna* i barokowa – *św. Jan*. Za ołtarzem gotyckie sakramentarium, niewielkie pomieszczenie do przechowania Najświętszego Sakramentu i świętych olejów, z baldachimem zdobionym maswerkami i pinaklami. Na ścianie tęczowej – dwa rokokowe ołtarze boczne z obrazami N.M.P. Niepokalanie Poczętej i św. Bartłomieja.

Poniżej kościoła można zobaczyć niewielką grootę krystalicznych gipsów tworzących zrosty tzw. „jaskółcze ogony”. Największe tego typu okazy na świecie znajdują się w rezerwacie „Prześlin” położonym w niedalekiej odległości od kościoła.

**Kościół p.w. św. Bartłomieja w Chotlu Czerwonym
(fot. Urszula Zimny)**

Idziemy asfaltową drogą w kierunku południowo-zachodnim. Przechodzimy przez mostek na rzece Maskalis (lewy dopływ Nidy) oraz obok cmentarza parafialnego i dochodzimy do Gorysławic. Dochodzimy do skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 776 (Kra-ków – Busko Zdrój), na którym skręcamy w lewo. Idąc chodnikiem wzdłuż drogi, po prawej stronie zobaczymy kościół p.w. św. Wawrzyńca w Gorysławicach.

W **Goryslawicach**, dawnym przedmieściu Wiślicy, przechodzimy obok znajdującego się na niewielkim wzgórzu **kościół p.w. św. Wawrzyńca**. Ta jednonawowa świątynia została wzniesiona w połowie XVI w. z białego kamienia pińczowskiego na miejscu wcześniejszego drewnianego kościoła. W planie ma nawę zbliżoną do kwadratu, nieco węższe, prosto zamknięte prezbiterium, w którym widoczny jest późnorenesansowy portal prowadzący do zakrystii oraz fragmenty polichromii. Wejście do kościoła znajduje się od strony południowej. Przykrycie sieciowe z żebrami spływającymi na przyścienne wsporniki zachowało się tylko w prezbiterium; w nawie drewniany strop. W XVII w. z fundacji rodziny Żelazowskich dobudowano do świątyni kwadratową kaplicę przykrytą kopułą z latarnią. Kaplica umiejscowiona jest nietypowo – na osi kościoła od strony zachodniej. We wczesnobarokowym ołtarzu głównym obraz z postaciami śś. Wawrzyńca i Szczepana oraz fundatorem kościoła kanonikiem wiślickim Jakubem Gromeckim. Na belce tęczowej krucyfiks i figury *Matka Boża Bolesna* oraz *Św. Jan*. Ołtarze boczne pochodzą z epoki baroku; w prawym znajduje się późnogotycka rzeźba *Matka Boża z Dzieciątkiem* w płomienistej aureoli z XVI w., w lewym scena *Ukrzyżowanie*. Mimo pewnej wartości, jaką prezentuje kościół zwiedzanie jest utrudnione, ponieważ otwierany jest sporadycznie.

Kościół p.w. św. Wawrzyńca w Goryslawicach
(fot. Urszula Zimny)

Idziemy chodnikiem wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 776 w kierunku Wiślicy. Mijamy po prawej Kasztelański Zajazd i dochodzimy do rozwidlenia dróg. Skracamy w lewo, w ul. Batalionów Chłopskich, którą dojdziemy do centrum Wiślicy.

Wiślica 7 km (114 km)

Miejscowość, której początki giną w mrokach historii, położona jest na lewym brzegu Nidy wśród rozlewisk i podmokłych łąk. Pierwsza osada należąca do państwa Wiślan istniała tutaj prawdopodobnie przed wiekiem X. Na przełomie wieku X/ XI weszła w skład państwa Polan, będąc obok Krakowa i Sandomierza jednym z głównych ośrodków administracyjnych. Posiadając strategiczne położenie przy przeprawie przez Nidę, pełniła funkcję grodu obronnego, obok którego istniała osada targowa. W tym czasie powstały pierwsze kamienne budowle. W XII w., na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego Wiślica weszła w skład dzielnicy senioralnej. Duży wkład w rozwój grodu wnieśli książęta Henryk Sandomierski, który funduje budowę kolegiaty oraz Kazimierz Sprawiedliwy, który miał tu swoją rezydencję – dwa palatia z rotundami. Kres rozwoju ośrodka przynosi najazd tatarski 1241r., kiedy gród i osada zostały zniszczone. Jednak znaczenie polityczno-gospodarcze Wiślicy sprawiło, że podźwignęła się ze zniszczeń. W okresie walk o tron krakowski, Wiślica poparła Władysława Łokietka, który w zamian nadał osadzie prawa miejskie w 1326r., potwierdzone przez króla Kazimierza Wielkiego. Miasto lokacyjne było na wyspie zwanej Regia między odnogami Nidy. Miało mury obronne z bramami: Krakowską, Buską, Zamkową; prowadziły do niego 3 mosty i Grobla Krakowska z 6 mostami. Osią komunikacyjną była ulica Buska, będąca częścią szlaku handlowego z Rusi do Krakowa. W mieście był rynek główny z ratuszem, rynek solny i plac mięsny; wzniesiono nowy (III) kościół kolegiacki, także niewielki zamek. Poza murami powstały dwa przedmieścia – św. Wawrzyńca zwane później Gorysławicami oraz Kuchary za Groblą Krakowską. W okresie panowania ostatnich Piastów Wiślica była miejscem licznych zjazdów rycerskich. W 1347 r. wydano tzw. *Statuty Wiślickie* – system prawny będący podstawą do dalszych prac nad ogólnokrajowym zbiorem prawa ziemskiego; zaś na zjeździe 1587 r. został zatwierdzony wybór Zygmunta III Wazy na króla Polski. Okres XV – XVI w. był czasem wielkiego rozwoju gospodarczego miasta, które miało przywilej sprzedaży soli, wagę miejską, 12 cechów, kramy sukiennicze, liczne browary, wodociągi. Upadek świetności Wiślicy przypada na potop szwedzki i najazd Węgrów Rakoczego. Zniszczenia spowodowały, że już nigdy miasto nie odzyskało dawnej świetności. Na przełomie XVIII/XIX w. rozebrano mury miejskie, ratusz, zamek, kościoły: św. Ducha i Marcina. W roku 1863 miasto utraciło prawa miejskie. W okresie międzywojennym odrestaurowano zniszczoną w czasie wojny kolegiatę. Po II wojnie światowej rozpoczęły się w Wiślicy badania archeologiczne przynosząc odkrycie wielu budowli romańskich z średniowiecznej świetności miasta.

Bazylika p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Wiślicy (widok od wschodu)
Fot. Franciszek Mróz

W miejscu, gdzie dziś znajduje się **kościół kolegiacki p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny**, już w XII w. postawiono pierwszą jednonawową świątynię z zachodnią emporą, z węższym prezbiterium zakończonym absydą, pod którym była trójnawowa krypta podprezbiterialna. Była to fundacji księcia Henryka Sandomierskiego, ukończona przez księcia Kazimierza Sprawiedliwego. Na początku XIII w. została zastąpiona kościołem trójnawowym, bazylikowym z dwuwieżową fasadą p.w. Św. Trójcy i Narodzenia NMP. Obecną, gotycką budowlę ufundował Kazimierz Wielki w ramach kościołów pokutnych tzw. baryczkowskich, w której pozostały romańskie detale architektoniczne i rzeźbiarskie. Wejście do świątyni jest umiejscowione od strony południowej. Nad ostrołukowym portalem widnieje płyta fundacyjna z wyrytą datą 1464. Przedstawia postać klęczącego Kazimierza Wielkiego, za którym stoi bp krakowski Bodzanta. Król wręcza model kościoła Matce Bożej z Dzieciątkiem.

Tablica erekcyjna kolegiaty w Wiślicy
Fot. Franciszek Mróz

Wewnątrz kościół nakryty jest czteroprzęsłowym sklepieniem trójdzielnym z żebrami spływającymi na wieloboczne filary dzielącymi wewnątrz na dwie nawy. Do korpusu nawowego przylega węższe trójprzęsłowe, wielobocznie zamknięte prezbiterium ze sklepieniem krzyżowo-żebrowym. W zwornikach żeber widnieją: herby ziem Królestwa Polskiego, głowa Chrystusa, symbole ewangelistów, herby rycerskie (Leliwa, Rawicz, Szeliga). Na ścianach prezbiterium są pozostałości polichromii rusko-bizantyjskiej fundacji Władysława Jagiełły. W układzie sferowym przedstawiają: w górnym pasie sceny z życia Maryi, w dolnym Chrystusa, postacie świętych, także motywy ornamentalne, nieczytelne resztki napisów łacińskich oraz cerkiewno-słowiańskich. Przy wejściu do zakrystii gotyckie sakramentarium na Eucharystię i święte oleje z trójkątnym, maswerkowym zakończeniem. Poniżej ostrołukowych okien prezbiterium, pozostałości dekoracji trójlistnych maswerków oraz późnorennesansowe epitafia kanoników wiślickich – Jakuba Vegriniusa, Wojciecha Chotelskiego i proboszcza Piotra Waligórskiego. W ołtarzu głównym znajduje się XIV w. kamienna rzeźba *Matka Boża tzw. Łokietkowa*. Uśmiechnięta postać Madonny stoi trzymając na prawej ręce postać Chrystusa, który jedną rękę ma w geście błogosławieństwa, w drugiej trzyma królewskie jabłko. Wg tradycji, przed figurą Maryi miał się modlić Władysław Łokietek, kiedy walczył o tron krakowski i zjednoczenie ziem polskich. Prezbiterium od nawy oddziela XVIII-wieczna belka

tęczowa z krucyfiksem. W korpusie nawowym zachowane są dwa gotyckie antepedia. W lewym ołtarzu wisi krucyfix z XVI w. z postaciami Matki Bożej Bolesnej i św. Jana.

**Łaskami słynąca figura *Matka Boża Łokietkowa* w Bazylice w Wisłicy
(fot. Franciszek Mróz)**

W podziemiach kolegiaty znajduje się rezerwat archeologiczny ukazujący najstarsze fragmenty świątyni. Nad wejściem widoczna płaskorzeźba w formie krzyża z rozetą u dołu, którą podtrzymują dwa gryfy; w ścianach przedsionka detale rzeźbiarskie pochodzące z II kolegiaty. W dalszej części rezerwatu można oglądać pozostałości kościoła z XII w. – zachowane dolne partie murów, bazy kolumn wspierających dawne sklepienie i wspaniałe fragmenty unikalnej posadzki z masy gipsowej tzw. „płytę Orantów”. Jest ona ozdobiona rytymi i czarno impastowanymi przedstawieniami figuralnymi, które obiega bordiura roślinno-zwierzęca; powyżej majuskułowa inskrypcja „ci pragną być deptani, aby móc się wznieść do gwiazd”. Na dwóch polach płyty widocznych jest sześć postaci po trzy na jednym, z głowami wzniesionymi ku górze i rękami zgiętymi w łokciu w geście modlitewnym – stąd nazwa „oranci”. W postaciach tych upatruje się fundatorów kolegiaty: Kazimierza Sprawiedliwego z żoną Heleną i synem Bolesławem (pole dolne). W polu górnym wschodnim – postać mężczyzny w długiej szacie z tonsurą (prepozyt kolegiaty?), postać starca (Henryk Sandomierski?) oraz postać chłopca (pierworodny syn Kazimierz Sprawiedliwego – Kazimierz?); obok

w miejscu bordiury „Drzewo Życia” z dwoma lwami, które strzegą sakralnej przestrzeni wokół zachowanej mensy ołtarzowej.

Przed kolegiata stoi **dzwonnica** wzniesiona z fundacji Jana Długosza w XV w. Zbudowana na rzucie kwadratu, czterokondygnacyjna podzielona gzymsami kamiennymi, dołem kamienna, wyżej ceglana o wiązaniu polskim ozdobiona zendrówką. Ostrołukowe okna objęte kamienną okładziną. Poniżej dachu fryz maswerkowy i herby korony Królestwa Polskiego i Litwy.

Od strony południowej kolegiaty stoi dawny dom wikariuszy tzw. **Dom Długosza**. Jest to budowla na rzucie prostokąta, z cegły, piętrowa, zakończona blendowymi szczytami, w których widoczne są kamienne tablice z herbem Wieniawa. Budynek został wzniesiony w 1460 r. staraniem Jana Długosza. Mieściły się tu mieszkania wikariuszy, biblioteka, 3 sale, kuchnia, łaźnia, studnia. Dom posiadał ogrzewania, był otoczony ogrodem. Budowla zachowała gotyckie portale, drewniane stropy, fragmenty późnogotyckiej polichromii ściennej. Obecnie w Domu Długosza mieści się parafia oraz Muzeum Archeologiczne – oddział Muzeum Narodowego w Kielcach.

Obecność kanoników w Wiślicy należy łączyć z fundacją zgromadzenia i budową kolegiaty przez księcia Henryka Sandomierskiego. Kapituła wiślicka była trzecią, obok krakowskiej i sandomierskiej, najważniejszą w diecezji krakowskiej; już w XIII w. posiadała własną pieczęć. Przy kolegiacie funkcjonowała szkoła. Najbardziej znaną osobą związaną ze zgromadzeniem był Jan Długosz, proboszcz i kustosz wiślicki, który w XV w. spisał wszystkie dokumenty i przywileje kolegiaty tzw. *Kopiarz wiślicki* (obecnie w Muzeum Diecezjalnym w Kielcach). Ufundował też *Graduał Wiślicki* – księgę datowaną na ok. 1300 r. zawierającą modlitwy i śpiewy na cały rok liturgiczny.

Dom Długosza w Wiślicy
(fot. Urszula Zimny)

W niewielkiej odległości od kolegiaty przy Placu Solnym znajduje się drugi wiślicki rezerwat archeologiczny – **pozostałości kościółka p.w. św. Mikołaja**, wzniesionego prawdopodobnie między X/XI w.; zniszczonego w 1135 r. Świątynia zbudowana była na rzucie prostokąta, o wymiarach 4,65 m x 3,30 m z węższą, półkoliście zamkniętą absydą, do której dobudowano prostokątne pomieszczenie spełniające funkcję kaplicy grobowej. Pod fundamentem nawy odnaleziono okrągłą nieckę, datowaną na IX w., która mogła być chrzcielnicą. Wokół świątyni odkryto pozostałości cmentarza grzebalnego.

Na wzgórzu, zwanym **Regią**, położonym na zachód od centrum Wiślicy znajdują się pozostałości grodu z fragmentami palisady i fosy z przełomu X/XI w. W wyniku prowadzonych prac archeologicznych odkryto relikty zespołu rezydencjonalnego z XII w. Budowle należałoby połączyć z postacią księcia Kazimierza Sprawiedliwego. W skład zabudowy wchodziło: dwudzielne palatium z cylindryczną rotundą o siedmiu podkowiastych niszach, oraz drugie dwudzielne palatium z rotundą o jednej wielobocznej absydzie. Niejasne są późniejsze losy tego grodu. W czasach Kazimierza Wielkiego na pozostałościach romańskich budowli urządzono cmentarz, zaś obszar grodu został włączony w obręb murów miejskich. Obecnie relikty grodu Regia są niewidoczne znajdując się pod prywatnymi domami.

Pół kilometra na południowy-wschód od centrum, nieco poza szlakiem, znajduje się **grodzisko**. Pierwszy gród otoczony wałem istniał tu w XI w. Jego celem było kontrolowanie szlaku handlowo-komunikacyjnego oraz obrona osady wiślickiej. Gród spłonął w XII w.; kolejny na jego miejscu wzniesiono na przełomie XII i XIII w. Przetrwał do najazdu tatarskiego w roku 1241, kiedy został opuszczony przez mieszkańców i spalony. W trakcie prac archeo-

logicznych odsłonięto plan zabudowy domów i ulic, zbiornik na wodę oraz studnię wykutą w skale.

Pielgrzymi Jakubowi uczestniczący w „V Niedzielnym Pielgrzymowaniu Małopolską Drogą św. Jakuba w ramach Pielgrzymki Gwiazdzistej »1050 km Drogą św. Jakuba na 1050-lecie Chrztu Polski« w intencji Świątowych Dni Młodzieży »KRAKÓW 2016« w sanktuarium Matki Bożej Łokietkowej w Wiślicy (12.04.2016 r.) (fot. Franciszek Mróz)

Urząd Gminy Wiślica
ul. Okopowa 8
28-160 Wiślica
tel.41 369 09 00
urząd@ug.wislica.pl
www.wislica.pl

Dobrowoda
Parafia p.w. św. Marii Magdaleny
Dobrowoda 106, 28-100 Dobrowoda
Ośrodek Rekolekcyjny na tzw. Wyspie
Kontakt: ks. Wiktor Świąder, proboszcz parafii
tel. 41 378 19 96
tel. kom. 661 236 781

Wiślica
Parafia p.w. Narodzenia NMP
ul. Długosza 22, 28-160 Wiślica

Kontakt: ks. prał. Wiesław Stępień, proboszcz parafii
tel. 41 379 20 39
www.parwislica.kielce.opoka.org.pl

Alina Szostak
ul. Podgrodzie 2; 28-160 Wiślica
tel. 41 379 21 53

**Obiekty noclegowe w Wiślicy i okolicy – szczegóły na stronie internetowej:
www.wislica.pl**

Wychodząc z bazyliki wiślickiej na Rynek, skręcamy w lewo i ul. Długosza dochodzimy do skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 771 (Wiślica – Strożyska). Idziemy prosto, mijając po lewej restaurację „Ponidzie”, do skrzyżowania z drogą wojewódzką 776 (Kraków – Busko Zdrój). Skręcamy w lewo, idziemy chodnikiem wzdłuż drogi wojewódzkiej. Mijamy ostatnie zabudowania Wiślicy i przechodzimy przez most nad Nidą, który powstał na dawnej Grobli Krakowskiej. Wchodzimy do wsi Koniecmosty, mijając po prawej stronie kapliczkę św. Jana Nepomucena z XVII w. Dochodzimy do skrzyżowania dróg, na którym skręcamy w prawo – tj. nadal w drogę wojewódzką nr 776. Po kilkudziesięciu metrach, schodzimy z tej drogi – skręcamy w prawo i idziemy drogą w kierunku Jurkowa i Pelczysk. Idziemy prosto wzdłuż torowiska kolei wąskotorowej. Po przejściu 2 km, przy pierwszych domostwach Jurkowa i przed widoczną po prawej stronie kapliczką z krucyfiksem, schodzimy w lewo z drogi asfaltowej na drogę utwardzoną. Idziemy wzdłuż torów nieczynnej kolei wąskotorowej, mijając po prawej stronie zabudowania wsi Jurków, której początki sięgają średniowiecza. Osada podlegała w tym czasie pod zarządek kolegiaty wiślickiej. Po 700 m łagodnie skręcamy w lewo aż do skrzyżowania z drogą asfaltową, przy którym zobaczymy drogowskaz Małopolskiej Drogi św. Jakuba. Skręcamy w prawo na drogę, którą dojedziemy do kościoła p.w. św. Wojciecha w Pelczyskach.

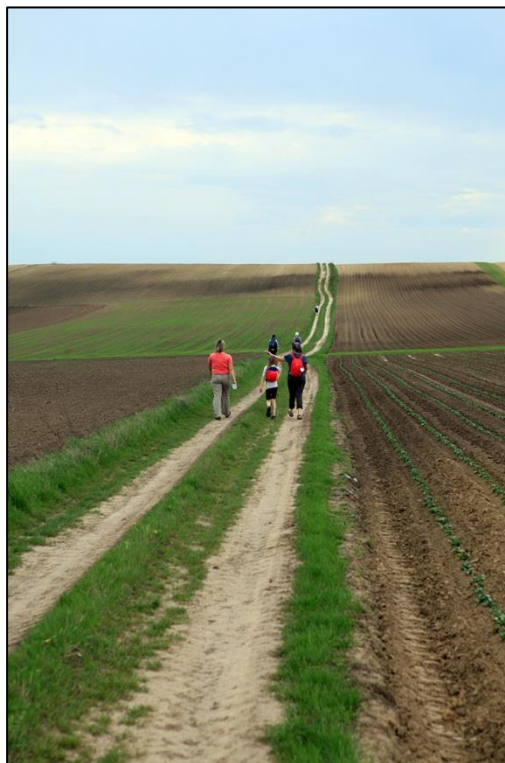
Nida w Wiślicy
(fot. Franciszek Mróz)

Pełczyska

Historia wsi sięga okresu średniowiecza. Pierwsze zmianki o osadzie pochodzą z 1224 r. Na przestrzeni wieków należała do różnych właścicieli. Prawdopodobnie nazwa wsi pochodzi od staropolskiego określenia „pełk”, które oznaczało miejsce obozowania wojska; także teren błotnisty lub od często występującego w rodzie Putysłowicza, właściciela tych ziem – imienia Pełki. We wsi **kościół p.w. św. Wojciecha**. Początkowo stała tu gotycka świątynia wzniesiona ok. 1325 r. Obecny obiekt pochodzi z XVIII w. Jest kościołem jednonawowym przykrytym sklepieniem kolebkowym z lunetami. Rokokowa belka tęczowa z krucyfiksem oddziela nawę od prezbiterium, które nakrywa sklepienie kolebkowo-krzyżowe na gurtach. W absydzie ołtarz XVIII w., w którym widnieje obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem ozdobiony srebrną sukienką i koronami; obok rzeźby św. Piotra i Pawła. Pozostała część wyposażenia świątyni jednolita – ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica i prospekt ołtarzowy są rokokowe.

Jednak największą atrakcją Pełczysk są pozostałości osadnictwa pochodzące z różnych okresów historycznych odkryte w 2001 r. Najstarsze znaleziska datowane są na młodszą epokę kamienia (kultura ceramiki wstęgowej – ok. 7500 lat p.n.e.); obok pozostałości osadnictwa neolitycznego i wczesnosłowiańskiego (VIII – IX w.) Na południowym skaju wsi cmentarzysko kultury łużyckiej i osada neolityczna z okresów: kultury pucharów lejkowych, sznurowej, trynieckiej, wpływów rzymskich (kultura przeworska); zaś na wschodnim (przysiółek Strugi, Błonie) – celtycka osada rzemieślniczo – handlowa (III – I p.n.e.) przejęta potem przez ludność kultury przeworskiej (I p.n.e. – IV n.e.). Poza ceramiką znaleziono monety rzymskie, celtyckie, wyroby szklane, narzędzia żelazne, ozdoby (zapinki, bransolety, paciorki). W niedalekim sąsiedztwie kościoła, na szczycie góry Zawinnicy oglądać można pozostałości grodu

z XII – XIII w. Tu miał rezydować Władysław Łokietek w okresie walk o tron krakowski. Zachowały się pozostałości wałów obronnych i fosy dawnego zamku.

Małopolska Droga św. Jakuba na odcinku: Pelczyska – Probołowice
(fot. Franciszek Mróz)

Od kościoła w Pelczyskach kierujemy się kilkadziesiąt metrów w kierunku południowo-wschodnim do skrzyżowania dróg, na którym idziemy prosto. Po 100 m, na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w prawo w drogę utwardzoną, następnie połączoną, którą wychodzimy na niewielkie wzniesienie, z którego po prawej stronie zobaczymy już kościół p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Probołowicach. Skręcamy w prawo i mijając cmentarz parafialny dochodzimy do probołowickiej świątyni.

Probołowice 12 km (126 km)

Pierwsza wzmianka źródłowa o probołowickim kościele i parafii pochodzi z 1326 r. W XV w. stał drewniany **kościół p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła**, o którym wspomina Jan Długosz. W XVI w. prawdopodobnie we wsi istniał drugi drewniany kościół. Obie świątynie zostały na przełomie XVI/XVII w. przejęte przez protestantów i zamienione na zbory. Obecny kościół na planie kwadratu, został wzniesiony w 1759 r. staraniem miejscowego proboszcza ks. Jacka Kowalskiego. Jest to niewielka, drewniana świątynia na kamiennej podmurówce, zbudowana w konstrukcji zrębowej, zewnątrz szalowana. Prezbiterium zamknięte

trójbocznie nakrywa płaski strop z fasetą wspierający się na dwóch przyściennych filarach oraz pilastrach. Wnętrze korpusu podzielone na trzy części dwoma rzędami słupów, przykryte jest stropem pozornego sklepienia kolebkowego. Chór muzyczny wsparto na dwóch słupach. Stropy i ściany świątyni pokrywa cenna polichromia wykonana na płótnie. Tematem malowideł są sceny z życia Maryi, sceny pasyjne z narzędziami Męki Pańskiej oraz symbole wiary. Obrazy ujęte są w bogate obramienia ornamentalne. Na łuku tęczowym krucyfiks w płomienistej aureoli. W rokokowym ołtarzu głównym, pomiędzy kolumnami, znajduje się obraz *Chrystus Ukrzyżowany* (rzadkie w sztuce zwrócenie głowy Zbawiciela w lewą stronę), wyżej wyobrażenie Ducha św. w postaci gołębiczy w aureoli. Po obu stronach stoją rzeźby śś. Piotra i Pawła. Na zasuwie ołtarza obraz „*Przemienienie Pańskie*”. Na bocznej ścianie prezbiterium wisi późnogotycki obraz z wyobrażeniem Świętej Rodziny. W lewym bocznym ołtarzu przy ścianie tęczowej umieszczono słynący łaskami obraz *Matka Boża z Dzieciątkiem* tzw. *Probołowska* z XVII w. w złocono – srebrzystej sukience.

**Obraz Św. Jakub w kościele p.w. św. Jakuba w Probołowicach
(fot. Franciszek Mróz)**

Po stronie prawej – ołtarz z obrazem *Św. Jakub Starszy*. Apostoł przedstawiony jest z kijem pielgrzymim, księgą i chustą. Posiada bogatą srebrno – złotą sukienkę, która może świadczyć o dawnym kulcie obrazu. Na zasuwie ołtarza obraz z postacią św. Izydora (postać ma 6 palców). Pozostałe wyposażenie świątyni: ambona z wyobrażeniami ewangelistów, chrzcielnica, konfesjonał – pochodzi głównie z XVIII w.

W części wschodniej kościoła, na zewnętrznej stronie prezbiterium, niewielka kapliczka z kamienną figurą Niepokalanej Marii Panny. Przed świątynią drewniana dzwonnica o konstrukcji słupowo-ramowej z XIX w.

**Kościół p.w. św. Jakuba w Probolowicach
(fot. Franciszek Mróz)**

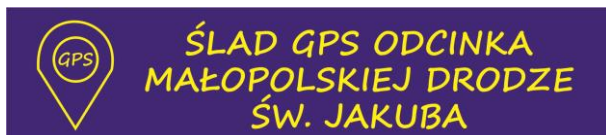

**Pielgrzymi Jakubowi w kościele p.w. św. Jakuba w Probolowicach (15 maja 2016 r.)
(fot. Franciszek Mróz)**

Urząd Gminy w Złotej
Złota 109; 28-425 Złota

tel: 41 356 16 33 – Paweł Bochniak
fax. 41 356 16 48
e-mail: promocja@gminazlota.pl
www.gminazlota.pl

Ślad GPS odcinka Probołowice – Palecznica (24,3 km):

<https://pl.wikiloc.com/wikiloc/view.do?id=17893900>

Wychodząc z kościoła w Probołowicach na parking przykościelny, przy cmentarzu skręcamy w prawo. Mijamy po prawej stronie plebanię i dochodzimy do skrzyżowania, na którym skręcamy w prawo, po kilkunastu metrach łagodnie w lewo. Schodzimy drogą w dół i po 500 m dochodzimy do kolejnego skrzyżowania, na którym skręcamy również w lewo. Idziemy cały czas prosto drogą asfaltową, mijając ostatnie zabudowania Probołowic, dochodzimy do skrzyżowania przy małej kapliczce na drewnianym słupie. Skręcamy w prawo w drogę utwardzoną, która po 100 m. skręca w lewo, my zaś idziemy dalej prosto drogą polną. Dochodzimy do pierwszych gospodarstw Czarnocina. Idziemy stale prosto 2,2 km, aż do skrzyżowania przy cmentarzu parafialnym. Na skrzyżowaniu skręcamy w prawo, po 100 m – wzdłuż muru cmentarnego w lewo. Po prawej stronie widzimy kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Czarnocinie, do którego warto skierować kroki.

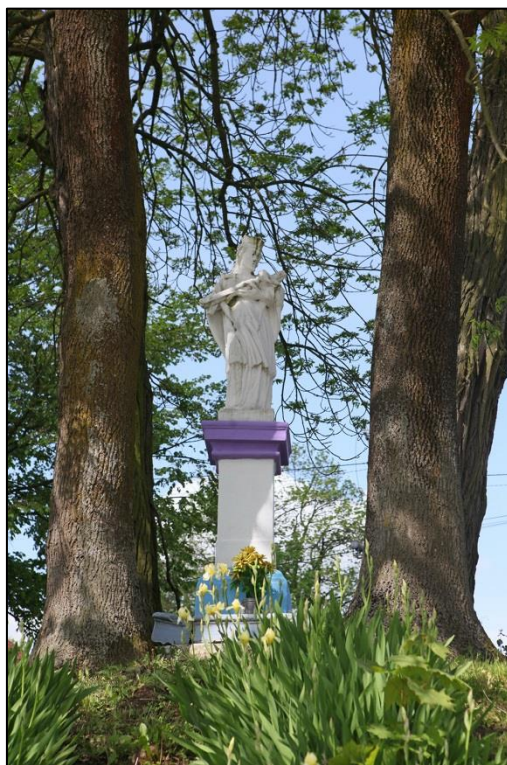
Czarnocin 3 km (129 km)

Początki tutejszej parafii datuje się na połowę XIII w. Na wzgórzu znajduje się gotycki, kamienny **kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny** z 1360 r., którego z fundatorem był Otton z Mstyczowa herbu Lis, współpracownik króla Kazimierza Wielkiego, kantor sandomierski. W XVI w. kościół przeszedł w ręce innowierców (jak wiele kościołów na tym obszarze) i został zamieniony na zbór. Stan ten trwał do początków XVII w., kiedy powrócił w ręce katolików. Na początku XIX w. świątynia została częściowo zniszczona od uderzenia pioruna; z końcem wieku przeszła gruntowny remont (wzniesiono zakrystię przy prezbiterium i kruchtę). Przebudowa spowodowała utratę pierwotnego wyglądu kościoła. Obecnie to budowla jednonawowa, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Nawa przykryta jest stropem z fasetą, natomiast prezbiterium sklepieniem krzyżowo-żebrowym ze zwornikami. W łuku tęczowym zdobiona belka z krucyfiksem i figurkami aniołków na końcach belek krzyża. W ołtarzu głównym widnieje obraz *Wniebowzięcie N.M. Panny*. Wyposażenie kościo-

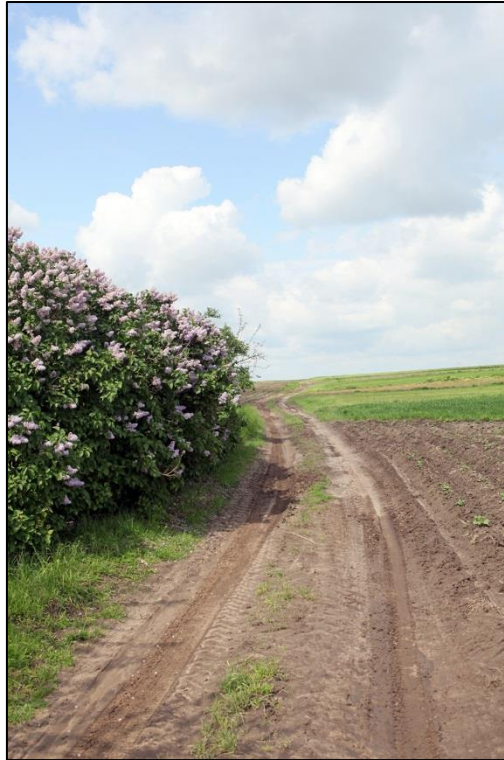
ła – dwa ołtarze boczne oraz ambona są rokokowe. Na uwagę zasługuje kamienna czworoboczna kropielnica przerobiona prawdopodobnie z figury przydrożnej. Zdobia ją ludowe XVII-wieczne płaskorzeźby ze sceną Ukrzyżowania, postaciami Matki Bożej Bolesnej i św. Jana Ewangelisty. W północną ścianę nawy wmurowany jest wykuty z kamienia herb fundatora kościoła. W bryle czarnocińskiej świątyni dominuje wysoka wieża z płaskim dachem wspartym na konsolkach, na którym stoi niewielka latarnia. Na narożach wieży dobudowano w XIX w. potężne przypory. W sąsiedztwie kościoła – drewniana dzwonnica oraz XIX-wieczny park krajobrazowy, który otaczał nieistniejący już neogotycki dwór.

Wychodząc z Czarnocina kierujemy się w stronę głównej drogi nr 770. Przekraczamy ją i po przejściu 300 m skręcamy w lewo w kierunku wsi Koryto. Drogą przez pola dochodzimy do Koryta. Po przejściu 2 km mijamy po prawej stronie między drzewami kapliczkę z figurą św. Jana Nepomucena i przystanek autobusowy.

**Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w Korycie
(fot. Franciszek Mróz)**

**Małopolska Droga św. Jakuba na odcinku: Koryto – Kobylniki
(fot. Franciszek Mróz)**

Idziemy stale prosto, mijając ostatnie zabudowania wsi wkraczamy na drogę polną i dochodzimy do poprzecznej drogi polnej. Skręcamy w nią w prawo i idziemy ponad 3,6 km prosto mijając po prawej drewniany krzyż. Dochodzimy do średnio-wiecznej wsi Kobylniki, w której w przeszłości hodowano kobyły (klacze) na potrzeby grodu. Na skrzyżowaniu we wsi skręcamy w prawo. Mijamy po prawej sklep i przystanek autobusowy i po 200 m na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w lewo, w główną ulicę wsi. Po przejściu 300 m, skręcamy w lewo i opuszczamy zabudowania wsi. Przechodzimy przez most na rzece Nidzica i mijamy odchodzącą w prawo drogę polną. Dochodzimy do skrzyżowania dróg, na którym skręcamy w prawo na drogę, która prowadzi już bezpośrednio do Skalbmierza.

Skalbmierz 12 km (141 km)

Lokalna tradycja mówi, że założycielem wsi był palatyn księcia Bolesława Krzywoustego Skarbimir z rodu Awdańców. Za udział w spisku przeciwko władcy został oślepiony i wygnany z kraju. Jego włości przeszły w posiadanie biskupów krakowskich. Pierwszy źródłowy dokument, w którym wspomniany jest Skalbmierz pochodzi z 1217 r. – jest w nim mowa o osadzie leżącej na szlaku handlowym prowadzącym z Wrocławia przez Kraków i Sandomierz w kierunku Rusi. W okresie rozbicia dzielnicowego Skalbmierz zdobył Konrad Mazowiecki, który istniejący w osadzie kościół przebudował na obiekt warowny. W czasie

najazdu tatarskiego gród został spustoszony, ale nie utracił swego znaczenia handlowego. W roku 1342 Kazimierz Wielki nadał osadzie średzkie prawa miejskie, które zapoczątkowały wspaniały okres rozwoju miasta. Rządził nim samorząd na czele, którego stała Rada Miasta i burmistrz. Podstawą rozwoju Skalbmierza był handel – kupcy zrzeszeni w gildiach handlowali końmi, trzodą chlewną, bydłem, zbożem, chmielem oraz solą. Kwitło też życie kulturalne i naukowe. Przy kolegiacie funkcjonowała od 1309 r. szkoła, w której kształcił się m.in. Stanisław Skalbmierczyk, prawnik i kanonik wawelski, pierwszy rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego; razem z Pawłem Włodkowicem uważany jest za twórcę polskiej szkoły prawa międzynarodowego. Tu także nauki pobierał Mikołaj Rej – nazywany „ojcem piśmiennictwa polskiego”.

Rozwój Skalbmierza został zahamowany w XVII w., przez pożary, epidemie, najazdy Szwedów, Węgrów, Kozaków, które doszczętnie zniszczyły miasto. Dodatkowym czynnikiem upadku znaczenia było odebranie prawa miejskiego w 1870 r. Ponownie Skalbmierz stał się miastem w 1927 r.

Pomnik św. Jana Pawła II przed kościołem parafialnym p.w. św. Jana Chrzciciela w Skalbmierzu
(fot. Franciszek Mróz)

Najcenniejszym obiektem Skalbmierza jest **kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela** zbudowany przed rokiem 1217. Do 1819 r. pełnił funkcję kościoła kolegiackiego. Być może jego fundatorem był Skarbimir lub któryś z biskupów krakowskich. Była to jednona-

wowa budowla romańska z wieżami w fasadzie zachodniej, po której do dziś przetrwały dwie wieże i dolne części ścian prezbiterium. W 1235 r. Konrad Mazowiecki dokonał przebudowy tzw. inkastelacji kościoła nadając mu charakter obronny. W XV w. wzniesiono obecny kościół z wykorzystaniem elementów wcześniejszej świątyni. Zbudowany jest z kamienia, jedynie XV-wieczne przybudówki – zakrystia, skarbczyk, nad którym mieścił się kapitułarz kolegiacki – są z cegły. Jest budowlą trójnawową, w konstrukcji bazylikowej z wydłużonym prezbiterium, typowym dla budownictwa krakowskiego. Od zachodu i północy znajdują się kruchty. Prezbiterium przykrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe, naw kolebkowo-krzyżowe.

Ołtarz główny z początku XX w. wykonany został na wzór poprzedniego z 1626 r. Centralnie, pomiędzy parą zdobionych kolumn i przerwany belkowaniem, umieszczono obraz ze scenę *Zwiastowanie*, wyżej *Trójca Święta*. Po bokach stoją rzeźby: w niższej kondygnacji nadstawy figury śś. Piotra i Pawła; wyżej śś. Wojciecha i Stanisława; na szczycie ołtarza, pomiędzy parą aniołów figura św. Michała Archaniola. Obok ołtarza barokowa boazeria z czterema obrazami oraz rzeźbione stalle z XVII w. ze scenami z życia św. Jana Chrzciciela na zaplecku. Prezbiterium od nawy oddziela wygięta, profilowana belka tęczowa. Na belce stoi dwustronny krucyfiks z aniołami oraz figury Matki Bożej Bolesnej i św. Jana; powyżej owalny obraz *Św. Józef z Dzieciątkiem*, całość wieńczy trójkątny przyczółek.

Ołtarz główny w kościele p.w. św. Jana Chrzciciela w Skalbmierzu
(fot. Franciszek Mróz)

W korpusie nawowym osiem ołtarzy w większości barokowych. Na ścianie tęczowej ołtarz z obrazem N.M. Panny Większej z Dzieciątkiem w srebrnej sukience, na zasuwie *Matka Boża Różańcowa*. Po przeciwnej stronie obraz *Św. Anna Samotrzeć* z XVIII w., na zasuwie *Św. Stanisław Kostka*. Pozostałe ołtarze usytuowane są przy ostrołukowych filarach między-nawowych. W prawej nawie znajduje się obraz „*Pokłon Trzech Króli*” przypisywany flamandzkiemu malarzowi Jakubowi Jordaens (1593–1678), którego twórczość wykazuje wpływ malarstwa Caravaggio i Rubensa. Obraz jest najcenniejszym dziełem sztuki zachodnioeuropejskiej na Pomidziu. Na ścianach kościoła liczne epitafia, wśród których jest epitafium Stanisława ze Skalbmierza znajdujące się pod chórem.

Pielgrzymi Jakubowi wraz z ks. proboszczem Marianem Fatygą przy kościele p.w. św. Jana Chrzciciela w Skalbmierzu (15 maja 2016 r.)
(fot. Franciszek Mróz)

Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela w Skalbmierzu
ul. Partyzantów 2
28-530 Skalbmierz
tel. 41 352 90 25
Proboszcz parafii: ks. Marian Fatyga
www.parafiaskalbmierz.pl

Wychodząc z kościoła w Probołowicach na plac przed kościołem i skrzyżowanie ulic, idziemy prosto 500 metrów ul. Kanonijską, aż do kolejnego skrzyżowania, na którym skręcamy w lewo. Idziemy główną drogą i po minięciu po prawej Domu Weselnego „Kaprys”, na rozwidleniu dróg skręcamy łagodnie w prawo. Idziemy prosto 1,2 km i dochodzimy do skrzyżowania w Tempoczowie, na którym skręcamy w lewo, a po 200 m w prawo. Idziemy prosto drogą asfaltową około 800 m, a następnie skręcamy w lewo – w kierunku południowym – w drogę polną. Przekraczamy granicę województwa świętokrzyskiego i małopolskiego, dochodzimy do zabudowań wsi Winiary i do skrzyżowania z drogą asfaltową. Na skrzyżowaniu skręcamy w prawo, i na kolejnym skrzyżowaniu ponownie w prawo. Idziemy prosto i po 300 metrach skręcamy w lewo. Idziemy wąską drogą asfaltową w kierunku w południowo-zachodnim. Przechodzimy obok niewielkiego lasu, przy którym znajduje się niewielka wiata turystyczna. Dochodzimy do skrzyżowania z drogą główną, na której skręcamy w lewo – dochodzimy do zabudowań Pałecznicy. Idziemy prosto ul. św. Jakuba, mijamy po prawej urząd gminy, punkt apteczny, sklep i dochodzimy do kościoła pw. św. Jakuba.

**Małopolska Droga św. Jakuba na odcinku: Tempoczów – Pałecznica
(fot. Franciszek Mróz)**

Pałecznica 6 km (146 km)

Rodowód wsi Pałecznica sięga średniowiecza. Jest wymieniana w dzieje Jana Długosza „*Liber Beneficiorum*”. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1325 r., w której Pałecznica wspomniana jest, jako wieś królewska; kolejna z 1337 r. – jako własność wojewody sandomierskiego Mszczuja. W źródłach archiwalnych wieś zapisana jest, jako Pałęsnica lub Pałesz-

nica. Etymologia nazwy może wiązać się z dawnym określeniem rzeczki Pełcznica; staropolskim słowem „pełk” – teren bagnisty lub od niezidentyfikowanej osoby o imieniu Pełk.

Rozwojowi wsi sprzyjało położenie na szlaku handlowym z Krakowa przez Wiślicę do Sandomierza. Przez wieki należała do rodów rycerskich i szlacheckich. W okresie rozbiorów znalazła się pod panowaniem austriackim, potem Królestwa Polskiego, w 1914 r. zaborze rosyjskim. W XIX w. Pałecznica stała się siedzibą gminy. Od 2004 r. posiada swój herb – na niebieskim polu tarczy stoi na złotym pagórku postać św. Jakuba w kapeluszu, białej szacie przepasanej paskiem, z torbą; na ramionach Apostoła ma narzucony złoty płaszcz; w rękach muszla i kij pielgrzymi.

**Pielgrzymi Jakubowi w kościele p.w. św. Jakuba Apostoła w Pałecznicy (29 maja 2016 r.)
(fot. Franciszek Mróz)**

W centrum wsi na wzniesieniu stoi **kościół p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła**. Parafia w Pałecznicy istniała już zapewne w XIII w., ale pierwsza oficjalna wzmianka źródłowa o murowanym kościele pochodzi z roku 1325. W okresie reformacji podkomorzy łęczycki Stanisław Lasocki przekształcił w 1553 r. świątynię w zbór kalwiński. Kiedy przeszedł do stronnictwa Braci Polskich, kościół stał się zbozem ariańskim, w którym odbyły się zjazd (1557 r.) i synod (1568 r.) ariański. W okresie kontrreformacji obiekt zwrócono katolikom. Został przebudowany i powtórnie konsekrowany w 1695 r. przez biskupa krakowskiego Stanisława Szembeka. W 1826 r. przeprowadzono gruntową restaurację w stylu neogotyckim – świątynia została powiększona przez wydłużenie naw i dobudowanie kaplic. Jest to kościół jednonawowy z prosto zamkniętym prezbiterium, przy którym widoczny jest rzeźbiony łuk tęczowy z krucyfiksem i aniołami trzymającymi narzędzia Męki Pańskiej. Wnętrze nakrywa płaski sufit. Wyposażenie kościoła pochodzi z okresu od 2 połowy XVII w. do końca XIX w. Do najciekawszych elementów należy ambona z XVII w. oraz chrzcielnica z XIX w. W rzeź-

bionym ołtarzu głównym znajdują się obraz *Chrystus Ukrzyżowany*, w zwieńczeniu św. Weronika z chustą. Na ścianach obok ołtarza późnobarokowe malowane stalle ze scenami Męki Pańskiej z datą 1695 i 1737. Przy ścianie tęczowej po prawej stronie ołtarz z obrazem Madonny z Dzieciątkiem w sukience; po lewej w bogato złotoczonej ramie obraz św. Jakuba w srebrnej sukience – ukazany w półpostaci, w płaszczu, na którym widnieje muszla, z kijem pielgrzymim i bukłakiem.

**Obraz Św. Jakub w kościele w Paiecznicy
(fot. Franciszek Mróz)**

Od zachodu do bryły kościoła przylega kwadratowa wieża z wysokim, stromym hełmem, wejście jest od południa przez kruchtę. Na placu przed kościołem, gdzie w przeszłości znajdował się cmentarz, stoją dwie figury na wysokich cokołach – *Matka Boża Niepokalana* i *Chrystus dźwigający krzyż*.

Kościół p.w. św. Jakuba w Pałeczniczy
(fot. Franciszek Mróz)

Urząd Gminy Pałecznicza

ul. św. Jakuba 11; Pałecznicza 32-109

tel. 41 384 80 37

fax 41 384 81 07

Kontakt: Wójt Gminy Pałecznicza: mgr inż. Marcin Gaweł

e-mail: urząd@palecznica.pl

Wójt Gminy Pałecznicza: mgr inż. Marcin Gaweł

tel. 608 203 677

e-mail: gawel.m@palecznica.pl

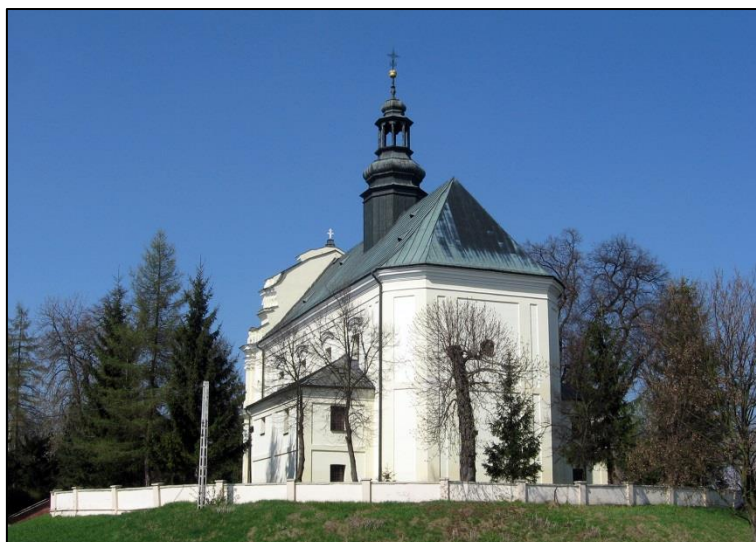

Wychodząc z kościoła św. Jakuba w Pałeczniczy skręcamy w lewo, idziemy zaledwie kilkadziesiąt metrów do budynku Urzędu Gminy, przy nim skręcamy ostro w prawo – w ul. Francuską. Idziemy prosto tą drogą (u. Francuską) aż do skrzyżowania w Lelowicach-Kolonii. Na skrzyżowaniu skręcamy w prawo, co wskazuje również słup z muszlą św. Jakuba. Idziemy w kierunku północnym i po przejściu około 600 metrów na skrzyżowaniu skręcamy w lewo. Idziemy teraz cały czas prosto aż do kościoła p.w. św. Andrzeja w Wrocimowicach.

Wrocimowice

Wieś na przeciągu wieków należała do różnych rodów m.in. Wielogłowskich, Orzechewskich. Ostatni jej właściciel Mikołaj Koryciński, żupnik krakowski zapisał Wrocimowice bożogrobcom z Miechowa z końcem XVI w. Pierwsze wzmianki o znajdującym się tu drewnianym kościele pochodzą z 1326 r. Jego fundatorem był prawdopodobnie Marcin Wrocimowski rycerz herbu Półkozic, chorąży krakowski, który niósł główną chorągiew wojsk polskich w walce z Krzyżakami w 1410 r. Został uwieczniony na obrazie J. Matejki Bitwa pod Grunwaldem oraz w Krzyżakach Henryka Sienkiewicza. Obecny późnobarokowy kościół wzniesiono w latach 1748–54. Jego budowniczym był majster krakowski Maciej Ciepigowski. Jest to murowana świątynia jednonawowa, z dwiema dobudówkami, ale bez wyraźnie wyodrębnionego prezbiterium. Przy wschodnim prześle, w dobudówce od strony południowej znajduje się zakrystia, od północnej kruchta (dawny skarbczyk). Wewnątrz podziały ścian uzyskano za pomocą zdwojonych pilastrów, ślepych arkad i belkowania. Kościół nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami, na gurtach.

Ołtarz główny rokokowy z XVIII w., w którym centralnie umieszczono obraz Św. Andrzej z XIX w. dzieło Wincentego Wodzinowskiego; po bokach obraz: Przemienienie Pańskie oraz Wniebowzięcie Matki Bożej (wg obrazu hiszpańskiego malarza Bartolome Esteban Murillo z XVII w.) Ołtarze boczne z obrazami: Św. Jan Chrzciciel oraz Św. Józef z Dzieciątkiem Jezus oraz ołtarze w kaplicach z obrazami: Cud św. Jana Kantego z dzbankiem i Matka Boża Szkaplerzna są rokokowe z XVIII w. Obraz Madonny jest zasłaniany kopią obrazu Zwiastowanie autorstwa Giovanni Baptisto Pittoniego pochodzącego z kościoła Mariackiego w Krakowie. Na uwagę zasługują także rokokowa ambona oraz konfesjonały. Obok kościoła stoi dzwonnica o konstrukcji słupowej z nadwieszoną izbicą i dachem namiotowym, zwieńczonym wieżyczką z kopułą. Wewnątrz dzwon z 1530 r.

**Kościół p.w. św. Andrzeja w Wrocimowicach
(fot. Franciszek Mróz)**

Po wyjściu z kościoła idziemy prosto 100 metrów do skrzyżowania, na którym skręcamy w lewo. Po 100 metrach dochodzimy do rozwidlenia dróg, na którym idziemy prosto – w kierunku Niegardowa. Mijamy po prawej przystanek autobusowy oraz cmentarz parafialny i dochodzimy do Kaczowic. Na skrzyżowaniu skręcamy w prawo. Trzymamy się stale głównej drogi. Przechodzimy przez wieś Smoniowice i nadal prosto aż do zabudowań Zielenic i do sanktuarium Matki Bożej Zielenickiej.

Zielenice 14 km (166 km)

Pierwsze wzmianki o zielenickiej parafii i drewnianym kościele p.w. św. Mikołaja pochodzą z lat 1326–1346. Z końcem XVI w. Zielenice zostały подарowane zakonowi jezuitów, którzy władali wsią do kasaty zakonu w roku 1773 r. Jezuiti, w 1613 r. przywieźli do Zielenic obraz Matki Bożej Śnieżnej, który był otoczony czcią w ich krakowskim nowicjacie. Kiedy w roku 1654 bp krakowski Piotr Gembicki wydał dekret potwierdzający świętość obrazu, postanowiono wybudować nowy kościół. Była to również budowla drewniana ukończona w 1660 r. Rozprzestrzenianie się kultu zielenickiej Maryi, do której pielgrzymowano z Polski i Europy, wpłynęło na decyzję budowy większej świątyni. Z fundacji, uzdrowionego przed obrazem starosty, Franciszka Szembeka wzniesiono murowany kościół w latach 1681–1691. W 1795 r. papież Pius VI nadał zielenieckiemu sanktuarium przywilej nadawania odpustów. W czasie rozbiorów nastąpił spadek pątnictwa, by ponownie odrodzić się w okresie międzywojennym. Obraz *Matka Boża Zielenicka*, zwany przez kardynała Stefana Wyszyńskiego *Salus Populi Polonici (Zbawienie Ludu Polskiego)* został koronowany na Jasnej Górze papieskimi koronami w 1983 r. przez św. Jana Pawła II.

Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Maryi stoi na wzniesieniu zwanym Wzgórzem Opatrzności. Fasada zachodnia kościoła podzielona jest pilastrami – w środkowym polu portal wejściowy, po bokach nisze; powyżej gzymsu szczyt flankowany pilastrami z trójkątnym przyczółkiem i spływami po bokach. Wewnątrz prostokątna trójprzęsłowa nawa i prawie kwadratowe prezbiterium. Nawę przykrywa sklepienie kolebkowe z lunetami na parzystych gurtach; niżej filary przyścienne z pilastrami i belkowaniem. Wnętrze prezbiterium podzielone jest pilastrami w narożach i belkowaniem, które nakrywa kopuła na pendentywach z latarnią.

Monumentalny ołtarz główny wykonany jest z drewna polichromowanego na czarno, częściowo złocony. W dolnej kondygnacji, pomiędzy kolumnami o akantowych kapitelach znajduje się obraz *Matka Boża Zielenicka* w złoconej sukience z 1676 r., która jest dziełem krakowskiego złotnika Szymona Zmyślnego. W drugiej kondygnacji, pomiędzy kolumnami owalny obraz *Chrystus Ukrzyżowany*. Całość wieńczy krzyż. Po bokach ołtarza w niszach i na cokołach stoją pozłacane figury świętych.

Cieszący się kultem obraz Matki Bożej Zielenickiej z XVII w. jest wierną kopią obrazu z rzymskiej bazyliki Santa Maria Maggiore – *Solus Populi Romani* (*Matka Boża Śnieżna – Ocalenie Ludu Rzymskiego*), datowanego na XII w. Powstanie tego kościoła, w którym wisi obraz Maryi łączy się z legendą. Papież Liberiusz i pewien rzymianin o imieniu Jan mieli podobne sny, w których ukazująca im się Matka Boża przepowiedziała wybudowanie kościoła w miejscu, gdzie latem spadnie śnieg. W czasie największych upałów, na rzymskim wzgórzu Eskwilin z dnia 4/5 sierpnia 352 r. pojawił się śnieg. Przybyły na miejsce papież wytyczył w śniegu zarysy kościoła, który nazwano Santa Maria Maggiore (Matka Boża Śnieżna).

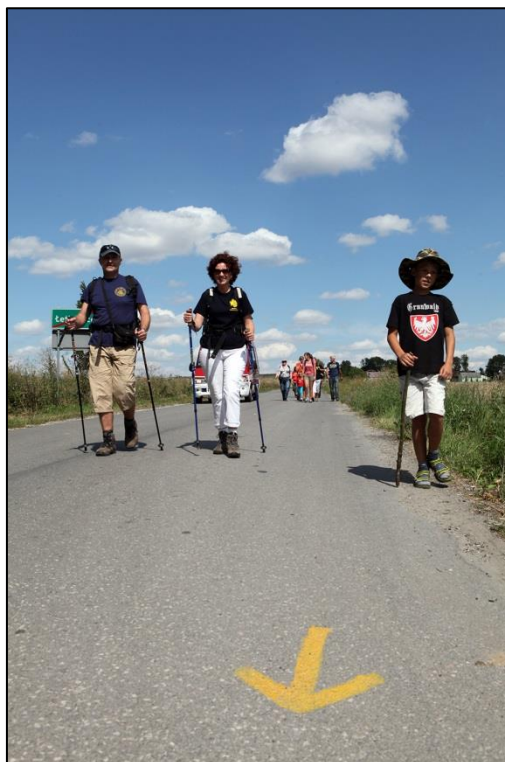
Obraz *Matka Boża Zielenicka* wykonany został w konwencji malarstwa wschodniego – reprezentuje typ tzw. *Hodigitria*. Stojąca postać Maryi jest ukazana w 3/4, obejmuje prawą ręką Dzieciątka Jezus, które siedzi na Jej lewym ramieniu. Ubrana jest w purpurową suknię, na której narzucony jest ciemnobłękitny płaszcz, na głowie maforion zdobiony trzema gwiazdami (symbol dziewictwa), na szyi naszyjnik z krzyżem, na palcach ręki pierścień. Chrystus ubrany w złocistą sukienkę ma twarz zwróconą ku Matce, jedną rękę ma w geście błogosławieństwa, w drugiej trzyma księgę (Ewangelię).

Przy ścianie tęczowej dwa ołtarze sprzed roku 1691; pozostałe ołtarze nawy – rokokowe z 1775–1780 umieszczone są na ścianach pomiędzy pilastrami; tu także wiszą liczne wota i epitafia, w tym fundatora Franciszka Szembeka. Chór muzyczny wsparty na czterech kolumnach oraz prospekt organowy pochodzą z XVII w.

W pobliżu sanktuarium znajduje się erygowana w 1785 r. Droga Krzyżowa. Kapliczki stacyjne, w których figuralne sceny wykonano z brązu, rozrzucone są na obszarze 3 ha.

Po nawiedzeniu sanktuarium, skręcamy w prawo i idziemy drogą asfaltową na południe do Łętkowic – wsi królewskiej, którą Władysław Łokietek odebrał zakonowi bożogrobców z Miechowa za udział mieszkańców Krakowa w buncie wójta Alberta. Idziemy wśród pól Płaskowyżu Proszowickiego, mijając po drodze krzyże i kapliczki. Dochodzimy do skrzyżowania w Łętkowicach, na którym idziemy dalej prosto. Przechodzimy przez mostek na rzece Kniejówka i po przejściu 1 km dochodzimy do rozwidlenia dróg. Skręcamy w lewo w drogę, którą dochodzimy do centrum Piotrkowic Wielkich. Mijamy po prawej kapliczkę z krzyżem, zaraz za nią dochodzimy do skrzyżowania, na którym skręcamy w lewo. Idziemy wzdłuż Szreniawy (lewy dopływ Wisły) do zabudowań Niegardowa. Dochodzimy do skrzyżowania, przy którym po prawej zobaczymy kapliczkę z krucyfiksem. Skręcamy w lewo, przechodzimy przez most na Szreniawie i dochodzimy do parkingu (po prawej) przy kościele p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Niegardowie.

Caminowicze na Małopolskiej Drogi św. Jakuba w Łętkowicach (29 maja 2016 r.)

Niegardów 19 km (171 km)

Początki wsi sięgają XIII w. kiedy była własnością rodu Gryfitów. Kasztelan Klemens z Ruszczy herbu Gryf nadał Niegardów benedyktynekom ze Staniątek, gdzie ksienią była jego

córka Wizenna. Wieś przynależała do klasztoru do końca XVIII w. Klemens ufundował też w 1244 r. pierwszy drewniany niegardowski **kościół p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła**. W roku 1578 wzniesiono drugą murowaną świątynię, która na przestrzeni wieków była wielokrotnie remontowana i przebudowywana. Kościół utracił swój dawny wygląd, stając się bezstylowy. Z wcześniejszej budowli ocalały tylko kamienne, ostrołukowe odrzwia nawy dekorowane gotycko-renesansową plecionką i rozetami. Prezbiterium kościoła jest prostokątne, zamknięte półkolistą absydą, ściany pokrywa secesyjna polichromia. W ołtarzu głównym pochodzącym z XIX w. umieszczony jest słynący łaskami barokowy obraz *Matka Boża z Dzieciątkiem* w srebrnej sukience. Jest to kopia obrazu z rzymskiej bazyliki Santa Maria Maggiore. Prawdopodobnie wizerunek Maryi podarowała kościołowi Zofia Czeska, późniejsza założycielka zakonu sióstr prezentek. Zofia należała do Arcybractwa Miłosierdzia, przy jezuickim kościele św. Barbary w Krakowie, od którego otrzymała obraz. Na zasuwie ołtarza widnieje obraz św. Jakuba Apostoła udzielający chrztu klęczącemu w pokłonie magowi Hermogenesowi. Został namalowany przez Walerego Eljasz-Radzikowskiego ok. 1880 r.

Obraz *Św. Jakub* w kościele w Niegardowie
(fot. Franciszek Mróz)

Treść obrazu nawiązuje do średniowiecznej legendy, opowiadającej o czarnoksiężniku Hermogensie władcy sił nieczystych, który swoimi sztuczkami uniemożliwiał Apostołowi prowadzenie ewangelizacji Judei. Postawa cierpliwości i przebaczenia, jaką wykazywał się

św. Jakub spowodowała nawrócenie maga, który stał się jednym z najgorliwszych wyznawców Jezusa. W ołtarzu bocznym znajduje się obraz *Św. Karol Boromeusz*, także dzieło Elia-sza. Obok świątyni stoi drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej o pochyłych ścianach nakryta czterospadowym dachem z połowy XIX w.

**Kościół p.w. św. Jakuba w Niegardowie
(fot. Franciszek Mróz)**

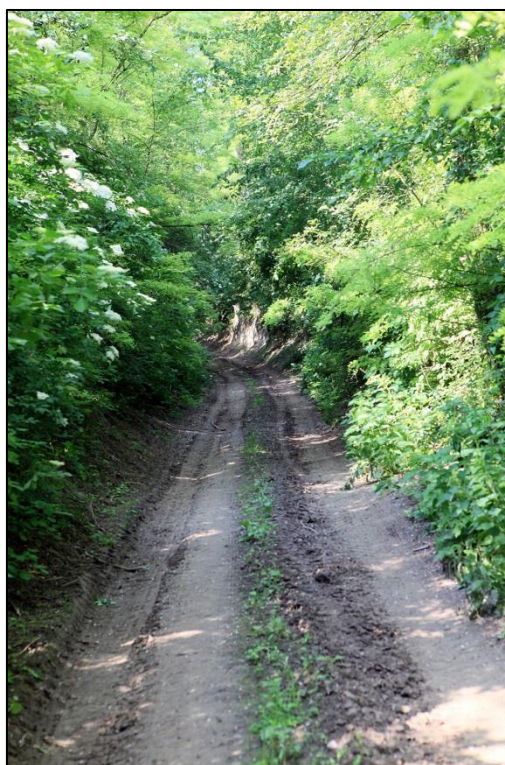
**Pielgrzymi Jakubowi w kościele p.w. św. Jakuba Apostoła w Niegardowie (29 maja 2016 r.)
(fot. Franciszek Mróz)**

Parafia p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Niegardowie
Niegardów nr 29; 32-104 Koniusza
kontakt: ks. Marek Piasecki
tel. 12 386 93 02

Wychodząc z kościoła św. Jakuba w Niegardowie na przykościelny parking, skręcamy w prawo. Przechodzimy obok słupa z muszla św. Jakuba – drogowskazu Małopolskiej Drogi św. Jakuba i przecinamy na wprost drogę wojewódzką nr 775 (Słomniki – Ispina) i idziemy w kierunku południowym. Mijamy po prawej cmentarz parafialny i dochodzimy do zabudowań Niegardowa-Kolonii. Na skrzyżowaniu przed przystankiem autobusowym skręcamy w prawo. Idziemy drogą asfaltową, z której schodzimy po przejściu 300 metrów. Skręcamy w lewo w polną drogę, która wiedzie nas niewielkim wąwozem na grzbiet i do przepustu na niewielkim cieku wodnym.

Małopolska Droga św. Jakuba – wejście do niewielkiego wąwozu w Niegardowie-Kolonii (fot. Franciszek Mróz)

Idziemy 400 metrów prosto, następnie skręcamy łagodnie w lewo – kierujemy się na południe na widoczne w dolinie budynki szkoły w Skrzyszowicach. Dochodzimy do skrzyżowania z drogą asfaltową, na którym skręcamy w prawo. Przechodzimy przez wieś Skrzyszowice aż do rozwidlenia dróg przy widocznym po lewej sklepie spożywczym. Skręcamy w prawo, na kolejnym skrzyżowaniu (po 300 metrach) w lewo. Przechodzimy obok kapliczki z 1797 r. Idziemy prosto drogą asfaltową, która po kilkuset metrach przechodzi w drogę polną. Idziemy wśród malowniczych pól i po 2 km dochodzimy do Szczepanowic.

**Małopolska Droga św. Jakuba – odcinek Niegardów-Kolonia - Skrzyszowice
(fot. Franciszek Mróz)**

Mijamy po prawej przystanek autobusowy i dochodzimy do skrzyżowania, na którym skręcamy w lewo. Za przepustem, na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w prawo. Mijamy po lewej przystanek autobusowy i idziemy prosto kilkaset metrów. W miejscu, gdzie droga asfaltowa skręca w lewo, idziemy prosto – drogą polną do zabudowań Polanowic. Dochodzimy do boiska piłkarskiego (po prawej), za nim skrzyżowanie z drogą asfaltową, które przecinamy na wprost. Idziemy główną wiejską drogą przez Polanowice. Mijamy po prawej sklep „U Kazia” i przechodzimy pod wiaduktem kolejowym. Dochodzimy do przystanku autobusowego wśród kasztanów, za którym w lewo w drogę polną. Dochodzimy do skraju lasu i zgodnie z drogowskazem Małopolskiej Drogi św. Jakuba skręcamy w prawo. Idziemy skrajem lasu aż do szlabanu, przez który przechodzimy i wchodzimy do Lasu Goszcza. Idziemy zgodnie z oznakowaniem przez las aż do kapliczki p.w. św. Mikołaja.

**Pielgrzymi Jakubowi przy kapliczce św. Mikołaja w lesie w Goszczy (5 czerwca 2016 r.)
(fot. Franciszek Mróz)**

**Spotkanie ks. arcybiskupa Juliána Barrio Barrio, Metropolity Santiago de Compostela z pielgrzymami z Palecznicy na Małopolskiej Drodze św. Jakuba w lesie Goszcza (2 maja 2010 r.)
(fot. Małgorzata Rudowska-Bulka)**

Od kapliczki św. Mikołaja kierujemy się w stronę leśnego parkingu, następnie skręcamy w prawo w leśną drogę utwardzoną. Dochodzimy do metalowego szlabanu i wychodzimy z lasu, skręcamy w prawo i po kilkudziesięciu metrach na do skrzyżowania z drogą asfaltową. Skręcamy w lewo i idziemy w kierunku Woli Więclawskiej. Idziemy przez wieś, aż do rozwidlenia dróg przy drogowskazie Małopolskiej drogi św. Jakuba. Skręcamy w lewo, i idziemy na wzniesienie. Na kolejnym rozwidleniu dróg, w miejscu, gdzie droga asfaltowa skręca w lewo, my kierujemy się w prawo na drogę polną. Droga prowadzi skrajem lasu. Schodzimy w dół do skrzyżowania, na którym skręcamy w lewo dochodząc do zabudowań Więclawic Dworskich. Idziemy asfaltową drogą przez wieś, aby po ponad 2 km dojść do Więclawic Starych i Sanktuarium Diecezjalnego św. Jakuba.

Więclawice Stare 17 km (178 km)

Pierwsza wzmianka o wsi Więclawice Stare pochodzi z roku 1325/6, kiedy erygowano tu parafię. Od XVI w. do kasaty zakonu w 1773 r., wieś była w posiadaniu jezuitów, potem została włączona do dóbr królewskich. Drewniany **kościół p.w. św. Jakuba Apostoła Starszego** został wzniesiony ok. 1340 r. z drzewa modrzewiowego na podmurówce. W 1748 r. przeszedł gruntowną przebudowę, która zmieniła wystrój wnętrza. Powtórna konsekracja kościoła odbyła się w 1757 r. Jest to świątynia drewniana o konstrukcji zrębowej z zewnątrz oszalowana. W planie – jednonawowa z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, przy którym od strony północnej znajduje się niewielki skarbczyk, pełniący dawniej rolę zakrystii; od południowej – nowa zakrystia wzniesiona w XIX w.; wejście do kościoła prowadzi przez kruchty umieszczone od strony południowej i zachodniej. Nad nawą widoczna jest sygnaturka.

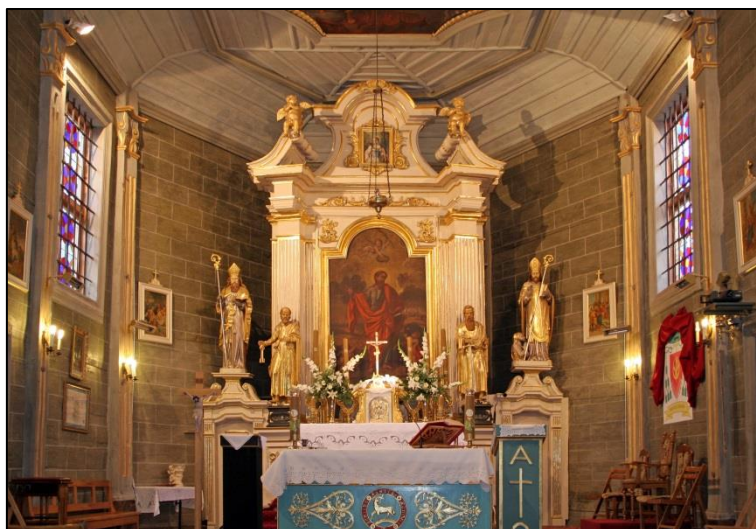
Wewnątrz kościoła zachowały się drewniane, polichromowane stropy z fasetą, w nawie z płaskimi odcinkami stropowymi po bokach, wspartymi na przyściennych słupach. Pomiędzy nawą a węższym i niższym prezbiterium umieszczona jest belka tęczowa z późnobarokowym krucyfiksem (XVII w.) oraz późnogotyckimi, złożonymi figurami Matki Bożej i św. Jana Ewangelisty (XVI w.) Od zachodu – chór muzyczny wsparty na słupach z parapetem wklęsłowypukłym. Ściany kościoła wewnątrz i zewnątrz podzielone są pilastrami. W świątyni znajdują się trzy ołtarze rokokowe z XVII-wiecznymi obrazami i figurami.

**Sanktuarium Diecezjalne p.w. św. Jakuba w Więclawicach Starych
(fot. Franciszek Mróz)**

Przyścienny ołtarz główny jest dwukondygnacyjny. W dolnej części pomiędzy pilastrami, znajduje się obraz z postacią św. Jakuba i jego atrybutami – muszlą, bukłakiem, kijem pielgrzymim i mieczem. Ubrany jest z szarą suknią i narzucony czerwony płaszcz. W ręce trzyma księgę. U jego stóp dwa aniołki, trzeci nad głową apostoła trzyma w ręce gałązkę palmową i wieniec chwały. Scena ukazana jest na tle krajobrazowym. Powyżej belkowania wolutowo zwinięte części naczółka, na których siedzą aniołki. W części profilowanego zwieńczenia ołtarza umieszczony jest obraz *Św. Tekla*. Przed pilastrami zdobięcymi ołtarz ustawione są postacie śś. Piotra i Pawła. Ponad wejściami prowadzącymi na tyły ołtarza, na wolutach – śś. Stanisław i Wojciech.

Ołtarz główny w Sanktuarium Diecezjalnym p.w. św. Jakuba w Węclawicach Starych
(fot. Franciszek Mróz)

Wyposażenie nawy stanowią dwa ołtarze rokokowe. Po prawej stronie ołtarz św. Izydora, który jest drugim patronem kościoła. Jego kult był w parafii węcławickiej bardzo żywy – działało Bractwo zatwierdzone dekretem papieża Urbana VII w 1633 r., mające wiele przywilejów papieskich oraz przywilej odpustu w dniu 10 maja. W części środkowej ołtarza, pomiędzy pilastrami figura *Chrystus z gorącym Sercem*, na zasuwie obraz św. Izydora – patrona rolników; poniżej niewielki obraz *Św. Teresa z Avila*. W zwieńczeniu, poniżej muszli obraz *Św. Walenty*. Na tle pilastrów ujmujących środkową część – rzeźby śś. Alojzego i Franciszka Ksawerego. Obok, na ścianie wisi obraz św. Izydora Oracza modlącego się pod krzyżem oraz płyta wykonana z brązu. Jest to kopia płyty podarowanej przez krakowskie Bractwo Kurkowe katedrze w Santiago de Compostela z okazji 30-lecia ogłoszenia „Aktu Europejskiego” przez papieża św. Jana Pawła II (9.11.1982 – 9.11.2012 r.) Przy bocznym wejściu stoi chrzcielnica z czarnego marmuru w formie kielicha kwiatowego z mosiężną przykrywą w formie piramidalnej z XVIII/XIX w. Lewy ołtarz boczny, o podobnej konstrukcji jak prawy, poświęcony jest Matce Bożej. W dolnej części ołtarza obraz *Św. Stanisław Kostka* sprzed 1630 r.; w centralnej – kopia rzymskiego obrazu Matki Bożej *Śnieżnej* w złotej sukience malowana na płótnie; zaś w zwieńczeniu św. Józef. Po bokach umieszczone są figury śś. Ignacego Loyoli i Stanisława Kostki. Umieszczenie świętych zakonu jezuickiego w ołtarzach kościoła to świadectwo podległości Węclawic zakonowi.

Na ścianie północnej kościoła znajdują dwa najcenniejsze jego zabytki – figura *Matka Boża z Dzieciątkiem* z ok. 1410 r. (datowana także na koniec XIV w.; 1400 r. lub 1420 r.) i tryptyk *Św. Mikołaj* z ok. 1477 r.

Figura Marii z Dzieciątkiem zwana „*Madonną z Więclawic*” wykonana jest z drzewa lipowego, wydrążona i ścięta z tyłu. Ma wysokość 128cm. Rzeźba reprezentuje wczesny styl tzw. *Pięknych Madonn*. Postać ustawiona jest frontalnie, o esowato wygiętej sylwetce, w kontrapoście. Głowa zwrócona ku Dzieciątku, twarz owalna, którą otaczają falowane włosy spięte z tyłu; na głowie otwarta korona z trójlistnymi kwiatonami. Ubrana jest w drapowaną sukienkę, na ramionach ma złożony płaszcz przerzucony do przodu układający się w kaskady i miękkie łukowate fałdy. Na prawym przedramieniu trzyma Dzieciątko Jezus, lewą podtrzymuje płaszcz. Jezus zwrócony jest ku Matce, lewą rękę trzyma na piersi Marii, w prawej złożone jabłko. Ubrany jest w złotą tunikę.

Tryptyk św. Mikołaja z 1477 r. jest malowany temperą na deskach, po wewnętrznej stronie ze złotym tłem. W obrazie środkowym św. Mikołaj siedzący na tronie, obok śś. Wawrzyniec i Szczepan z gałązkami palmowymi. Obraz był przemalowany w XVII w. przedstawiając wyobrażenie św. Trójcy; po renowacji przywrócono mu pierwotny wygląd. Na skrzydłach po stronie wewnętrznej śś. Andrzej i Jan Chrzciciel, niżej śś. Stanisław bp i Erazm; po drugiej stronie śś. Bartłomiej i Jakub w kapeluszu z muszlą, niżej śś. Florian i Jerzy. Po zamknięciu tryptyku śś. Urban i Walenty, śś. Helena i Zofia z córkami, śś. Klara i Otylia oraz śś. Apolonia i Afra. Tu jest też data 1477 oraz majuskuła A – być może monogram malarza Adama z Lublina. Na zwieńczeniu tryptyku „*Piękna Madonna z Więclawic*”.

Postać Św. Jakuba Starszego Apostoła w XV-wiecznym tryptyku w Sanktuarium Diecezjalnym p.w. św. Jakuba w Więclawicach Starych (fot. Franciszek Mróz)

Przed kościołem stoi drewniana dzwonnica o konstrukcji słupowej wzniesiona w 1846 r. W roku 2007 r. podczas uroczystości 250-rocznicy konsekracji kościoła, nastąpiło uroczyste wprowadzenie relikwii śś. Jakuba i Bartłomieja. Od 2013 r. kościół w Więclawicach Starych, decyzją kardynała Stanisława Dziwisza został uznany Sanktuarium Diecezjalnym, w którym czci się św. Jakuba Starszego Apostoła. Jednym z przejawów kultu jest sprawowana Eucharystia w dniu 25 każdego miesiąca. Przy kościele działa Bractwo św. Jakuba, które zostało agregowane do Arcybractwa św. Jakuba w Santiago de Compostela (Archicofradía Universal del Apóstol Santiago). Uroczystość agregacji, przez przedstawicieli Kapituły Archicofradía Universal del Apóstol Santiago, odbyła się w trakcie Mszy św. odprawionej przez ks. bpa Grzegorza Rysia w dniu 5 września 2013 r. w Sanktuarium Diecezjalnym św. Jakuba w Więclawicach Starych.

**Inauguracja działalności Bractwa św. Jakuba w Więclawicach Starych (8 grudnia 2017 r.)
(fot. Grzegorz Dębniak)**

**Agregacja Bractwa Św. Jakuba w Więclawicach Starych do Arcybractwa św. Jakuba w Santiago de Compostela (8 września 2013 r.)
(fot. Archiwum Bractwa św. Jakuba w Więclawicach Starych)**

**PUNKT INFORMACYJNY
MAŁOPOLSKIEJ DROGI
ŚW. JAKUBA**

Bractwo św. Jakuba Starszego Apostoła w Więclawicach Starych

Kontakt: ks. Ryszard Honkisz, proboszcz parafii i prezes Bractwa św. Jakuba Starszego Apostoła w Więclawicach Starych

tel. 12 388 50 57

tel. kom. 601 420 038

e-mail: wieclawice@swjakub.pl

www.swjakub.pl

www.caminogalicja.pl

**NOCLEG NA
MAŁOPOLSKIEJ DRODZE
ŚW. JAKUBA**

1. Parafia p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Więclawicach Starych

Więclawice Stare 20; 32-091 Michałowice

kontakt: ks. Ryszard Honkisz – proboszcz parafii i prezes Bractwa św. Jakuba

tel. 12 388 50 57

tel. kom. 601 420 038

e-mail: wieclawice@swjakub.pl

www.swjakub.pl

2. Adam Tarko

Zagórzycy

tel. 697 694 351

3. Sławomir Rudecki – Pielgrzymowice

tel. 12 388 52 67

**ŚLAD GPS ODCINKA
MAŁOPOLSKIEJ DRODZE
ŚW. JAKUBA**

Ślad GPS odcinka Więclawice Stare –Kraków („Okno Papieskie”) (16,4 km):

<https://pl.wikiloc.com/wikiloc/view.do?id=6306375>

Na skrzyżowaniu naprzeciwko kościoła schodzimy asfaltową drogą w dół, w kierunku Zdziśławic, następnie cały czas prosto, dawną drogą królewską, do Książniczek. W centrum wsi skręcamy w prawo i przechodzimy na drugą stronę rzeki Dłubnia do Zarzecza; tam kierujemy się w prawo. Dalej idziemy 200 m drogą asfaltową i skręcamy w las Młodziejowski. Lasem dochodzimy do Bosutowa, dalej kierujemy się na Węgrzce. Przechodzimy obok szkoły i skręcamy na Sudół. Idziemy wzdłuż torów kolejowych, przechodzimy przez kładkę, którą wychodzimy przy Cmentarzu Batowickim w Krakowie. Cmentarz Batowicki jest położony w średniowiecznej wsi Prądnik Czerwony, który należał do zakonu dominikanów. Działały tu młyny i papiernie. Po przejściu przez tory jesteśmy na ul. Powstańców. Skrę-

camy w prawo, po stronie lewej mijamy „Centrum Reduta”. Przecinamy ul. Strzelców idąc dalej ul. Powstańców do parkingu strzeżonego, za którym skręcamy w lewo na osiedle, mijając po lewej wieżowiec nr 46 wchodzimy na szeroki deptak, biegnący środkiem osiedla. Idziemy między osiedlowymi boiskami, aż do budynku Szkoły Podstawowej nr 2. Zostawiając szkołę po lewej stronie dochodzimy ścieżką do mostku na potoku Sudół i dalej do kościoła św. Jana Chrzciciela. Świątynia, zbudowana w stylu modernistycznym została erygowana w 1982 r. Ścieżka po prawej stronie kościoła doprowadzi nas do ul. Dobrego Pasterza, z której skręcamy w lewo, przechodzimy przez osiedle i park Zaczarowanej Dorożki, dochodząc do ul. Lublańskiej.

Wariant do Ecce Homo – od kościoła wchodzimy na ul. Dobrego Pasterza, skręcamy w lewo przechodzimy przez osiedle i park Zaczarowanej Dorożki, z którego skręcamy w ul. Dominikanów, potem w ul. Rzedzową i ul. Woronicza, którą dochodzimy do Sanktuarium Brata Alberta Ecce Homo. Po opuszczeniu Sanktuarium skręcamy w prawo, ul. Woronicza dochodzimy do ul. Jasnorzewskiej, w którą skręcamy. Na jej końcu skręcamy w lewo. Jesteśmy na ul. Lublańskiej.

Na ul. Lublańskiej przy przejściu dla pieszych, przy stacji benzynowej, schodzą się obie drogi. Przechodzimy na drugą stronę, idziemy między budynkami dochodząc do skrzyżowania z ul. Brogi, którą idziemy prosto, przechodzimy przejściem podziemnym pod torami, wchodzimy na ul. Rakowicką, po prawej stronie minimy cmentarz Prandoty, dalej pętlę tramwajową, za którą już widać bramę główną Cmentarza Rakowickiego. Ul. Rakowicką idziemy prosto aż do przejścia podziemnego.

Kraków 9 km (187 km)

Kraków jest jednym z najstarszych miast w Polsce. Jego początki historii osnuwają legendy spisane przez Wincentego Kadłubka na kartach „Kroniki Polskiej”, później przez Jana Długosza. Najstarszy przekaz źródłowy arabskiego kupca Ibrahim ibn Jakuba pochodzi z 965 r. Na jego podstawie można przypuszczać, że w tym czasie musiał być Kraków znaczącym grodem położonym na głównych szlakach handlowych – z południa Europy nad Bałtyk, z zachodu przez Wrocław na Ruś. Poza głównym grodem położonym na wzgórzu wawelskim, istniało tu wiele mniejszych osad, skupionych wokół kościołów np. na Salwatorze, Skałce, okolicach dzisiejszego Kazimierza czy rynku.

Pod koniec X w. Kraków, wówczas gród w państwie Wiślan, został włączony do państwa rządzonego przez władców z dynastii Piastów. Na zjeździe gnieźnieńskim w 1000 r. powołano w Krakowie biskupstwo; za panowania Kazimierza Odnowiciela (1039–1058) mia-

sto stało się główną siedzibą książęcą. Od 1320 r. do 1734 r. Kraków był stolicą państwa i siedzibą władców Polski.

Miasto zostało lokowane na prawie magdeburskim przez Bolesława Wstydlivego w dniu 5 czerwca 1257 r. Powstał charakterystyczny szachownicowy układ miasta, który obejmował istniejące wcześniej osady. W 1306 r. Kraków otrzymał prawo składu, co spowodowało rozbudowanie budynków handlowych znajdujących się na Rynku Głównym m.in. Sukiennic, budynków Wielkiej i Małej Wagi. W XIV w. na przedmieściach Krakowa powstały dwa konkurencyjne miasta Korony Królestwa Polskiego: na południu Kazimierz (1335 r.); na północy Kleparz (1366 r.); dopiero w 1791 r. zostały przyłączone do miasta Krakowa.

Za panowania dynastii Jagiellonów – XV i XVI w. – miasto dynamicznie się rozwijało pod względem architektonicznym, handlowym, rzemieślniczym, kulturalnym i naukowym. Istniejący na Wawelu gotycki zamek przebudowano w stylu renesansowym; odnowiono w roku 1399 Uniwersytet Jagielloński założony przez Kazimierza Wielkiego w 1364 r. Znaczenie i rola Krakowa w państwie polskim zmalała za panowania dynastii Wazów i królów elekcyjnych. W 1596 r. przeniesiono siedzibę dworu królewskiego do Warszawy, ale Kraków nadal pozostał miejscem koronacji i pochówku królów. W 1655 r. miasto zostało zniszczone przez Szwedów, w kolejnych latach było zdobywane przez wojska pruskie, austriackie i rosyjskie. W XVII w. rozpoczął się upadek Krakowa. Utrata stołeczności dokonała się w 1734 r. Po III rozbiórze Polski miasto zajęli Austriacy, którzy na drugim brzegu Wisły założyli w 1784 r. miasto konkurencyjne dla Krakowa – Podgórze. Dnia 14 października 1809 r., na mocy traktatu z Schönbrunn – Kraków i Podgórze zostały przyłączone do Księstwa Warszawskiego. W latach 1815–1846 miasto było stolicą niewielkiego, niepodległego państwa – Rzeczypospolitej Krakowskiej. W tym okresie rozpoczęła się jego gruntowna modernizacja i przebudowa – m.in. zburzono większość murów miejskich, zasypano fosy na miejscu, których powstały „plantacje” – Planty. W 1846 r. po zbrojnym powstaniu przeciwko dominacji austriackiej, miasto włączono w granice Austrii. W roku 1915 nastąpiło włączenie miasta Podgórze w obręb Krakowa. Miasto odzyskało niepodległość w 1918 r.

W czasie okupacji hitlerowskiej (1939–1945) Kraków był stolicą Generalnego Gubernatorstwa. Na obszarze części Podgórza i dawnej żydowskiej dzielnicy Kazimierz działało getto. Podczas II wojny światowej została przeprowadzona masowa eksterminacja ludności żydowskiej, która stanowiła 25% mieszkańców miasta. Do Rzeszy niemieckiej wywieziono z muzeów i kościołów krakowskich wiele dzieł sztuki, z których duża część nie powróciła do kraju. Dnia 18 stycznia 1945 r. Kraków został wyzwolony przez wojska radzieckie. Po wojnie nastąpił rozwój terytorialny i ludnościowy miasta. W 1951 r. przyłączono do Krakowa Nową

Hutę, która wg pierwotnych planów miała stanowić oddzielne miasto. Obecnie Kraków jest stolicą województwa małopolskiego, także centralnym ośrodkiem metropolitalnym aglomeracji krakowskiej. Miasto pełni rolę administracyjną, kulturalną, edukacyjną, gospodarczą, usługową i turystyczną. Znajduje się tu wiele instytucji o znaczeniu narodowym, m.in. Muzeum Narodowe, Uniwersytet Jagielloński i Biblioteka Jagiellońska, Teatr Stary. Obszar Starego Miasta wraz ze wzgórzem wawelskim i żydowską dzielnicą Kazimierz został wpisany na listę Światowego Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturowego UNESCO w 1978 r. Miasto jest jednym z najbardziej znanych miejsc na świecie. W 2000 r. uzyskało tytuł Europejskiej Stolicy Kultury. W czerwcu 2007 r. Kraków obchodził 750 rocznicę lokacji.

Cmentarz Rakowicki jest najstarszym miejskim cmentarzem w Krakowie. Po wejściu na cmentarz przez bramę główną, po lewej stronie na murze możemy zobaczyć tablicę upamiętniającą pierwszy pochówek w dniu 15 stycznia 1803 r. Pochowano wówczas obywatelkę Krakowa Apolonię z Lubowickich Bursikową. W głębi alei kaplica wzniesiona z fundacji rodziny Helców w 1861 r. Na krakowskiej nekropolii znajdziemy groby wielu zasłużonych osób – prezydentów miasta, artystów, pisarzy, twórców kultury, naukowców – m.in.: Teodora Axentowicza, Andrzeja Bursę, Ignacego Daszyńskiego, Józefa Dietla, Karola Estreichera, Marka Grechutę, Henryka Jordana, Tadeusza Kantora, Juliusza Leo, Jana Matejkę, Józef Mehofffer, Piotra Michałowskiego, Helenę Modrzejewską, Piotra Skrzyneckiego, Macieja Słomczyńskiego, Wisławę Szymborską, Wiktora Zina, Mikołaja Zyblikiewicza. Na cmentarzu wydzielono osobne kwatery dla żołnierzy poległych w powstaniach, w czasie I i II wojnie światowej. Wiele nagrobków jest dziełem wybitnych artystów rzeźbiarzy, m.in. Xawerego Dunikowskiego, Konstantego Laszczki, Franciszka Mączyńskiego, Feliksa Księżarskiego, Sławomira Odrzywolskiego, Bronisława Chromego. Drugą częścią nekropolii jest cmentarz Prandoty, na którym znajduje się założony w 1920 r. cmentarz wojskowy. Spoczywają tam, oprócz zasłużonych dla Polski, żołnierze radzieccy, brytyjscy, niemieccy. Tu także znajduje się grób rodziców Karola Wojtyły – papieża św. Jana Pawła II.

Idąc dalej ul. Rakowicką mijamy po drodze obiekty wojskowe. Przy skrzyżowaniu z ul. Wita Stwosza, po lewej stronie, znajdują się obiekty Uniwersytetu Ekonomicznego, drugiej najstarszej w Polsce państwowej szkoły ekonomicznej. Główny gmach to budynek dawnego schroniska dla „chłopców opuszczonych” fundacji księcia Aleksandra Lubomirskiego w 1893 r. Architektami monumentalnej budowli w stylu francuskich założeń pałacowych byli Tadeusz Stryjeński i Władysław Ekielski. W czasie I wojny światowej działał tu szpital, później znów zakład wychowawczy dla chłopców prowadzony przez zgromadzenie salezjanów. Fundacja Lubomirskiego przestała istnieć w 1952 r., jej obiekty przekazano uczelni. Po pra-

wej stronie ulicy kościół karmelitów bosych. Przechodząc obok świątyni widzimy metalowy krzyż umieszczony przy bocznym wejściu. Znajdował się kiedyś na rogatce miasta, został tu umieszczony dla upamiętnienia doprowadzenia linii tramwajowej do cmentarza Rakowickiego.

Kościół i klasztor karmelitów bosych budowano w dwóch etapach w 1907 r. oraz latach 1929–1932. Kompleks w stylu neoromańskim powstał wg projektów dwóch wybitnych architektów krakowskich – Tadeusza Stryjeńskiego i Franciszka Mączyńskiego. Na fasadzie kościoła znajduje się mozaika z przedstawieniem Matki Bożej adorowanej przez św. Jana od Krzyża i św. Teresę z Avila. Wewnątrz kościół jest trójnawowy, bazylikowy z dwuczęściowym prezbiterium zamkniętym pięciobocznie. W wystroju architektoniczno-dekoracyjnym kościoła dominuje alabaster. W lewej nawie znajduje się barokowy obraz *Św. Józef* przeniesiony z nieistniejącego już dzisiaj kościoła śś. Michała i Józefa z ul. Senackiej. Godna uwagi jest kruchta, gdzie przechowywane są relikwie św. Rafała Kalinowskiego. Tu także znajdowały się relikwie Adama Chmielowskiego (brat Albert) zmarłego w 1916 r. Jego ciało zostało przeniesiono z cmentarza Rakowickiego w 1948 r., przebywało w świątyni do dnia beatyfikacji w 1983 r. Obecnie relikwie znajdują się w sanktuarium Ecce Homo św. Brata Alberta przy ul. Woronicza w Krakowie.

Przechodzimy przejściem podziemnym przez ul. Wita Stwosza, następnie idziemy dalej prosto ul. Rakowicką aż do skrzyżowania z ul. Topolową, w którą skręcamy w prawo dochodząc do Ogrodu Strzeleckiego. Znajduje się tutaj siedziba Bractwa Kurkowego (od 1831 r. Towarzystwa Strzeleckiego), zwana Celestatem (niem. Zielstätte – strzelnica).

Bractwo Kurkowe powstało na przełomie XIII i XIV w. Skupiało członków różnych krakowskich cechów rzemieślniczych. Szkoliło mieszkańców w sztuce wojennej. Co roku organizowano turniej o tytuł króla kurkowego – strzelanie do kura. Zwyczaj praktykowany jest do dnia dzisiejszego. Bractwo występuje w historycznych strojach, król nosi na piersi srebrnego kura – symbol panowania. Kur jest darem Zygmunta Augusta dla krakowskiego Bractwa. Pierwsza strzelnica Bractwa tzw. celestat, znajdowała się koło Bramy Mikołajskiej, druga w Parku Pałacowym w Łobzowie, natomiast trzecia – od 1837 r. w ogrodzie nazwanym później Parkiem Strzeleckim. Oprócz pełnienia funkcji strzeleckich – park stał się miejscem spacerów i spotkań mieszkańców. Ustawiono pomniki: Zygmunta Augusta, Jana III Sobieskiego, w czasach współczesnych św. Jana Pawła II. Na terenie ogrodu wybudowano w połowie XIX w. pałacyk w stylu neogotyckim z największą w tamtych czasach salą balową. Obecnie w pałacyku działa oddział muzeum Historycznego m. Krakowa, gdzie prezentowana jest historia Bractwa Kurkowego oraz kolekcja jego pamiątek i dokumentów. Dziś do kra-

kowskiego Bractwa należy blisko 200 osób; wśród jego braci honorowych znajdują się m.in. prezydent USA George W. Bush, prezydenci: Lech Wałęsa, Ryszard Kaczorowski i Aleksander Kwaśniewski, kardynał Stanisław Dziwisz. Członkiem honorowym, odznaczonym Krzyżem Wielkim Bractwa Krakowskiego jest także św. Jan Paweł II.

Celestat – fragment dawnej strzelnicy
(fot. Urszula Zimny)

Po przejściu parku wychodzimy na ul. Lubicz, przechodzimy na drugą stronę, wchodzimy w ul. Strzelecką, potem skręcamy w prawo w ul. Kopernika, którą idziemy aż do ul. Westerplatte.

Na końcu ul. Strzeleckiej widoczny jest **pokarmelicki kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia N.M. Panny** zwany też św. Łazarza. Świątynia powstała w połowie XVII w. jest wzorowana na rzymskim kościele Santa Maria della Scala. Jest to kościół barokowy, jednonawowy z kaplicami bocznymi, które arkadowo otwierają się do nawy. Ciekawym elementem wnętrza są ołtarze wykonane z czarnego marmuru, zwłaszcza ołtarz główny o rozbudowanej kompozycji przestrzennej poświęcony Niepokalanemu Poczęciu Maryi. W dawnych budynkach klasztornych przylegających do kościoła znajduje się jeden z oddziałów szpitalnych Collegium Medicum UJ. Założenie na przedmieściu szpitala św. Łazarza w 1788 r. dało początek wielkiemu zespołowi obiektów i klinik szpitala uniwersyteckiego.

Idąc w prawo ul. Kopernika wchodzimy na teren średniowiecznego przedmieścia Krakowa – Wesola. Przebiegał tędy szlak handlowy z Krakowa przez Mogiłę z cysterskim opactwem do Sandomierza i dalej na Ruś. Tu mieściła się rzeźnia miejska, młyny i blech – miejsce służące bielaniu płótna. Po prawej stronie mijamy **Bazylikę Najświętszego Serca Jezusowego**, która powstała z inicjatywy jezuitów w latach 1909–1921 wg projektu Franciszka Mączyńskiego. Modernistyczna budowla z 68-metrową wieżą, posiada cechy architektury romańskiej, gotyckiej, barokowej, klasycystycznej i secesyjnej. Znajdująca się nad głównym portalem rzeźba Chrystusa jest dziełem Xawerego Dunikowskiego. Artysta uwiecznił się z modelem budowli w dłoni w rzeźbie, stojącej między kościołem a budynkiem klasztoru. Wnętrze kościoła zachwyca dekoracją mozaikową i secesyjną polichromią. Nad ołtarzem głównym fryz obrazujący symboliczny hołd narodu składany Sercu Bożemu (dzieło Piotra Stachiewicza i Wojciecha Pieczonki JP). Sklepienia pokrywa polichromia Jana Bukowskiego. Rzeźby świętych w ołtarzach bocznych wykonał Karol Hukan, scenę Ukrzyżowania w tęczycy – Jan Raszka. W 1960 r. papież Jan XXIII podniósł kościół do godności bazyliki mniejszej.

Wnętrze Bazyliki Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie
(fot. Archiwum parafii p.w. św. Mikołaja w Krakowie)

Idąc nadal ul. Kopernika, za mostem kolejowym przechodzimy obok **kościół p.w. św. Mikołaja**, który jest jednym z najstarszych obiektów sakralnych Krakowa. Archeolodzy datują początki świątyni na XI w. Pierwsza wzmianka o kościele/kaplicy w tym miejscu pochodzi z roku 1229. Romański kościół i powstała wokół niego osada tkaczy i sukienników, początkowo należał do benedyktynów tynieckich; w XIV w. zaczął pełnić funkcje parafialne. Przy kościele istniała szkoła ucząca podstaw czytania i pisania. W XIV lub XV w. świątynia została rozebrana, a pozyskany materiał wykorzystano do budowy nowego, gotyckiego kościoła, przy którym istniał dom mansjonarzy. W 1655 r. kościół został zniszczony przez

Szwedów. Ze starej świątyni zachowały się jedynie fragmenty murów prezbiterium. Kościół odbudowano 30 lat później w stylu barkowym. Wyposażenie wnętrza pochodzi w większości z drugiej połowy XVIII w. W ołtarzu głównym, wykonanym prawdopodobnie przez Franciszka Placidiego, znajduje się wizerunek św. Mikołaja i figury Ojców Kościoła Wschodniego: św. Bazylego, św. Grzegorza z Nazjanzu, św. Jana z Damaszku i św. Jana Chryzostoma. W prezbiterium warto zwrócić uwagę na XVIII-wieczne stalle z herbami UJ i scenami z życia Chrystusa. W prawej nawie – późnogotycki pentaptyk z XV w. ze sceną Koronacji Matki Bożej, przeniesiony z rozebranego w XIX w. kościoła św. Gertrudy. Obok znajduje się wczesnorennesansowy obraz *Madonna ze śś. Wojciechem i Stanisławem*. W kościele zobaczyć można jeszcze brązową chrzcielnicę z 1536 r.

Przy świątyni stoi kamienna wieżyczka, tzw. latarnia umarłych z XIV w. Pochodzi z dziedzica szpitala dla trędowatych św. Walentego, który działał na Kleparzu; ustawiono ją na obecnym miejscu w 1871 r. Również w otoczeniu kościoła stoi ormiański chaczkar – kamienna krzyż wotywny upamiętniający ludobójstwo Ormian w 1915 r. na terenie Turcji.

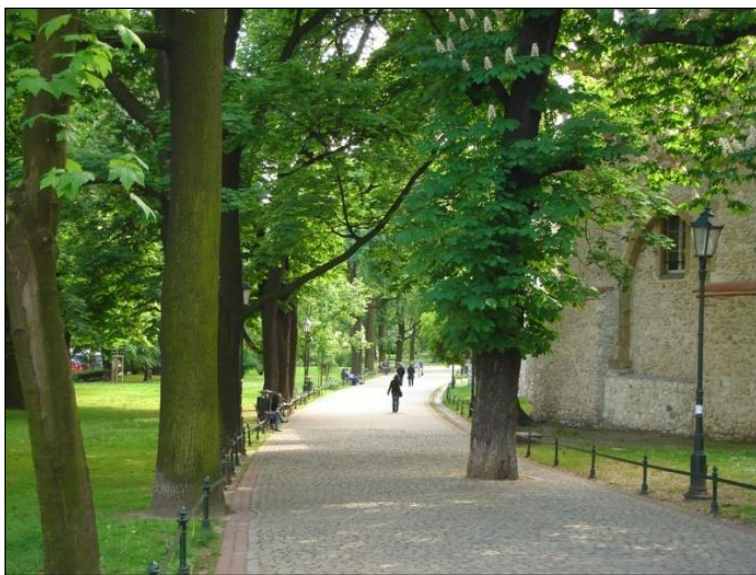

Kościół p.w. św. Mikołaja w Krakowie
(fot. Archiwum parafii p.w. św. Mikołaja w Krakowie)

Przechodzimy przez ul. Westerplatte i dochodzimy do Plant. Powstały na początku XIX w. po zasypaniu fosy oraz wyburzeniu murów miejskich. Dziś dawne usytuowanie baszt i bram wskazują niskie murki z kamienia z tablicą. Inicjatorem powstania „ogro-

dów miejskich” był Feliks Radwański. On także przyczynił się do ocalenia zachowanego fragmentu fortyfikacji z Bramą Floriańską i 3 basztami. Planty ciągną się na obwodzie ok. 4 km, otaczając Stare Miasto – najstarszy obszar Krakowa. Ulicą Mikołajską idziemy do ul. Krzyża, którą przekraczamy, skręcamy w prawo i dochodzimy do Małego Rynku, idziemy po skosie do ul. Stolarskiej, którą wędrujemy do jej końca; skręcamy w prawo i przez Plac Wszystkich Świętych, ul. Franciszkańską dochodzimy po budynek kurii krakowskiej. Skręcamy w lewo i Plantami idziemy pod wzgórze wawelskie.

**Fragment Plant przy klasztorze ss. Dominikanek
(fot. Urszula Zimny)**

Centrum Starego Miasta stanowi **Rynek Główny**, od którego prostopadle odchodzą ulice (poza ul. Grodzką). Szachownicowy układ jest zachowany od momentu lokacji Krakowa w 1257 r. Głównymi zabytkami są znajdujące się na Rynku: Kościół Mariacki, Sukiennice i wieża ratuszowa. Niedaleko od Rynku znajdują się pozostałości murów obronnych – Brama Floriańska, zachowane baszty: Pasamoników, Stolarzy, Cieśli, dawny Arsenał oraz przedmury z Barbakanem.

Przy ul. Mikołajskiej mijamy **kościół p.w. Matki Bożej Śnieżnej i klasztor ss. Dominikanek** zwany klasztorem „na Gródku”. Teren, na którym mieści się obiekt miał duże znaczenie obronne. Pod koniec XIII w. zbudowano tu bramę miejską zwaną Mikołajską od kościoła św. Mikołaja. Pozostałości bramy możemy oglądać w murach klasztoru od strony Plant.

W XIV w. w tym miejscu znajdował się dwór wójta Alberta, który stał na czele buntu społeczności niemieckiej zamieszkującej Kraków, sprzeciwiającej się panowaniu Władysława

Łokietka. Bunt z roku 1312 został uśmierzony, król zburzył siedzibę wójta i wznosił w tym miejscu obronny zameczek zwany Gródkiem (w odróżnieniu do wielkiego grodu, czyli Wawelu). Pod koniec XV w. budynek spłonął, na jego miejscu wzniesiono nową rezydencję. W XVII w. kasztelanowa Anna Lubomirska kupiła obiekt i zaadoptowała go w latach 1627 – 1632 na klasztor dla klauzulowych sióstr dominikanek. Ufundowała także kościół p.w. Matki Bożej Śnieżnej, który został poświęcony w 1634 r. Wg legendy Anna Lubomirska, matka wojewody krakowskiego i wielkiego marszałka koronnego Stanisława Lubomirskiego, ufundowała klasztor i kościół, jako wotum dziękczynne za zwycięstwo syna w bitwie pod Chociem w 1621 r. Matka Boża Śnieżna, patronka od walk z niewiernymi, miała dopomóc polskim wojskom w bitwie z Kozakami. Jest też druga legenda związana z siedzibą dominikanek, o której świadczy obraz namalowany na tynku na fasadzie od strony Plant. Podczas oblężenia Krakowa przez Szwedów w 1655 r. ukazała się Matka Boża osłaniając klasztor swym płaszczem. Szwedzi wstrzymali atak, dzięki czemu kompleks klasztorny nie uległ zniszczeniu. Na pamiątkę cudu namalowany obraz zwany jest „Madonną Szwedzką”.

W XVIII w. zabudowania dominikanek zostały złupione i spalone przez Rosjan. W czasie kasaty zakonów w XIX w. klasztor ocalał, ponieważ siostry prowadziły szkołę dla dziewcząt. Nowa fundacja zakonu nastąpiła w 1938 r. Po wojnie obiekt zajął Szpital Ujazdowski z Warszawy, jednak niedługo potem został oddany zakonowi dominikanek, w którym przywrócono klauzulę.

Kościół jest jednonawowy bez wyodrębnionego prezbiterium. Część chórowa ma połączenie z klasztorem, zdobi go polichromia przedstawiająca *Narzędzia Męki Pańskiej*. W ołtarzu głównym znajduje się XVII w., łaskami słynący obraz *Matka Boża Śnieżna* na tle sceny cudu śnieżnego, która nawiązuje do historii budowy kościoła Santa Maria Maggiore w Rzymie w IV w. Na ścianie ambona z bogatą dekoracją snycerską oraz zachowany lawaterz z XVI w. służący kapłanowi do mycia rąk przed Eucharystią.

**Łaskami słynący obraz *Matka Boża Śnieżna* w kościele p.w. Matki Bożej Śnieżnej w Krakowie
(fot. Franciszek Mróz)**

Podążamy dalej ul. Mikołajską, na której końcu wkraczamy **na Mały Rynek**. Był to w przeszłości drugi plac targowy miasta. Stały tu jatki z mięsem i wędlinami. Po jednej stronie rynku, widoczne są wąskie kamienice pochodzące z XIV/XV w., ale ich fasady zostały przebudowane XVII/XVIII w. W kamienicy nr 7 pochodzącej z XIV w., w której mieszkali altarzyści kościoła Mariackiego, zachowały się renesansowe drewniane ganki na kolumnach z XVII w. W kamienicy obok (nr 6) wydano w 1661 r. pierwszą w Polsce gazetę „Merkuriusz Polski”. Druga pierzeja rynku przylegała do zabudowań parafialnych kościoła Mariackiego, za którymi widoczne jest prezbiterium świątyni oraz do kościoła św. Barbary z budynkami dawnego klasztoru i kolegium jezuickiego.

Kościół św. Barbary pierwotnie był dwunawową kaplicą cmentarną, którą nakrywało trójprzęsłowe sklepienie wsparte na filarach. Jej funkcja została zmieniona po tym, jak patrycjusze niemieccy usunęli mieszczan polskich z kościoła Mariackiego. Nowa świątynia została ufundowana ok.1338 r. z inicjatywy mieszczanina Mikołaja Wierzyńka. W 1583 r. kościół wszedł w posiadanie jezuitów, którzy założyli przy świątyni klasztor i kolegium; zabudowa skupiona była wokół dziedzińca, z refektarzem od strony ul. Siennej. W XVII w. została przeprowadzona gruntowna przebudowa kompleksu, która zmieniła gotycki kościół w barokowy. W XVIII w. wykonano wystrój świątyni. Po kasacji jezuitów w 1773 r. kościół przejęła Kongregacja Kupiecka i bożogrobcy z Miechowa. Jezuici odzyskali obiekt w 1875 r.

Świątynia jest na planie prostokąta, jednonawowa z pięcioprzęsłowym sklepieniem kolebkowym z lunetami na gurtach; apsyda sklepią hemisferycznie. Dekorację wnętrza stanowi polichromia późnobarokowa o rozbudowanej treści z postaciami Chrystusa, Matki Bożej, świętych i świętych jezuickich, apoteozą św. Barbary, Ignacego Loyoli; personifikacją czterech kontynentów. Ołtarz główny, ujęty zwielokrotnionymi pilastrami z posągami świętych jezuickich, zwieńczony jest hierogramem Chrystusa w glorii i aniołami. Pośrodku rzeźbiony krucyfiks z 1420 r. w otoczeniu późnobarokowych figur Matki Bożej, św. Jana i Marii Magdaleny. Po lewej stronie nawy kaplice: Matki Bożej Bolesnej z bardzo cenną rzeźbą Piety z 1410 r. oraz kaplica Imienia Jezus. Przy wejściu do kościoła od strony bazyliki Mariackiej – „Ogrojec” – późnogotycka kaplica cmentarna na rzucie nieregularnego sześcioboku. Pod otwartymi ostrołukowymi arkadami umieszczona jest rzeźbiona w kamieniu grupa *Chrystus w Ogrojcu* z trzema apostołami z końca XV w. Jest to dzieło pochodzące z warsztatu Wita Stwosza lub dzieło samego mistrza. Z kościołem św. Barbary związane jest podanie mówiące, że został wzniesiony przez murarzy krakowskich z cegieł pozostałych z budowy kościoła Mariackiego.

Idziemy ul. Stolarską, po prawej stronie bar El Camino – trzeba tu wejść, bo atmosfera przyjazna pielgrzymom, można zdobyć pieczątkę do paszportu, zostawić wiadomość dla przyjaciół. Idąc dalej mijamy ciąg zadaszonych tzw. kramów dominikańskich. Powstały w XIX w. w miejscu dawnego placu i budynku apteki.

Kościół p.w. św. Trójcy i klasztor Dominikanów. Pierwszy konwent dominikanów w Polsce założyli mnisi, którzy przybyli do Krakowa z Bolonii w 1221/1222 r. za sprawą św. Jacka i bpa krakowskiego Iwo Odrowąza. Objęli w posiadanie kościół parafialny p.w. św. Trójcy poświęcony w 1223 r. Pozostałości tej świątyni identyfikuje się z obecnym refektarzem klasztoru. Po najeździe tatarskim w 1241 r. rozpoczęto budowę wczesnogotyckiego kościoła w konstrukcji halowej. W 1289 r. w prezbiterium został pochowany książę Leszek Czarny. W XIV i XV w. świątynia została przebudowana w konstrukcji bazylikowej – wzniesiono nowy korpus na bazie dawnych murów obwodowych, podwyższono prezbiterium, wykonano nowe sklepienia, dobudowano do naw bocznych kaplice rodzinne i cechowe. W XVI w. zbudowano pierwszą kaplicę św. Jacka; zaś w XVII w. nowe kaplice grobowe przykryte kopułą – Myszkowskich, Lubomirskich, Zbaraskich, przebudowano także kaplicę św. Jacka. W 1850 r. wybuchł w Krakowie wielki pożar, który strawił znaczną część miasta, w tym kościół św. Trójcy. Uległo wypaleniu wnętrze świątyni, z wyjątkiem kaplic, zawaliło się sklepienie nawy głównej, została zniszczona fasada zachodnia. Podjęta restauracja kościoła za-

kończyła się w 1872 r., ponowna konsekracja miała miejsce w 1884 r. W roku 1957 papież Pius XII nadał świątyni godność bazyliki mniejszej.

Dzisiejszy gotycki kościół Dominikanów został zbudowany z cegły w układzie wendyjskim, z elementami z kamienia w szczegółach konstrukcyjnych i dekoracyjnych. Z kościoła wczesnogotyckiego zachowane jest prezbiterium o trzech kwadratowych przęsłach oraz pozostałości krypty; z kościoła halowego częściowo mury naw bocznych. Kościół reprezentuje typowe dla Krakowa założenie – system filarowo-żebrowy i wydłużone prezbiterium zamknięte prosto. Wejście do świątyni prowadzi przez neogotycką kruchtę, w której widoczny jest ostrołukowy, uskokowy portal z końca XIV w. o bogatej rzeźbiarskiej dekoracji figuralno-roślinnej. Prezbiterium przykryte jest sklepieniem sieciowym, nawa główna – gwiaździstym, nawy boczne krzyżowo-żebrowym. W części prezbiterialnej na ścianie widoczne dwie płyty nagrobne: kamienna Leszka Czarnego oraz brązowa Filipa Kallimacha z 1496 r. – humanisty i wychowawcy synów Kazimierza Jagiellończyka, wykonana wg projektu Wita Stwosza, odlana w warsztacie Piotra Vischera w Norymberdze. Spośród wielu kaplic warto zwrócić uwagę na kaplicę Myszkowskich p.w. św. Dominika przy południowej nawie kościoła, dzieło warsztatu Santi Guccio. Wzniesiona w 1603–1614 w stylu manierystycznym, na miejscu gotyckiej kaplicy cechu stolarzy, z przeznaczeniem na mauzoleum rodowe. Na rzucie kwadratu, nakryta kopułą na pendentywach z ośmiobocznym bębniem, zwieńczona latarnią. Wnętrze wyłożone marmurem kieleckim. Ściany o wyraźnych podziałach architektonicznych, które tworzą pary kolumn dźwigających belkowanie oraz wnęki arkadowe. W czaszy kopuły znajduje się galeria członków rodziny Myszkowskich w formie płaskorzeźbionych popiersi. W marmurowym ołtarzu głównym z 1909 r. umieszczono obraz *św. Dominik* sprowadzony z Włoch w 1642 r. Na zakończeniu nawy południowej kaplica Matki Bożej Różańcowej pochodząca z XV w., przebudowana w XVII w. Wzniesiona na planie równoramiennego krzyża z kopułą na pendentywach, w zwieńczeniu latarnia. Powstała dla upamiętnienia zwycięstwa króla Jana III Sobieskiego pod Wiedniem w 1683 r. Sklepienie kaplicy pokrywa polichromia XVIII/XIX w., przedstawiająca tajemnice Różańca Świętego, sceny z życia Maryi i Chrystusa, świętych polskich i dominikańskich, chóry anielskie. Ołtarze późnobarokowe z czarnego marmuru z dekoracją stiukową. W ołtarzu głównym kopia obrazu z bazyliki Santa Maria Maggiore – *Matka Boża z Dzieciątkiem tzw. Różańcowa* w sukience, z koroną. Obok posągi papieży – św. Piusa V i bł. Benedykta IX., w zwieńczeniu grupa Trójcy Świętej. Na zasuwie ołtarza Matka Boża ze św. Dominikiem i Katarzyną Sieneńską.

Najpiękniejszą z kaplic świątyni jest znajdująca się przy ścianie nawy północnej renesansowa kaplica – grób św. Jacka. Wejście do niej prowadzi schodami, na ścianach zawieszono

ne są obrazy Tomasza Dolabelli nadwornego malarza dynastii Wazów – *Gody w Kanie Galilejskiej* i *Ostatnia Wieczerza*. Pierwsza kaplica powstała z fundacji Zygmunta I, biskupów krakowskich i kapituły katedralnej w latach 1537–1543. Rozebrana i wybudowana na nowo w latach 1581–1583 z okazji kanonizacji św. Jacka w 1595 r. Na początku XVII w. przeszła gruntowny remont, który nadał jej barokowy charakter. Jest na rzucie kwadratu, przykryta kopułą na pendentywach z wysoką latarnią. Ściany ukształtowane w schemacie łuku triumfalnego z obrazami i stiukami. Dekorację wnętrza o rozbudowanej tematyce apoteozy i personifikacji św. Jacka, uzupełnia płaskorzeźba groteski o układzie kandelabrowym. Jej twórcami byli: stiuki – Baltazar Fontana; polichromia – Karol Dankwart. Pośrodku kaplicy mieści się późnobarokowy grób świętego. Ołtarz wzniesiony został w miejscu pierwotnego drewnianego retabulum z 1543 r., które później zastąpiono marmurowym nagrobkiem. Na początku XVII w. nagrobek został usunięty; z jego kamiennych fragmentów wykonano stalle i portale w kościele św. Idziego. Obecny ołtarz z lat 1695–1703 to dzieło Baltazara Fontany. Jest wolnostojący w formie sarkofagu podtrzymywany przez cztery rzeźbione anioły, z figurą św. Jacka wśród obłoków i aniołów.

Aby dostać się na krużganki klasztorne z części kościelnej przechodzimy pod schodami kaplicy św. Jacka, wchodzimy do tzw. małej zakrystii – dawnej gotyckiej kaplicy p.w.: Trzech Króli (także Bractwa Różańcowego; św. Piusa), przechodzimy przez nią mijając nową zakrystię. Zabudowania klasztoru zgrupowane są wokół trzech wirydarzy. Wirydarz I – to najstarsza i najpiękniejsza część klasztoru. Otoczony jest gotyckim krużgankiem, przy którym znajduje się kapitułarz, sień, refektarz – identyfikowany, jako pozostałość najstarszego kościoła z pierwszej połowy XIII w. (na ścianach od strony krużganków widoczne są nieregularne kostki wapienne). Na krużgankach można znaleźć wiele starych pomników, płyt epitafijnych, obrazów i portretów.

Po wyjściu z kościoła idziemy prosto, przechodzimy przez Plac Dominikański, Plac Wszystkich Świętych i ul. Franciszkańską dochodzimy do Pałacu Biskupów Krakowskich – obecnie siedziby kurii.

W okresie przedkolacyjnym dzisiejszy **Plac Dominikański** był ośrodkiem targowo-handlowym, jednym z najstarszych w Krakowie. W obrębie osady funkcjonował kościół parafialny św. Trójcy przejęty przez dominikanów, nieistniejący już kościół Wszystkich Świętych zburzony w XIX w. oraz kościół franciszkanów. Osada graniczyła od południa z Okołem – osadą o funkcjach podgrodowych (dalsza część ul. Grodzkiej w stronę Wawelu) oraz od północy z osadami wokół kościołów na dzisiejszym obszarze Rynku.

W głębi placu znajduje się Pałac Wielkopolskich, w którym mieści się siedziba Urzędu Miasta. Przed budynkiem rzeźby dawnych prezydentów Krakowa – popiersie Mikołaja Zyblikiewicza i pomnik Józefa Dietla wykonany przez rzeźbiarza Xawerego Dunikowskiego. Od południa plac zamyka Pawilon Wystawienniczo – Informacyjny „Wyspiański 2000”, w którego oknach umieszczono trzy niezrealizowane za życia artysty witraże: Kazimierza Wielkiego, św. Stanisława i Henryka Pobożnego.

Dochodzimy do **Bazyliki p.w. św. Franciszka z Asyżu i klasztoru franciszkanów**. Zakonnicy zwani braćmi mniejszymi zostali sprowadzeni z Pragi do Krakowa 1237 r. przez księcia Henryka Pobożnego. Kościół, ufundowany przez księcia Bolesława Wstydlivego na planie krzyża greckiego, konsekrowano w 1269 r. W XIV – XV w. świątynię rozbudowano poprzez wydłużenie nawy i zamknięcie prezbiterium trójboczną absydą, budowę zakrystii oraz bocznych kaplic. W tym też czasie wzniesiono budynki klasztorne. Po licznych pożarach – 1462 r., 1476 r., 1655 r., a zwłaszcza 1850 r. zostało zniszczone średniowieczne wyposażenie wnętrza i zwalenie się wieży. Wielka restauracja nadała wnętrzu cechy stylu neogotyckiego. Na szczególną uwagę zasługują witraże i polichromia autorstwa Stanisława Wyspiańskiego. Nad głównym wejściem znajduje się witraż *Bóg Ojciec – Stań się*; w prezbiterium – *bł. Salomea, św. Franciszek* oraz wyobrażenie czterech żywiołów. Malowidła w transepcie i prezbiterium przedstawiają głównie motywy roślinno-geometryczne i figuralne – *Madonna z Dzieciątkiem, Caritas, Michał Archanioł i Strącenie aniołów do piekieł*.

Kościół posiada trzy kaplice: *bł. Salomei*, w której została pochowana błogosławiona oraz jej brat, książę Bolesław Wstydlivy; *Męki Pańskiej* – z naturalnej wielkości repliką Calunu Turyńskiego oraz stacjami *Męki Pańskiej* wykonanymi przez Józefa Mehoffera; oraz kaplicą *Matki Bożej Bolesnej* z cudownym obrazem Maryi.

W klasztornych krużgankach znajdują się fragmenty polichromii roślinno-figuralnej z XV w. powstałej pod wpływem sztuki Giotta i Simone Martiniego oraz polichromie barokowe z XVII w. Niezwykle cenna jest galeria portretów biskupów krakowskich od XVI w. do czasów współczesnych.

Bazylika p.w. św. Franciszka z Asyżu i klasztor franciszkanów w Krakowie
(fot. Franciszek Mróz)

Z kościołem i klasztorem franciszkańskim związane są wydarzenia historyczne i legendarne. Stąd w przebraniu mnicha miał uciec z Krakowa Władysław Łokietek, gdy miasto zdobył wrogi mu książę wrocławski Henryk II; w klasztorным refektarzu miała się spotkać potajemnie Jadwiga z austriackim arcyksięciem Wilhelmem, z którym była zaręczona; w kościele w 1386 r. Władysław Jagiełło przyjął chrzest przed ślubem z Jadwigą i koronacją; w 1461 r. w zakrystii kościoła mieszczanie mordują kasztelana Andrzeja Tęczyńskiego, który znieważył krakowskiego płatnerza Klimenta.

Naprzeciwko kościoła znajduje się **Pałac Biskupów**, w którym mieści się krakowska kuria metropolitarna. Pierwsza rezydencja biskupia powstała XIV w. na gruntach zakupionych od zakonu franciszkanów. Pierwotna budowla spłonęła w XV w., na jej miejscu powstał nowy pałac rozbudowany w XVI w. Prace na zlecenie bpa Piotra Tomickiego, potem Piotra Myszkowskiego prowadził m.in. Jan Maria Padovano królewski architekt. Z tej budowli do dnia dzisiejszego zachowała się kolumnowa loggia na parterze oraz jeden z portali w krużgankach wiodący do apartamentów biskupich. Kolejna przebudowa w duchu baroku miała miejsce w XVII w. za czasów bpa Piotra Gembickiego. Powstała wówczas budowla na planie nieregularnego czworoboku skupiona wokół dziedzińca. Z tego okresu pochodzi m.in. obecny portal wejściowy od ul. Franciszkańskiej, także portal od ul. Wiślniej, niegdyś główny wjazd do pałacu. Skrzydło zachodnie, od strony Plant, zostało dobudowane z końcem XVII w., kiedy biskupem był Jan Małachowski. Za czasów bpa Jana Pawła Woronicza urządzono w pałacu romantyczne muzeum. Znajdował się tu m.in. relikwiarz z kośćmi Bolesława Chrobrego. W czasie wielkiego pożaru Krakowa w 1850 r. pałac poniósł wielkie straty. Tomasz Pryliński, krakowski architekt odbudował pałac w duchu renesansu. W drugiej połowie XIX

w. mieściła się szkoła miejska i Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych. Ostatnia większa przebudowa miała miejsce w latach 1881–1884.

W latach 1964–1978 w pałacu rezydował bp krakowski Karol Wojtyła. Jako papież Jan Paweł II podczas pielgrzymek do Polski przemawiał do tłumów zgromadzonych na placu przed pałacem z okna znajdującego się nad bramą wjazdową. Podobnie czynili Jego następcy – Benedykt XVI i Franciszek. Uważa się, że budynek, w którym znajduje się okno ma naj-słynniejszy w świecie adres – „Franciszkańska 3”.

Pielgrzymi Jakubowi przed Pałace Biskupów z oknem papieskim (23.02.2014 r.)
(fot. Franciszek Mróz)

Sprzed pałacu skręcamy w lewo, Plantami idziemy w kierunku Wawelu. Przy budynku Seminarium Krakowskiego są dwa warianty drogi – przejście przez wzgórze wawelskie w kierunku nieistniejącego już kościoła św. Jakuba lub omijające wzgórze, kierujące się na most Dębnicki. Oba warianty zbiegają się na wałach za mostem Dębnickim.

Wariant omijający wzgórze wawelskie – spod budynku Seminarium skręcamy w prawo i ul. Podzamcze dochodzimy do ul. Zwierzynieckiej, skręcamy w lewo i przez przejście przechodzimy na drugą stronę mostu. Na jego końcu schodzimy w dół na bulwary wiślane, którymi dojdziemy do Tyńca.

*Na teren wzgórza wawelskiego wchodzimy od strony ul. Kanoniczej, tzw. Bramą Herbową, schodzimy przez Bramę Bernardyńską do ul. Bernardyńskiej. **Zamek królewski i katedra na Wawelu** zbudowane są na wapiennej skale jurajskiej wznoszącej się ok. 228 m n.p.m. i 25 m nad poziomem Wisły. Od prehistorycznych czasów wyniosłe wzgórze stanowiło naturalny punkt obronny. W jego załomach skalanych i jaskiniach człowiek znajdował obronę. Najstarsze legendy mówią, że tu swoją siedzibę miał Krak, który zabił smoka i nadał miastu nazwę od swego imienia. Z zapisków Długosza dowiadujemy się, że Krak pozostawił*

dwóch synów Kraka i Lecha oraz córkę Wandę, która objąwszy władzę nad miastem nie chciała poślubić niemieckiego księcia i dla dobra kraju rzuciła się do Wisły. Z Krakiem i Wandą związane są dwa prehistoryczne krakowskie kopce – Krakusa na wzgórzu Lasoty na Krzemionkach (Podgórze) i Wandy w Nowej Hucie – Mogile. Na początku IX w. na wzgórzu wawelskim istniał plemienny gród Wiślan, który z końcem X w. dostał się pod panowanie państwa Polan. Od początku XI w. zaczął odgrywać rolę ośrodka władzy politycznej w kraju. Pojawiły się pierwsze przedromańskie budowle sakralne oraz książęce palatium.

Po roku 1000, kiedy w Krakowie ustanowiono biskupstwo, powstała na Wawelu kamienna katedra. Pod koniec XI w. Władysław Herman rozpoczął budowę drugiej romańskiej katedry, konsekrowanej w 1142 r., z której pozostała część Wieży Srebrnych Dzwonów i znajdująca się pod nią krypta św. Leonarda. Obecna, trzecia gotycka katedrę wzniesiono za czasów Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego. W 1320 r. w świątyni koronował się Władysław Łokietek. Od tego momentu wszyscy władcy, za wyjątkiem Stanisława Augusta Poniatowskiego, byli tu koronowani na królów Polski. Wzniesiona katedra, konsekrowana w 1364 r. uzyskała kształt trójnawowej bazyliki o konstrukcji filarowo – żebrowej z krótkim transeptem, prostokątnie zamkniętym prezbiterium i ambitem. Trójprzęsłowe prezbiterium, transept, korpus nawowy i obejście przykrywa sklepienie krzyżowe ze zdobionymi zwornikami. Trzon katedry obrastał na przestrzeni wieków licznymi kaplicami i przybudówkami. W wieku XVI z polecenia Zygmunta Starego, włoski architekt Bartłomiej Berrecci wybudował renesansową kaplicę Zygmuntowską – mauzoleum ostatnich Jagiellonów; w XVII w. wzniesiono kaplicę Wazów wzorowaną na kaplicy Zygmuntowskiej; w kolejnych latach podwyższono obejście prezbiterium, zmieniano wystrój wnętrza – część gotyckich kaplic przebudowano w duchu renesansu, baroku, klasycyzmu. W katedrze pracowało wielu wybitnych artystów, m.in. wspomniany Bartłomiej Berrecci, Santi Gucci czy Jan Maria Padovano. Na skrzyżowaniu transeptu i naw kaplica – mauzoleum św. Stanisława Biskupa Męczennika – patrona Polski, wzniesione w miejscu gotyckiego ołtarza w XVII w. Pod złożoną kopułą wspartą na czterech kolumnach umieszczona jest srebrna trumna z relikwiami św. Stanisława, pokryta reliefami z motywami roślinnymi, aniołami i scenami z życia świętego. Na osi kolumn brązowe posągi św. Wojciecha i Stanisława; Wacława i Zygmunta; Kazimierza i Jacka; Floriana i Ignacego Loyoli. Na narożach kopuły drewniane posągi ewangelistów.

Barokowy ołtarz główny fundował w XVII w. bp Piotr Gembicki. Pomiedzy kolumnami obraz *Chrystus Ukrzyżowany* dzieło Jana Trecki lub Tomasza Dolabelli; w zwieńczeniu posąg *Chrystus Zmartwychwstały*. W stopniach prowadzących do ołtarza znajduje się grobo-

wiec kardynała Fryderyka Jagiellończyka, który zakrywa płyta z wizerunkiem zmarłego w stroju pontyfikalnym. Na podwyższeniu stoi barokowy tron (katedra) biskupi.

W katedrze wawelskiej znajdują się nagrobki królewskie. W nawie głównej – nagrobki gotyckie: Władysława Łokietka, Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły z renesansowym baldachimem; neogotycki Władysława Warneńczyka; w ambicie – nagrobek neogotycki królowej św. Jadwigi; epitafia barokowe króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Jana III Sobieskiego; w kaplicach: gotycki nagrobek Kazimierza Jagiellończyka dzieło Wita Stwosza; renesansowe – Jana Olbrachta, ostatnich Jagiellonów; barokowe epitafia dynastii Wazów.

W wiekach XIX – XXI katedra, będąca symbolem polskości i tożsamości narodowej, była miejscem wielu rocznicowych uroczystości z okazji ważnych wydarzeń z dziejów Polski. W podziemiach katedralnych pochowano bohaterów narodowych: Tadeusza Kościuszkę, księcia Józefa Poniatowskiego, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Cypriana Kamila Norwida, Józefa Piłsudskiego, Władysława Sikorskiego oraz parę prezydencką Marię i Lecha Kaczyńskich.

**Katedra królewska na Wawelu
(fot. Franciszek Mróz)**

Obok katedry znajduje się dawna rezydencja królów polskich. Pierwszym obiektem mieszkalnym było palatium powstałe ok. X/XI w. z którego zachowała się prawdopodobnie sala o 24 słupach oraz pozostałości wieży. Z biegiem czasu powstawały nowe zabudowania mieszkalne, gospodarcze i rozbudowywano system fortyfikacyjny. Poważne zmiany przyniósł wiek XIV. W czasie swojego panowania Kazimierz Wielki podjął budowę nowej gotyckiej rezydencji. Istniejące zabudowania zostały zgrupowane wokół nieregularnego dziedzińca częściowo otoczonego krużgankami. Władysław Jagiełło powiększył budowlę o pawilon gotycki.

Po pożarze w 1499 r. inicjatorami odbudowy byli król Aleksander Jagiellończyk i książę Zygmunt. Przebudową kierował włoski architekt i rzeźbiarz Franciszek Florentczyk. Od 1507 r. dzieło kontynuował król Zygmunt Stary, który do prac zatrudnił Bartłomieja Berrecciego. Powstała renesansowa rezydencja wzorowana na pałacach florenckich. Jest na planie czworoboku z wewnętrznym dziedzińcem arkadowo – kolumnowym. Trzy skrzydła zamku były mieszkalne, czwarte – ze względu na warunki terenowe, miało charakter ściany parawanowej. Wzdłuż ścian krużganków wykonano malarską dekorację, której fragmenty zachowały się tylko w części skrzydła wschodniego. Pełne bogactwa były wnętrza mieszkalne – kasetonowe stropy, malowane fryzy, flandryjskie tapiserie (arrasy), włoskie meble i obrazy. W 1595 r. wybucha na Wawelu pożar, który strawił północne i zachodnie skrzydło rezydencji. Odbudowę kierował Jan Trevano nadając wnętrzom charakter barokowy. Po przeniesieniu dworu do Warszawy, Wawel zaczął podupadać. Znaczne zniszczenia dokonały się w czasie potopu szwedzkiego. Próby ratowania rezydencji podejmowali Jan III Sobieski, panujący Sasowie oraz Stanisław August Poniatowski, za którego czasów powstaje Sala Kolumnowa w stylu klasycystycznym – dzieło Dominika Merliniego. Po utracie niepodległości w roku 1795, zamek był okupowany przez wojska państw zaborczych. W czasach niewoli austriackiej na zamku mieściły się koszary wojskowe, część obiektów znajdujących się na wzgórzu wyburzono. W 1880 r. Wawel podarowano cesarzowi Franciszkowi Józefowi I. Aby ratować dawną rezydencję, na początku XX w. obiekty wawelskie zostały odkupione od Austriaków. Rozpoczęły się wielkie prace restauracyjne, którymi kierował m.in. Tomasz Pryliński, Zygmunt Hendel czy Alfred Szyszko-Bohusz. W okresie okupacji niemieckiej Wawel był rezydencją gubernatora Hansa Franka. Po odzyskaniu niepodległości podjęto na nowo prace nad restauracją zamku.

Obecnie wzgórze wawelskie jest udostępnione do zwiedzania. Można zwiedzić wnętrza Katedry wraz z grobami królewskimi i Dzwonem Zygmunta, Muzeum Katedralne; w zamku – Komnaty Królewskie, Komnaty Reprezentacyjne, Skarbiec, wystawę namiotów tureckich, wystawy czasowe. Przy dawnych fortyfikacjach mieści się wystawa *Wawel Zaginiony*, gdzie można podziwiać historię i najstarsze obiekty wzgórza wawelskiego.

Spod katedry schodzimy w kierunku Bramy Bernardyńskiej. Po lewej stronie widoczne pozostałości dwóch przedromańskich kościołów – św. Jerzego i św. Michała. Po prawej – Wikarówka i ciąg dawnych zabudowań kapitularnych, które kończy kwadratowa Wieża Złodziejska. Z tarasu widok na Wisłę i Kraków; w dali widoczny kompleks klasztorny kamedułów na Srebrnej Górze. Po przejściu Bramy schodzimy schodami w dół.

Idąc w lewo bulwarami wiślаныmi dochodzimy do Mostu Grunwaldzkiego, którym przechodzimy na drugą stronę Wisły. Z mostu po lewej stronie, widać zabudowania dawnego miasta Kazimierz z kościołem paulinów na Skalce, miejscem śmierci św. Stanisława; w podziemiach kościoła znajduje się drugi Panteon Narodowy z grobami sławnych Polaków. W przeszłości w jego okolicach funkcjonował, dziś już nieistniejącego, kościół św. Jakuba. Po przejściu przez most Grunwaldzki schodzimy na bulwary, idziemy w prawo, wzdłuż Wisły aż do Mostu Dębnickiego, gdzie dochodzi wariant szlaku omijający wzgórze wawelskie. Do Tyńca idziemy cały czas wiślany ciągiem spacerowym, mijając po drodze obiekty zgromadzenia salezjanów tzw. Łosiówkę.

O nieistniejącym już **kościółce parafialnym p.w. św. Jakuba** na krakowskim Kazimierzu mamy bardzo nikłe wiadomości. Świątynia mogła istnieć już w XII w., była kamienna lub drewniana, stała na wzniesieniu w zakolu Wisły, wokół niego była prawdopodobnie osada. Pierwszą znaną wzmianką o kościele jest dokument z roku 1313, w którym Jan – rektor i pleban kościoła zobowiązuje się dotrzymać wszystkich zobowiązań wynikających z kupna parceli. Drugi kościół był prawdopodobnie prywatną fundacją rycerską rodu Strzemińczyków; wzniesiony z cegły, być może na fundamentach budowli wcześniejszej. Do narożnika kościoła przylegała czworokątna dzwonnica; wokół znajdował się cmentarz parafialny, nieopodal szkoła parafialna i plebania. Wyposażenie kościoła stanowiło siedem ołtarzy. Kolejna zachowana wzmianka o świątyni pochodzi z 1484 r., w której poświadcza się istnienie przy kościele bractwa ubogich. Kościół poważnie ucierpiał w czasie potopu szwedzkiego, po którym nie podjęto żadnych prac remontowych. Ze względu na bardzo zły stan techniczny obiektu, w roku 1783 prymas Michał Poniąkowski zniósł kościół i parafię, kilka lat później kościół rozebrano. Dodatkowo wszelkie ślady istnienia świątyni zniszczył powstały w niedalekiej odległości wapiennik.

Wezwanie św. Jakuba pojawia się też w drugim nieistniejącym krakowskim kościele. W mieście Kleparz istniała świątynia lub kaplica pod wezwaniem św. Filipa i Jakuba, o którym informuje wzmianka w księdze krakowskich ławników z 1373 r. Podobnie jak kościół na Kazimierzu, został rozebrany w XVIII w.

Idąc bulwarami za mostem Grunwaldzkim przechodzimy obok nowoczesnego budynku **Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha**. Obiekt powstał z inicjatywy i fundacji Andrzeja Wajdy, który w 1987 r. otrzymał japońską Nagrodę miasta Kyoto. Wygraną przeznaczył na zorganizowanie ośrodka poświęconego Feliksowi Jasińskiemu i jego zbiorom.

Obiekt powstał w 1994 r. wg projektu japońskiego architekta Araty Isozakiego. Działa tu muzeum, w którym prezentowana jest sztuka Dalekiego Wschodu z największym w Europie zbiorem drzeworytów japońskich z kolekcji Feliksa Jasińskiego; organizowane są tu także wystawy czasowe i prelekcje poświęcone kulturze Japonii.

Informacje o noclegach w Krakowie m.in. na stronie:
www.krakow.pl/odwiedz_krakow/264,glowna.html

Idąc ciągiem spacerowym po drugiej stronie Wisły, u ujścia rzeki Rudawy zobaczymy jeden z najstarszych obiektów sakralnych Krakowa – **kościół p.w. św. Augustyna i Jana Chrzyciela i klasztor Norbertanek** na Zwierzyńcu, dawnej podkrakowskiej wsi. Pierwotny kościół i klasztor powstał w XII w. z fundacji wielkorządcy Jaksy Gryfity z Miechowa. Podczas najazdu Tatarów w 1241 r. obiekt został zniszczony; pozostały jedynie resztki murów. Był odbudowany, ale po kolejnym najeździe Mongołów znów zniszczony. W następnych stuleciach tragiczne dla klasztoru było stacjonowanie wojska arcyksięcia Maksymiliana Habsburga podczas oblężenia Krakowa w XVI w., potop szwedzki, wylewy Wisły, pożary. Obecny wygląd kościoła zasadniczo wynika z przebudowy XVII-wiecznej z zachowanymi elementami romańskimi i gotyckimi. Jest jednonawowy, oddzielony od prezbiterium półkolistym łukiem tęczy. Nawa sklepiona kolebkowo z lunetami, prezbiterium nakrywa sklepienie kolebkowo-krzyżowe. W wyposażeniu wnętrza dominuje barok i klasycyzm. Do kościoła przylega rozległy kompleks klasztorny zgrupowany wokół dziedzińca i dwóch wirydarzy. Norbertanki przybyły do Krakowa z czeskiego opactwa w Doxanach ok. 1158/62 r. Są najstarszym żeńskim zgromadzeniem zakonnym w Polsce. Z kościołem sióstr norbertanek związane są dwie krakowskie tradycje – w Poniedziałek Wielkanocny odbywa się tradycyjny odpust zwany Emaus; w oktawę Bożego Ciała sprzed kościoła Norbertanek rusza w kierunku Rynku pochód Lajkonika.

Klasztor norbertanek w Krakowie
(fot. Franciszek Mróz)

Idąc dalej wzdłuż Wisły, po lewej stronie mijamy zabudowania dawnej wsi królewskiej, potem przynależnej do zakonu paulinów, dziś jednej z dzielnic Krakowa – **Dębnik**. W czasie wojny przy ul. Tynieckiej 10 mieszkał Karol Wojtyła; zaś teren posesji przy ul. Tynieckiej 39 znany jest pod nazwą „Łosiówka” – od nazwiska byłych właścicieli Łosiów. W 1777 r. zbudowano tu pałacyk myśliwski, w którym znajdowała się mała prywatna kaplica o wymiarach 3x3 m. Budynek w XIX w. kupiła rodzina Kirchmayerów. Hrabina Euzebia Kirchmayer wyszła za mąż za hr. Wincenty Łoś, wnosząc pałacyk wraz z parcelą, jako wiano. W 1874 r. postanowiła odnowić dworską kaplicę. W roku 1918 posesję zakupili salezjanie, otwierając dom zakonny p.w. NMP Niepokalanie Poczętej, przy którym działało Gimnazjum Męskie. W jego miejsce powstał w 1931 r. Studentat Teologiczny, który jako Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Salezjanie stopniowo rozbudowywali pałacyk – w latach 1919–21 powstało skrzydło wschodnie. Umieszczono tu, istniejącą do dziś kaplicę seminaryjną, której przedsiónek pełniła dawna kaplica dworska; w latach 30. XX w. dobudowano do pałacyku dwa piętra oraz nowy piętrowy dom, w którym mieściły się sale zabaw i gier; w latach 70-80. XX w. zaadoptowano poddasze oraz wybudowano obiekty tzw. nowego seminarium. Przy nim działa Salezjański Wollontariat Misyjny, WDM (Wychowanie i Duszpasterstwo Młodzieży) oraz SALOS (Salezjańska Organizacja Sportowa).

W obrębie zabudowań salezjańskich w latach 30. XX w. wzniesiono **kościół p.w. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych**. Jego budowa związana jest z powstaniem w latach 1933–35 osiedla robotniczego. Wierni uczęszczali na msze święte i nabożeństwa do salezjańskiego kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Kostki lub do kaplicy seminaryjnej. Salezja-

nie chcąc zapewnić lepszą opiekę duszpasterską postanowili wznieść w obrębie swoich budynków nową kaplicę zewnętrzną. Było to możliwe dzięki ofiarności dobrodziejów, zwłaszcza Polonii amerykańskiej. Budowę kościoła rozpoczęto oficjalnie aktem poświęcenia w dniu 19.09.1936 r. Do wybuchu II wojny wzniesiono budynek w stanie surowym – na piętrze umieszczono część sakralną, na parterze salę teatralną. Wykończenie wnętrza kościoła nastąpiło po II wojnie, konsekracji świątyni dokonał kardynał Adam Sapieha w dniu 4.05.1947 r. Kościół na początku pełnił funkcję tzw. kaplicy publicznej; od 2.02.1966 r. jest kościołem rektoralnym. Jego wezwanie związane jest ze zgromadzeniem salezjańskim, które wniosło istotny wkład w rozwój kultu Maryi Wspomożenia Wiernych. Oficjalnie kult został zatwierdzony w 1571 r. przez papieża Piusa V, kiedy do Litanii Loretańskiej włączono wezwanie „*Wspomożenie wiernych módl się za nami*”. Św. Jan Bosko w roku 1865 wybrał ten tytuł dla wznoszonych salezjańskich kościołów.

W otoczeniu kościoła zlokalizowany jest Biblijny Ogród Boga. Składa się z trzech części: Paschalnej, Kościoła oraz Wiary, Nadziei, Miłości. Można go zwiedzać w okresie od kwietnia do listopada, po mszy niedzielnej o godz. 13.00 po wcześniejszym zgłoszeniu.

Kościół Rektoralny Salezjanów p.w. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Krakowie
(fot. Archiwum Księży Salezjanów)

Kościół Rektoralny Salezjanów p.w. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych
ul. Tyniecka 39
30-323 Kraków
Tel. 12 266 36 11
www.losiowkasdb.pl

Dalsza droga biegnie koroną wałów, aż do stopnia wodnego „Kościuszko”. Po drugiej stronie rzeki, na wzgórzu, widzimy w oddali barokowy klasztor Kamedułów, nieco bliżej Zamek w Przegorzalach (obecnie Instytut Studiów Polonijnych UJ). Fragment odcinka szlaku biegnie asfaltową ulicą, po czym znów wraca na wały. Dochodzimy do Ośrodka Sportu i Rekreacji „Kolna”, idziemy wzdłuż toru kajakowego; następnie pod mostem przechodzimy w boczną asfaltową drogę, która doprowadzi nas do plaży wiślanej, powyżej której wznosi się benedyktyńskie opactwo tynieckie. Jego zabudowania położone są na terenie Biełańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego. Występują tu strome wapienne stoki, tworzące pod opactwem malowniczy przełom Wisły. Tyniec przez stulecia był grodem obronnym; nazwa pochodzi od staropolskiego słowa „tyn” oznaczającego mur, ogrodzenie.

Opactwo benedyktyńskie z kościołem p.w. śś. Piotra i Pawła. Już od czasów prehistorycznych (paleolit) jurajskie Wzgórze Tynieckie były zamieszkałe przez ludność. Znajdowała się tutaj osada obronna ludności kultury łużyckiej z epoki brązu i żelaza, potem kolejny gród został wzniesiony wraz z pojawieniem się Celtów (II – I w. p.n.e.). O czasach zamierchłych świadczą znaleziska ceramiki, elementów uzbrojenia, biżuterii, które można oglądać na wystawie w tynieckim opactwie. Starożytne osadnictwo w Tyńcu kończy się wraz z okresem wędrówek ludów, kiedy gród został spalony. Kolejne zagospodarowanie terenu miało miejsce w XI w. wraz z przybyciem zakonników benedyktyńskich. Sprowadził ich do Polski w 1044 r. książę Kazimierz Odnowiciel i początkowo osadził na Wawelu. Przybyły wraz z mnichami bp Aron wkrótce został arcybiskupem (?); także pierwszym opatem klasztoru tynieckiego, którego fundatorem był prawdopodobnie syn Kazimierza Odnowiciela – król Bolesław II Szczodry (Śmiały). W latach 70. XI w. przeniósł zakonników z Wawelu na wzgórze tynieckie. W tym czasie doszło do tragicznego konfliktu króla z bpem św. Stanisławem, co okryło go hańbą. Dlatego być może, przypisuje się fundację klasztoru w Tyńcu księciu Kazimierzowi, nie królowi Bolesławowi II. Niewykluczone, że szczątki władcy mogą spoczywać w podziemiach opactwa. Pierwotny, romański kościół był trójnawowy, w którym każda z naw zakończona była absydą. Świątynia i zabudowania klasztoru zostały doszczętnie zniszczone podczas najazdu Tatarów w 1260 r. Pozostałości murów najstarszego kościoła, znajdujące się w nim groby opackie oraz przedmioty liturgiczne odkryto pod obecną posadzką (m.in. unikatowy złoty kielich podróżny z XI w.) Opat Kosmas przy poparciu Leszka Czarnego kościół i klasztor nie tylko odbudował, ale znacznie powiększył, wznosił także obwarowania z basztami. Do dnia dzisiejszego z budowli tych zachowała się jedynie ściana południowa z portalem romańskim, fundamenty krużganka, refektarza i dekoracji architekto-

nicznej. W okresie walk o tron krakowski pomiędzy Władysławem Łokietkiem, którego popierali benedyktyni a Wacławem II – obiekty klasztorne zostały zrujnowane. Za panowania Kazimierza Wielkiego klasztor przeżywał swój największy rozkwit. Roztaczał opiekę nad okolicznymi wsiami, był najbogatszym opactwem w Polsce. Opat nosił przydomek „opata stu wsi” (może się to odnosić do uposażenia klasztoru przez Bolesława Szczodrego). W XV w. wybudowano nowy kościół w stylu gotyckim, wydłużając wielobocznie zamknięte prezbiterium; w zabudowaniach klasztornych powstał nowy kapitułarz przykryty sklepieniem krzyżowym. Z tej świątyni zachowały się liczne fragmenty – jej fundamenty, oszkarpowania, okna w prezbiterium, skarbczyk czy płyty posadzkowe. Kolejną przebudowę przeprowadzono w latach 1622–1642 nadając świątyni formy barokowe. Kościół ten zachował się do naszych czasów. Opactwo znacznie ucierpiało w okresie potopu szwedzkiego, potem podczas konfederacji barskiej, kiedy zostało zamienione w twierdzę. Stąd konfederaci wyruszyli pod Wawel i zdobyli królewską siedzibę. W okresie walk z Rosjanami i mimo zacieklej obrony klasztoru, brak żywności zmusił mnichów do kapitulacji. Po I rozbiorze Tyniec trafił w ręce Austriaków, którzy w 1817 r. skasowali klasztor. Upadek opactwa przypieczętował wielki pożar w 1831 r., w efekcie, którego budynki klasztorne zostały opuszczone. Niezamieszkały przez ponad 100 lat cały kompleks popadł w ruinę. Ponownie wzgórze tynieckie trafiło do rąk benedyktynów dzięki kardynałowi Adamowi Sapiesze w 1939 r., kiedy przybyło tu 11 belgijskich mnichów. Po II wojnie klasztor odbudowano, do rangi opactwa zostało podniesione ponownie w roku 1969.

Na teren benedyktyńskiego kompleksu prowadzi aleja ciągnąca się wzdłuż muru ogrodowego. Mijamy budynek Opatówki z dwoma bramami i wchodzimy na wewnętrzny dziedziniec, gdzie stoi XVII-wieczna drewniana studnia; dziedziniec od strony południowej zamyka jedno ze skrzydeł zabudowań klasztornych. Fasadę barokowego kościoła flankują dwie wieże, na przyporach stoją figury patronów kościoła – śś. Piotra i Pawła. Jest to cztero-przęsłowa bazylika nakryta sklepieniem kolebkowym, z wydłużonym cztero-przęsłowym prezbiterium i nawą, do której arkadowo otwierają się trzy pary kaplic. W narożniku między prezbiterium i nawą główną kaplica Najświętszego Sakramentu sklepiona krzyżowo, dostępna z nawy bocznej. Sklepienia nawy pokrywa geometryczna dekoracja stiukowa. W kopułach kaplic znajduje się polichromia Andrzeja Radwańskiego. Wewnątrz zwraca uwagę barokowa ambona z XVIII w. w formie łodzi oraz wykonany z czarnego marmuru rozbudowany ołtarz główny z obrazem *Święta Trójca* oraz obrazami apostołów – śś. Piotrem i Pawłem, dzieło Franciszka Placidiego; jemu też przypisuje się ołtarze w kaplicach św. Benedykta i św. Scholastyki. W prezbiterium zachowały się XVIII-wieczne stalle z obrazami przedstawiającymi

życie św. Benedykta oraz dzieje zakonu. Pod prezbiterium znajdują się pozostałości po pierwszej romańskiej świątyni. Na ścianach zachowały się fragmenty malowideł ściennych pochodzące z początków XVI w.

Kościół p.w. św. Piotra i Pawła przy klasztorze benedyktynów w Tyńcu
(fot. Franciszek Mróz)

Opactwo Benedyktynów w Tyńcu
ul. Benedyktyńska 37
30-398 Kraków
tel. 12 688 54 50 lub 52

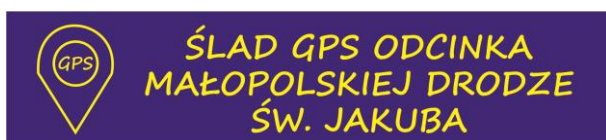

Spod opactwa benedyktynów w Tyńcu schodzimy ul. Benedyktyńską do brzegów Wisły. Przy przystanku Tramwaju Wodnego „Klasztor Tynieć” i barze „Pod Lutym Turem” skręcamy w prawo, w ulicę Promową, którą podążamy w kierunku autostrady. Przechodzimy pod autostradą, następnie skręcamy w prawo, aby wyjść na kładkę pieszo-rowerową przy Stopniu Wodnym „Kościuszko”. Przechodzimy kładką wzdłuż autostrady na drugą stronę Wisły. Po zejściu z kładki, kierujemy się w lewo. Idziemy ponownie pod autostradą, ul. Mirowską w kierunku Piekar, mijając po lewej stronie Zarząd Zlewni Wisły Krakowskiej i stację Shell. Mijamy po drodze punkt widokowy Skalki Piekarskie, skąd rozciąga się widok na opactwo tynieckie. Dochodzimy do Piekar. Przechodzimy obok skweru, na któ-

rym znajduje się kamień upamiętniający pacyfikację wsi 4 lipca 1943 r. oraz drogowskazu z muszlą św. Jakuba. Przy skrzyżowaniu skręcamy w prawo i kierujemy się ul. Tyniecką w stronę Liszek. Po przejściu 2,7 km dochodzimy do centrum wsi, gdzie przy kościele p.w. św. Mikołaja znajduje się tablica informacyjna Małopolskiej Drogi św. Jakuba.

Uwaga! W okresie wakacyjnym – od połowy czerwca do połowy września istnieje możliwość przejazdu tramwajem wodnym na trasie Tyniec – Piekary

Na północny-zachód od Liszek rozciąga się obszar występowania dolinek podkrakowskich, które są specyficzną cechą krajobrazu podkrakowskiego. Wyrzeźbione zostały w wapieniu jurajskim. Są to jary krasowe ze skalistymi zboczami, rozcięte bocznymi dolinkami. Skały przybierają niekiedy fantastyczne kształty; stoją samodzielnie lub tworzą długie ciągi skalne. W skałach ukryte są jaskinie, w których można spotkać nacieki z kalcytu. Po dnach dolinek często płyną kręte potoki.

Ślad GPS odcinka Tyniec – Sanka: <http://pl.wikiloc.com/wikiloc/view.do?id=6306348>

Skalki Piekarskie, będące częścią Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Jest to zespół skał wapiennych, w skład, których wchodzi wzgórze Stróżnica i Okrążek. W ich obrębie znajdują się jaskinie i pieczary. Prowadzone od lat 70. XIX w. badania archeologiczne ujawniły, jedno z najstarszych w Polsce, ślady osadnictwa z różnych okresów prehistorycznych, w tym z okresu starszego paleolitu (ok. 120 000 p.n.e.) Na wzgórzu Stróżnica odkryte zostały ponadto ślady średniowiecznego grodziska z połowy XIII w., które przypisuje się księciu Konradowi Mazowieckiemu, walczącemu o Kraków w okresie rozbitcia dzielnicowego.

Piekary

Miejscowość o atrakcyjnym położeniu widokowym i bogatej historii sięgającej czasów prehistorycznych. Przez długi czas swojej historii była związana z klasztorem w Tyńcu, jako osada służebna. Etymologia nazwy wywodzi się od wypieku chleba lub od licznych pieczar, które występują na tym obszarze. Najstarsze źródła pisemne pochodzą z przełomu XI i XII w. Potwierdzają istnienie w tym miejscu osady, będącej częścią Tyńca. Natomiast pierwsza

wzmianka o odrębnej wsi „Pekare” została odnaleziona w dokumencie Leszka Czarnego z 1286 r. W XV w. osada uzyskała niemieckie prawo lokacyjne nadane przez króla Kazimierz Jagiellończyka. Z końcem XVIII w. wieś przynależała do parafii św. Mikołaja w Liszkach. W okresie konfederacji barskiej stacjonowały tu wojska rosyjskie, które próbowały zdobyć opactwo tynieckie. W połowie XIX w. Piekary zakupił Alfred Milewski, który wybudował neogotycką willę według projektu Filipa Pokutyńskiego. Obiekt otaczał park romantyczny; w pobliżu znajdowały się zabudowania folwarczne m.in.: spichlerz murowany, wozownia i browar. Obecnie jest to obiekt prywatny niedostępny do zwiedzania. W latach 90. XX w. powstało w Piekarach Centrum Edukacyjne „Radosna Nowina 2000”. Jest to kompleks edukacyjno-rekreacyjny wybudowany przez Fundację im. Ks. Siemaszki prowadzoną przez Zgromadzenie Księżych Misjonarzy. Jego celem jest edukacja uzdolnionej młodzieży z ubogich środowisk. W skład kompleksu wchodzi budynek Liceum Ogólnokształcącego, hala sportowa, basen, internat, budynki gościnne oraz kościół p.w. Narodzenia Pańskiego, który swoją architekturą, wyposażeniem, dekoracją i symboliczną wymową nawiązuje do stajenki betlejemskiej i bogatej tradycji Bożego Narodzenia.

**Drogowskaz z muszlą św. Jakuba w centrum Piekar
(fot. Franciszek Mróz)**

Liszki

Wieś położona na obszarze Bramy Krakowskiej. Od dawna słynęła z wyrobu kukulek i wyrobów spożywczych – kołaczy wypiekanych na oleju lnianym oraz wybornej kiełbasy zwanej „Lisiecką” W centrum miejscowości **kościół p.w. św. Mikołaja**. Pierwsze wzmianki o parafii w Liszkach pochodzą z „*Liber Beneficiorum*” Jana Długosza z 1325–1327. Pierwotna świątynia była drewniana; na jej miejscu ok. 1585 r. wzniesiono kościół murowany. Obecny obiekt zbudowany w XIX w. w stylu neoromańskim. We wnętrzu zachowały się obrazy z XVIII w.; w ołtarzach bocznych – śś. Mikołaja i Jana Kantego oraz krucyfiks z postacią Matki Bożej i św. Jana także z XVIII w. Przy zakrystii widoczny jest marmurowy, barokowy ławaterz.

Kościół p.w. św. Mikołaja w Liszkach
(fot. Franciszek Mróz)

Urząd Gminy w Liszkach
Liszki 230
32-230 Liszki
e-mail: promocja@liszki.pl
tel. 12 257 65 48

Wychodząc z kościoła p.w. św. Mikołaja w Liszkach kierujemy się w prawo, w kierunku Czernichowa. Idziemy ul. Św. Jana Kantego, po przejściu 300 m skręcamy w prawo w ul. Kaszowską, którą idziemy w kierunku Kaszowa. Dochodzimy do drogi nr 780, następnie skręcamy w prawo. Idziemy przez Kaszów drogą nr 780. Po przejściu 650 m skręcamy ponownie w prawo, w wąską drogę asfaltową. Przechodzimy obok Szkółki Krzewów i Róż Ozdobnych oraz lakierni proszkowej „Estal”. Mijając lakiernię skręcamy w lewo w drogę, którą dojdziemy do Mnikowa. Dochodzimy do skrzyżowania w centrum miejscowości, na którym idziemy prosto, mijając po lewej stronie Gimnazjum im. Księcia Józefa Poniatowskiego. Przy kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w lewo, w drogę, która prowadzi do rezerwatu przyrody „Dolina Mnikowska”. Jest to wąwóz krasowy rzeki Sanka długości ok. 2 km z ciekawymi zboczami wapiennymi i zróżnicowanej szacie roślinnej. Wędrujemy przez dolinę, w której natkniemy się na ciekawie położoną Drogę Krzyżową. Na jej końcu widnieje obraz Matki Bożej Skalskiej namalowany z końcem XIX w. na wapiennej ścianie. Po opuszczeniu rezerwatu kierujemy się drogą asfaltową w lewo. Po przejściu 1,2 km dochodzimy do skrzyżowania, na którym kierujemy się lekko w prawo. Na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w lewo. Wchodzimy do kolejnego rezerwatu przyrody „Zimny Dół”. Droga prowadzi pod górę – (różnica wysokości wynosi ponad 100 m) Wychodzimy na drogę asfaltową, na której skręcamy w prawo, na pierwszym skrzyżowaniu idziemy prosto do centrum Sanki. Na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w lewo i dochodzimy do kościoła p.w. św. Jakuba.

Droga z Kaszowa do Mnikowa
(fot. Franciszek Mróz)

Mników

Najstarsze informacje o wsi, której właścicielem był Władimir z Mnikowa, pochodzą z 1384 r. W kronice Jana Długosza jest mowa, że w połowie XV w. Mników należał do Mar-

cina Frykacza herbu Topór, potem przeszedł we władanie Gabriela z Tenczyna. W 1605 r. marszałek wielki koronny Mikołaj Wolski sprowadził do Polski zakon kamedułów. Osadził ich na Srebrnej Górze pod Krakowem ofiarowując, jako uposażenie wieś Mników. Mnisi kamedulscy wybudowali tutaj wczesnobarokowy dwór, który był siedzibę świeckiego zarządcy majątku. W 1928 r. folwark wraz z dworem wydzierzało Zgromadzenie sióstr albertynek, które do dnia dzisiejszego prowadzi tu dom zakonny. W pobliżu dworu znajduje się współczesna bryła kościoła p.w. św. Brata Alberta, od którego prowadzą stacje Drogi Krzyżowej do Doliny Mnikowskiej z wizerunkiem Matki Bożej. W latach 1882–1896 w Mnikowie mieszkał znany malarz, uczeń Jana Matejki, absolwent szkoły monachijskiej Witold Pruszkowski. Jego dzieła można podziwiać w Muzeum Narodowym w Krakowie, Wrocławiu, Warszawie czy Lwowie.

Wewnątrz mnikowskiego dworu znajduje się kaplica z wizerunkiem Matki Bożej Skalskiej, którą poświęcił kardynał Karol Wojtyła. Obraz Madonny jest wzorowany na malowidle z Doliny Mnikowskiej, które znajduje się na wapiennych skałkach, tworzących rodzaj wnęki. Kilkumetrowej wysokości wizerunek *Matka Boża Skalska* powstał ok. 1863 r. Jego twórcą był malarz – taternik Walery Eliaz Radzikowski. To przed nim modlił się ks. Karol Wojtyła w dniu 27 kwietnia 1952 r. w trakcie swojej pieszej wyprawy. Młodemu księdzu towarzyszył jego przyjaciel Jacek Fedorowicz. Wycieczka ta zapoczątkowała wędrówki Karola Wojtyły, później Jana Pawła II po Polsce i świecie.

Wizerunek *Matka Boża Skalska* w Dolinie Mnikowskiej
(fot. Franciszek Mróz)

Z malowidłem Matki Bożej Skalskiej związane są legendy. Pierwsza głosi, iż do namalowania obrazu doszło z inicjatywy hrabiny Potockiej, właścicielki pobliskich Krzeszowic. Mając ciężko chorą córeczkę gorąco prosiła Boga o jej wyzdrowienie. Wówczas we śnie trzykrotnie ukazała jej się skała z wizerunkiem Matki Bożej. Kiedy córka Potockiej wyzdrowiała, szczęśliwa hrabina długo poszukiwała owej skały. Odnalazła ją w Dolinie Mnikowskiej i na jej zlecenie został namalowany wizerunek Maryi. Druga legenda o obrazie związana jest z okresem powstania styczniowego. Kilku powstańców szukając schronienia przed wojskiem rosyjskim trafiło do Doliny Mnikowskiej. Kiedy rozpaczeni nie mogli znaleźć miejsca, w którym mogliby się ukryć, z pomocą przyszła im kobieta, wskazując skalną jaskinię. Gdy niebezpieczeństwo minęło, chcąc podziękować nieznanym zaczęli jej szukać, jednakże ona zniknęła. Domyślili się, że ową kobietą była Matka Boża; w podzięce za ocalenie namalowali jej wizerunek na skale.

W miejscowości Czulów (gmina Liszki) znajduje się rezerwat przyrody nieożywionej **Zimny Dół** o powierzchni 2,22 ha. Obejmuje fragment prawego zbocza doliny z rzadko spotykanymi formami skalnymi. Zostały ukształtowane głównie w wyniku procesów krasowych. Obok rezerwatu znajduje się źródło krasowe wypływające z jaskini. W górnej części doliny (przy szlaku czerwonym) widoczne są formy krasu współczesnego. Rezerwat jest atrakcją nie tylko geologiczną, również przyrodniczą. Jego flora ma charakter naturalny; występuje tu 230 gatunków roślin naczyniowych, wśród nich 21 gatunków podlegających ochronie ścisłej lub częściowej. Szczególnie cenne są stare okazy kwitnącego bluszczu pospolitego pnącego się do wierzchołków drzew. Wejście do rezerwatu znajduje się obok drogi z Mnikowa do Baczyzna, na skrzyżowaniu obok kapliczki. Można też przejść pieszo czarnym szlakiem turystycznym z parkingu przy rezerwacie przyrody Dolina Mnikowska, zwiedzając przy okazji pozostałości grodziska z IX – X w.

Sanka

Pierwsza informacja o parafii znajdującej się przy kościele **p.w. św. Jakuba** pochodzi z rejestrów świętopietrza z 1325/7r. W „*Liber Beneficiorum*” Jan Długosz pisze, że pierwszy kościół był murowany z białego kamienia. Przez krótki czas, pod koniec XVI w. ówczesny właściciel Sanki Marcin Świerczowski zmienił świątynię na zbór kalwiński, niszcząc jej wyposażenie. Po odzyskaniu kościoła przez katolików dokonano gruntownej przebudowy w latach 1618 – 24. Ponownej konsekracji dokonał bp krakowski Tomasz Oborski w 1626 r.

Pielgrzymi Jakubowi przy kościele p.w. św. Jakuba w Sance (23.03.2014 r.)
(fot. Franciszek Mróz)

Kościół jest otoczony murem powstałym w XIX w. tworzącym czworobok o świętych narożach z kapliczkami przy bokach. Od zachodu znajduje się wieża na planie kwadratu – dołem murowana, wyżej drewniana, przykryta dachem namiotowym z sygnaturką. Wschodnią część nawy wieńczy szczyt zazębiony. Świątynia jest jednonawowa z węższym i krótkim prezbiterium zamkniętym półkoliście, przy którym znajduje się zakrystia. Pozorne sklepienie kolebkowe wykonał w XIX w. cieśla z Frydwałdu Szymon Kadłuczka i Wincenty Kowalczyk. W ołtarzu głównym pomiędzy parą kolumn znajduje się barokowy obraz *Matka Boża z Dzieciątkiem* zwanej Sanecką w srebrnej sukience. Słynący łaskami obraz, przed którym składano w podzięcie liczne wota został uroczystie koronowany na prawie diecezjalnym w dniu 22 maja 2016 r. przez ks. abpa Wacława Depo.

Łaskami słynący obraz *Matka Boża Sanecka* w dniu koronacji koronami biskupimi (22 maja 2016 r.)
(fot. Franciszek Mróz)

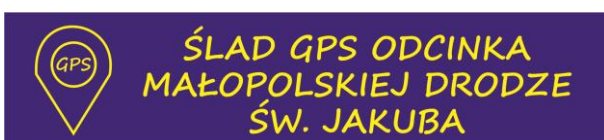
Na północnej ścianie tęczowej stoi ołtarz z barokowym obrazem św. Jakuba w srebrnej sukience z 1793 r. Do 1844 r. obraz znajdował się w ołtarzu głównym. Apostoł ubrany jest w płaszcz, w ręce trzyma kij pielgrzymi i bukłak. Głowę wieńczy świetlista aureola. Po drugiej stronie tęczy, podobny w kompozycji ołtarz z obrazem *Św. Anna z Najświętszą Maryją Panną*. Na ścianach świątyni liczne płyty nagrobne i epitafia, w tym marmurowe epitafium fundatora kościoła Marcina Świerczowskiego z jego portretem malowanym na drewnie. Ambona klasycystyczna z 1790 r. Od zachodu chór muzyczny wsparty na dwóch słupach. W kościele nie zachowały się pierwotne parametry liturgiczne, ponieważ zostały przekazane na potrzeby Insurekcji Kościuszkowskiej. Najstarszym zabytkiem kościoła jest drewniana chrzcielnica z miedzianym nakryciem z 1644 r. Niezwykle doniosłym wydarzeniem w historii świątyni było przywiezienie w 1737 r. z Rzymu relikwii św. Jakuba. Zostały umieszczone w srebrnym relikwiarzu, który niestety został skradziony. Przy kościele działa Bractwo św. Jakuba i św. Jana Pawła II, które podtrzymuje kult patrona świątyni.

**Obraz Św. Jakub w kościele p.w. św. Jakuba w Sance
(fot. Franciszek Mróz)**

Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jakuba Apostoła w Sance
ks. Jarosław Żmija
Sanka 58
32-067 Tenczynek
woj. małopolskie
tel. 12 283 63 73
e-mail: ks_jarek@poczta.onet.pl
www.parafiasanka.pl/

Ślad GPS odcinka Sanka – Zator:

<http://pl.wikiloc.com/wikiloc/spatialArtifacts.do?event=setCurrentSpatialArtifact&id=6413377>

Wychodząc z kościoła p.w. św. Jakuba w Sance kierujemy się w lewo do wąskiej, asfaltowej drogi (ul. Spacerowa). Następnie skręcamy w lewo, i wzdłuż muru cmentarza parafialnego idziemy 300 m, po czym skręcamy w prawo (w ul. Graniczną). Idziemy prosto 700 m, do skrzyżowania dróg, na którym skręcamy w prawo w ul. Górną, którą dochodzimy do skrzyżowania we wsi Głuchówki. Na skrzyżowaniu skręcamy w lewo i idziemy prosto na wzgórze Wielka Góra (385,9 m n.p.m.) na szczycie którego znajduje się nadajnik sieci telekomunikacyjnej. Schodzimy z Wielkiej Góry do skrzyżowania w przysiółku Wrzosa, na którym skręcamy w lewo na drogę, którą dojdziemy do wsi Brodla. Dochodzimy do skrzyżowania z drogą nr 780, na którym idziemy prosto – ul. Na Podlas. Na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w prawo (ul. św. Floriana). Po przejściu 400 m, skręcamy w lewo w drogę (ul. Edukacyjna, następnie ul. Mirowska), którą dochodzimy do Mirowa, skąd kierujemy się do przeprawy promowej na Wiśle w Podłężu. Przeprowadzamy się promem na drugi brzeg Wisły, następnie skręcamy w lewo i drogą przez Dębinę dochodzimy do Spytkowic. Na skrzyżowaniu, przed linią kolejową, skręcamy w prawo na drogę, którą dochodzimy do zamku książęcego w Spytkowicach.

Podłęże – Przewóz

Podłęże położone między wzgórzami: Winnica (314m n.p.m.) i Chełm (301m n.p.m.) sięga swoją historią czasów średniowiecza, kiedy krakowski wojewoda Sieciech dał ten ob-

szar we władanie swojemu synowi Żegocie. Do XIX w. wieś była przysiółkiem wsi Mirów będąc własnością rodziny Potockich. Zasłynęła z tzw. „kalwaryjek” – zwyczaju witania przez mieszkańców pielgrzymów, którzy powracali z Kalwarii Zebrzydowskiej ze święta Matki Bożej Zielnej. Powitanie odbywało się przy promie przewożącym pątników przez Wisłę – śpiewano pieśni maryjne, odbywały się tańce, stały kramy z jedzeniem. We wsi stoi kapliczka wotywna z XIX w. upamiętniająca ofiary epidemii. W pobliżu osady – odsłonięcie geologiczne z okresu jury i nieczynne już kamieniołomy. Przy drodze stoi figura przydrożna – drewniany posąg *Chrystus Bolesny* i *Św. Jan Nepomucen* z 1723 r. Atrakcją wsi jest prom na Wiśle, dzięki któremu skraca się droga do Spytkowic.

Przeprawa promowa na Wiśle (Podłęże – Przewóz)
(fot. Franciszek Mróz)

Spytkowice

Obszar gminy Spytkowice był już zasiedlony w starożytności. Najwcześniejsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu neolitu. Potem na tych terenach pojawiło się osadnictwo kultury łużyckiej, celtyckie i germańskie (od IV p.n.e. do IV n.e.). Od VII w. zaczęli napływać Słowianie, którzy przejęli opuszczone dawne grody. Prawdopodobnie w VIII – IX w. obszary należały do plemienia Wiślan, które weszły w zależność od Państwa Wielkomorawskiego i Księstwa Czeskiego. W X w. zostały podporządkowane administracji piastowskiej. Jako, że były to obszary pogranicza śląsko-krakowskiego wzniesiono tu wiele strażnic zwanych „czartaki” czy „widów” – przy których tworzyły się osady. Na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego ziemia spytkowicka weszła w skład dzielnicy krakowskiej; w roku 1178 Kazimierz Sprawiedliwy przekazał ziemię księciu opolsko – raciborskiemu Mieszkowi Płatonogiemu. W 1282 r. Władysław Opolski podzielił księstwo pomiędzy synów. Okolice wokół Spytkowic znalazły się w granicach księstwa oświęcimskiego, w którym były do 1316 r. Kolejny właści-

ciel ziem – Jan I Scholastyk oddaje Spytkowice w 1327 r. w lenno czeskie. W 1445 r. księstwo oświęcimskie zostało podzielone na dwa księstwa – Sułkowice weszły w skład niewielkiego księstwa zatorskiego. W 1488 r. klucz spytkowicki zakupił kasztelan sądecki Piotr Myszkowski herbu Jastrzębiec; ród Myszkowskich władał nim do 1617 r. W następnych stuleciach Sułkowice przechodziły w zależność różnych właścicieli – Szyszkowskich herbu Ostoja (do końca XVII w.), Opalińskich herbu Łódzia, Lubomirskich herbu Szreniawa; od 1832 do 1945 r. należały do rodu Potockich herbu Pilawa.

Pomimo burzliwej historii, jaka związana jest z tym terenem, źródła historyczne są bardzo skromne. Pierwsza historyczna wzmianka o grodzie Spytkowice (Spitkowicz; Spythkowicze) pochodzi z 1229 r. Odnosi się do wydarzeń, jakie miały miejsce podczas wiecu zwołanego do grodu przez księcia śląskiego Henryka Brodatego i mszy w trakcie, której został on uprowadzony przez Konrada Mazowieckiego do Płocka. Prawdopodobnie lokacja wsi, która była osadą służebną zamku w Lanckoronie, nastąpiła w XIII/XIV w. W wiekach XVI – XVII był tu znany ośrodek kowalstwa czerpiący materiał w postaci rudy darniowej z pobliskiej wsi Rudnik. Wielki wkład w rozwój Spytkowic wniosły dwa rody – Myszkowscy i Szyszkowscy. Do dziś możemy oglądać budowle przez nich wzniesione.

Zamek położony jest na uboczu wsi nad rzeką Bachówka. Pierwotnie był to obronny dwór drewniano-murowany wzniesiony przez Piotra Myszkowskiego na początku XVI w. Jego syn Wawrzyniec rozbudował obiekt w murowany zamek renesansowy. Do istniejącej prostej bryły dobudował dwa skrzydła boczne oraz podwyższył wieżę narożną. W okazałą, barokową rezydencję rozbudował zamek ok. 1630 r. kolejny właściciel – bp krakowski Marcin Szyszkowski. Powstała budowla trójskrzydłowa z prostokątnym wewnętrznym dziedzińcem. W skrzydle środkowym zamku znajdowały się w przeszłości galerie: na piętrze oraz na parterze – galeria arkadowa otwierająca się do dziedzińca (niestety, obecnie zamurowana). Na narożach elewacji frontowej ryzality przykryto dachem namiotowym o tej samej wysokości, co skrzydło zamku; od strony południowej-wschodniej dostawiono kwadratową wieżę na narożu. Od frontu powstała szeroka fosa z mostem kamiennym prowadzącym do wejścia. Obiekt na skutek działań wojennych został poważnie uszkodzony, przez długie lata trwała jego renowacja. Obecnie we wnętrzach znajduje się filia Krakowskiego Archiwum Państwowego.

Zamek w Spytkowicach
(fot. Franciszek Mróz)

W centrum wsi znajdziemy **kościół parafialny p.w. św. Katarzyny**. W XIII w. stała w tym miejscu prawdopodobnie świątynia drewniana, z której został porwany Henryk Brodąty w 1229 r. Obecny kościół ufundował bp warmiński Mikołaj Szyszkowski w 1633 r., budowę zakończył podskarbi poznański Łukasz Opaliński w 1683 r. Jest to kościół jednonawowy z dwuprzęsłowym prezbiterium zamkniętym półkolistą absydą sklepioną hemisferycznie. Od strony zachodniej stoi wieża z baniastym hełmem. Od południa przylega do kościoła zakrystia oraz skarbczyk; od północy dobudowano w 1698 r. kaplicę Różańcową. Wejście prowadzi przez kruchtę zachodnią zwieńczoną trójkątnym przyczółkiem. Ściany wnętrza kościoła rozczłonkowane są pilastrami. Pod tryglifowym belkowaniem, prostokątne kamienne ramy, w których w przeszłości znajdowała się dekoracja malarska. Trójprzęsłową nawę główną przykrywa sklepienie kolebkowe na gurtach z lunetami, na którym widnieją herby rodu Szyszkowskich – Ostoja i Potockich – Pilawa. W tęczy – belka z krucyfiksem, postaciami Matki Bożej i św. Jana. Ołtarz główny wykonał krakowski stolarz Jerzy Cymerman w 1645 r. Centralne miejsce, pomiędzy kolumnami zajmuje obraz męczeństwa patronki świątyni – św. Katarzyny Aleksandryjskiej, przywieziony z Rzymu w 1646 r.; poniżej barokowe tabernakulum. Na ścianie tęczowej dwa ołtarze boczne. W prawym z 1753 r. znajduje się otaczany czcią obraz *Matka Boża z Dzieciątkiem* w sukience z koroną i berłem; w każdą środę zasuwany jest obrazem z postacią św. Józefa namalowanym przez krakowskiego malarza Józefa Kopańskiego. Na ołtarzu lewym, wykonanym przez stolarza i snycerza krakowskiego Michała Dobkowskiego w 1754 r., wisi obraz *Chrystus Ukrzyżowany* ze św. Antonim Padewskim. Pozostałe elementy wnętrza i kaplicy pochodzą z epoki baroku.

Mijając po prawej stronie zamek oraz zabudowania ubojni drobiu Ko-bo w Spytkowicach, skręcamy w lewo, po przejściu 100 m skręcamy w prawo. Idziemy wśród pól do wsi Stawy, następnie drogą pomiędzy stawami dochodzimy do kościoła p.w. św. Jakuba w Palczowicach.

Palczowice

Pierwsza wzmianka o parafii p.w. św. Jakuba w Palczowicach pochodzi z roku 1325. W „*Liber Beneficiorum*” Jan Długosz wspomina o istniejącym w dobrach rodu Myszkowskich drewnianym kościele datowanym na 1498 r. W XVI w. wieś przechodzi we władanie Zygmunta Palczowskiego, który ze świątyni czyni w tym okresie zbór kalwiński. Pierwotny XV-wieczny kościół przetrwał do 1894 r., kiedy na jego miejscu wzniesiono nową, także drewnianą świątynię **p.w. św. Jakuba Apostoła**. Jest jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od zachodu kwadratowa wieża o konstrukcji ramowo-słupowej zakończona ośmioboczną izbicą, powyżej której namiotowy dach z czterema wieżyczkami. Kościół przykrywa dwuspadowy, gontowy dach z sygnaturką. Wnętrze dekoruje polichromia z XIX w. z postaciami Maryi i Chrystusa na tle nieba. W złocistej aureoli widoczna jest postać św. Jakuba z kijem pielgrzymim.

Wizerunek Św. Jakub w kościele w Palczowicach
(fot. Franciszek Mróz)

W ołtarzu głównym renesansowy obraz *Ukrzyżowanie* z postaciami fundatorów, który podtrzymują dwa anioły, w zwieńczeniu baranek w aureoli. Przy ścianie tęczowej dwa ołtarze boczne późnorenesansowe datowane są na okres 1602–1617. W lewym barokowy obraz *Matka Boża Niepokalanie Poczęta* z herbami Radwan i Biberstein; w prawym obraz *Św. Jakub*. Obok kościoła widoczne są budynki dawnego zespołu folwarcznego z XIX w., które otacza założenie parkowe.

**Pielgrzymi Jakubowi przed kościołem p.w. św. Jakuba w Palczowicach (14.10.2012 r.)
(fot. Franciszek Mróz)**

Wychodząc z kościoła kierujemy się w lewo, i po przejściu 250 m na skrzyżowaniu skręcamy w prawo w ul. Grunwaldzką, którą dochodzimy do alei Kasztanowej. Skręcamy w lewo, przechodzimy linię kolejową i dochodzimy do skrzyżowania z drogą krajową nr 44, na którym skręcamy w prawo. Idziemy chodnikiem ul. Krakowską, przechodzimy most nad rzeką Skawą. Dochodzimy do skrzyżowania ul. Krakowskiej i ul. Kościuszki, przy którym znajduje się figura św. Rocha. Skręcamy w lewo, w ul. Kościuszki, którą dochodzimy do centrum Zatora.

Zator

W przeszłości tereny gminy Zator zamieszkiwały plemiona Wiślan, które z końcem X w. zostały podporządkowane państwu pierwszych Piastów. Istniejące grody zlokalizowane były w dolinach rzek Skawy, Soły i Wisły. Na mocy darowizny Kazimierza Sprawiedliwego w 1179 r. zostały włączone do dzielnicy śląskiej i weszły w skład księstwa raciborsko-opolskiego. Granica pomiędzy księstwem a dzielnicą krakowską został ustalona na rzece Skawie. Prawdopodobnie w tym czasie powstał warowny gródek przy Skawie strzegący granicy i szlaku handlowego pomiędzy Krakowem a Wrocławiem. Z tym faktem można łączyć etymologię nazwy Zator – „zatarasowanie/zatorowanie nurtu rzeki lub drogi”

Z roku 1228 pochodzi pierwsza wzmianka źródłowa o wsi Zator, która została nadana wojewodzie opolskiemu Klemensowi z Ruszczy. Ten z kolei podarował wieś, jako uposażenie, zakonowi benedyktynek ze Staniątek niedaleko Krakowa. Po podziale księstwa raciborsko-opolskiego w roku 1282, książę Władysław Opolski włączył Zator do powstałego księstwa cieszyńskiego. Jego władca Mieszko, na mocy dokumentu nadał wsi miejskie prawa lokacyjne wzorowane na prawie magdeburskim. W okresie XIV w. Zator należał do powstałego księstwa oświęcimskiego, po jego podziale w latach 1445–1564 stał się siedzibą niewielkiego księstwa zatorskiego. W roku 1494 ostatni piastowski książę zatorski Janusz sprzedał księstwo królowi Janowi Olbrachtowi zachowując dożywotnie swój tytuł. W wyniku sporu o stawy zatorskie, książę Janusz został zamordowany przez właściciela pobliskich Spytkowic Wawrzyńca Myszkowskiego. W konsekwencji Zator zostaje włączony do województwa krakowskiego zachowując tytuł księstwa i odrębne prawa. Miasto posiadając przywileje królewskie i będąc siedzibą starostwa niegrodowego przeżywa swój rozkwit w oparciu o handel i gospodarkę rybną, która stała się jego prawdziwym bogactwem. Kres rozwoju miasta przynoszą wojny szwedzkie, liczne pożary, epidemie i nieurodzaje. W wyniku I rozbioru ziemia zatorska weszła w skład zaboru austriackiego, cesarz Austrii przyjął tytuł księcia zatorskiego. W 1778 r. dobra zostały sprzedane przez zaborcę ostatniemu staroście księstwa – Fryderykowi Piotrowi Duninowi. W okresie późniejszym Zator przechodził we władanie różnych rodów – Poniatowskich, Tyszkiewiczów, Wąsowiczów, przed II wojną był w posiadaniu rodu Potockich.

**Figura św. Rocha w Zatorze
(fot. Franciszek Mróz)**

Miasto położone jest nad rzeką Skawą, u zbiegu dwóch szlaków handlowych prowadzących: ze wschodu na zachód równoległe do Wisły (Oświęcim, Skawina, Kraków) oraz z północy na południe wzdłuż lewego brzegu Skawy (Wadowice, Sucha). W centrum prostokątny rynek z naroży, którego wychodzi osiem ulic; wokół zachowało się kilkanaście drewnianych domów z XIX w. Główny kierunek ruchu przecina rynek po przekątnej. We wschodniej części rynku stoi fara zatorska. Pierwsze wzmianki o **kościelie parafialnym p.w. śś. Wojciecha i Jerzego** pochodzą z 1292 r. Na miejscu pierwotnej świątyni z końcem XIV w. wybudowano nowy kościół, który na przestrzeni wieków był kilkakrotnie restaurowany. Jest murowany z cegły, na fasadzie widoczne wzory wykonane w zendrówce oraz z kamienia łamanego (w dolnych partiach budowli) i kamienia ciosowego w szczegółach architektonicznych. Korpus kościoła trzynawowy wzniesiony w konstrukcji halowej, nawy boczne zakończone kaplicami poligonalnymi. Nawa główna otwiera się arkadami filarowymi do naw bocznych ze sklepieniem pozornie kolebkowym z XVIII/XIX w. Prezbiterium trójprzęsłowe zamknięte trójbocznie nakrywa sklepienie krzyżowe z żebrami spływającymi na przyścienne wsporniki. Od strony północnej przylega do prezbiterium piętrowa zakrystia, do której prowadzi gotycki portal z nadprożem tzw. oślego grzbietu. Bryłę kościoła opinają szkarpy, pomiędzy którymi ostrołukowe okna. Fasadę zachodnią wieńczy szczyt schodkowy z ceglany m laskowaniem i dekoracją zendrówki. Na jej osi – wejście do kościoła, obok po lewej stronie

czterokondygnacyjna wieża wysuwająca się lekkim ryzalitem z fasady, w której trzy kondygnacje są gotyckie, ostatnia nowsza. W kamiennej części parterowej wieży wmurowany jest późnogotycki maswerk okienny oraz owalny kamień z herbem Leliwa. Ołtarz główny zbudowany z kamienia pińczowskiego jest neogotycki fundacji hr. Natalii Potockiej z 1886 r. Znajduje się w nim obraz *Matka Boża z Dzieciątkiem* w sukience, z koroną. Na ścianie prezbiterium wisi późnogotycki krucyfiks z XVI w. Przy ścianie tęczowej brązowa chrzcielnica z końca XV w. W świątyni znajdują się też kamienne fragmenty architektoniczne i rzeźbiarskie wczesnorennesansowego ołtarza, pochodzące z katedry wawelskiej. Na ścianie południowej nawy bocznej widnieją pozostałości dawnej polichromii – siedząca postać Matki Bożej z Dzieciątkiem, poniżej w kołach sceny Pasji. Obok we wnęce, za żelazną kratą obraz Chrystusa w koronie cierniowej (*Ecce Homo*).

Obraz *Matka Boża z Dzieciątkiem* w kościele parafialnym p.w. śś. Wojciecha i Jerzego w Zatorze (fot. Kazimiera Orzechowska-Kowalska)

Niedaleko centrum, na stoku opadającym do doliny rzeki Skawa, znajduje się **zamek** – siedziba dawnego księstwa zatorskiego. Został zbudowany po 1455 r. Obecny wygląd zawdzięcza gruntownej przebudowie prowadzonej przez znanego architekta Franciszka Marię Lanciego w XIX w. W przeszłości wokół zamku znajdował się geometryczny ogród, u podnóża skarpy ogród krajobrazowy; dalej rozciągały się stawy zatorskie. Jest to prostokątna budowla dwukondygnacyjna z bocznymi przybudówkami. W części środkowej fasady czteropiętrowa wieża w formie wysuniętego ryzalitu zwieńczona krenelażem, w której znajduje się

wejście. Na parterze sień, na piętrze duża sala, od której symetrycznie rozlokowane są pokoje. We wnętrzu, w części parterowej zachowały się częściowo dawne pokoje: złoty, bluszczowy, paprociowy i myśliwski dekorowane neorenesansowymi sztukateriami i malowidłami wykonanymi przez Włocha Laiattiego i Kajetana Golińskiego. Z dawnego bogatego wyposażenia wnętrza ocalała marmurowa płyta z napisem osmańsko –tureckim, która informuje o fundacji w 1716 r. nieznanego meczetu przez wielkiego wezyra Alego Paszę. Obok pałacu stoi neogotycka oficyna, gdzie na ścianie widnieje wmurowany renesansowy kartusz herbowy pod infułą z herbem Opalińskich – Łódzia. W murze otaczającym zamek widoczne są fragmenty architektoniczne i rzeźbiarskie przywiezione z różnych obiektów spoza Zatora. Od 2013 r. zamek jest własnością prywatną potomków rodu Potockich.

Wychodząc z kościoła p.w. śś. Wojciecha i Jerzego w Zatorze, idziemy prosto. Przechodzimy przez Plac Kościuszki, Rynek Główny, następnie przez Plac Marszałka Józefa Piłsudskiego. Przechodzimy obok Urzędu Miasta i Biblioteki Publicznej. Dochodzimy do skrzyżowania z ul. Ogrodową, na którym skręcamy w lewo. Po przejściu 100 m skręcamy w prawo w ul. 26 Stycznia, następnie w lewo w ul. Kongresową. Na kolejnym skrzyżowaniu skręcamy w prawo w ul. Palimąki i po 100 m w lewo w ul. Mickiewicza, którą dochodzimy do skrzyżowania z ul. Jana Pawła II. Na skrzyżowaniu skręcamy w prawo i idziemy dalej prosto (ul. Jana Pawła II, następnie ul. Bugajską). Mijamy po lewej stronie dwa stawy (Staw Burkat i Staw Górny) i dochodzimy do skrzyżowania, na którym skręcamy w prawo. Po przejściu 1,1 km dochodzimy do kolejnego skrzyżowania, przechodzimy na wprost, droga doprowadzi nas do centrum wsi Piotrowice (2,8 km). Dochodzimy do skrzyżowania dróg w Piotrowicach, na którym idziemy prosto. Przechodzimy obok Centrum Sportów Konnych, za którym skręcamy w lewo – w ul. Wrzosową. Na kolejnym skrzyżowaniu idziemy prosto do kolejnego skrzyżowania dróg, na którym skręcamy ostro w prawo i dochodzimy do Dalachowic – przysiółka wsi Polanka Wielka. Na kolejnych dwóch skrzyżowaniach idziemy prosto i dochodzimy do Osieka. Dochodzimy do skrzyżowania, na którym skręcamy w prawo, na drogę, którą dojdziemy do kościoła p.w. św. Andrzeja w Osieku.

Osiek

Historia wsi sięga czasów średniowiecza, kiedy w źródłach historycznych z roku 1278 pojawia się nazwa *Ossech*. Kolejna wzmianka dotyczy spisu świętopietrza z 1326 r., w której osada występuje pod nazwą *Ossek*. Nazwa miejscowości może wiązać się z budowlami obronnymi strzegącymi szlaku lub granicy; były one wznoszone z pni drzewnych zwanych

„osiekami”. Początkowo Osiek był wsią królewską, potem należał do księstwa oświęcimskiego. Wrócił w skład królewszczyzny w połowie XV w. W roku 1504 został sprzedany Baltazarowi Dębowskiemu herbu Kornicz, stając się od tego czasu wsią prywatną. W kolejnych wiekach zmieniali się właściciele, aby w XIX w. przejść w ręce barona Oskara z Rudna Rudzińskiego herbu Prus III, który rozwinął we wsi gospodarkę rolną, rybną, hodowlę, wybudował gorzelnię, browar, cegielnię. W posiadaniu Rudzińskich, Osiek był do roku 1940, kiedy Niemcy wysiedlili właścicieli i znaczną liczbę mieszkańców wsi.

**Pielgrzymi Jakubowi przed kościołem parafialnym p.w. św. Andrzeja w Osieku (6.04.2014 r.)
(fot. Marian Kowalik)**

W centrum wsi stoi drewniany **kościół p.w. św. Andrzeja**, w przeszłości o funkcji parafialnej, obecnie – muzealnej. Powstał z fundacji Seweryna Bonera w latach 1538–49, prawdopodobnie na miejscu wcześniejszej świątyni. Na początku XVII w. dostawiono do kościoła wieżę w konstrukcji słupowo-ramowej, w XVIII w. – soboty i nową zakrystię. Jest to świątynia zrębowa, z kwadratową nawą, prezbiterium zamkniętym wielobocznie oraz zewnętrznymi podcieniami. Dach dwukalenicowy kryty gontem z sygnaturką. Wieża z izbicą zwieńczona dachem namiotowym.

**Drewniany kościół p.w. św. Andrzeja w Osieku
(fot. Franciszek Mróz)**

Wnętrze kościoła nakrywa płaski strop, pokryty polichromią architektoniczno-figuralną z XVIII - XIX w. Są tu przedstawienia Świętej Trójcy (prezbiterium); 15 tajemnic Różańcowych wykonanych na blasze; św. Michała Archaniola zabijającego szatana w przedsionku. W prezbiterium rokokowy ołtarz *Zwiastowanie N.P. Marii*; w przeszłości stanowił zasuwę obrazu *Złożenie do grobu*. W górnej części ołtarza obraz patrona świątyni św. Andrzeja. Niezwykle cennym obiektem wnętrza jest ambona w kształcie łodzi z XVIII w. Na belce tęczowej rzeźbiarska grupa Pasyjna. Przy ścianie tęczowej wyciętej arkadowo – ołtarze boczne z połowy XVII w. Po stronie lewej obraz *Matka Boża Piekarska* z 1700 r. z rzeźbami św. Andrzeja Apostoła i Stanisława; po prawej obraz wczesnobarokowy *Św. Karol Boromeusz*. Na ścianach świątyni liczne epitafia od XVI do XVIII w. dawnych właścicieli Osieka. Najcenniejszym obiektem we wnętrzu jest kamienna chrzcielnica z XVI w. Obecnie funkcje parafialne pełni nowy kościół wzniesiony w latach 1904–08 w stylu neogotyckim. We wsi zachował się także pałac z XVIII w., przebudowany przez rodzinę Larischów na podstawie projektu Franciszka Marii Lanciego w stylu orientalnym. Wokół pałacu rozciąga się ogród krajobrazowy z budynkami gospodarczymi w stylu klasycystycznym i neogotyckim.

Ambona w kształcie łodzi (XVII w.) w kościele p.w. św. Andrzeja w Osieku
(fot. Franciszek Mróz)

Od kościoła p.w. św. Andrzeja w Osieku idziemy ul. Kościelną w kierunku południowym – do skrzyżowania z ul. Główną. Przechodzimy most nad rzeką Osieczanką i na skrzyżowaniu skręcamy w prawo. Przechodzimy obok Urzędu Gminy w Osieku i Gimnazjum im. Kazimierza Jędrzejewskiego. Dochodzimy do ronda, na którym skręcamy w lewo, w ul. Karolina. Idziemy prosto do skrzyżowania z ul. Spacerową, na którym skręcamy w prawo. Potem idziemy cały czas prosto, także na kolejnym skrzyżowaniu. Przechodzimy pomiędzy stawami i dochodzimy do skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 948 (Oświęcim – Żywiec). Na skrzyżowaniu idziemy prosto i dochodzimy do sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego w Bielanych koło Kęt.

Bielany koło Kęt

Początkowo we wsi Bielany stała niewielka drewniana kaplica podległa parafii w Kętach. W 1493 r. została powołana samodzielna **parafia p.w. św. Macieja Apostoła**. Pierwotna kaplica przetrwała do wieku XVII, kiedy podjęto budowę nowego, drewnianego kościoła. Na podstawie zachowanych dokumentów wiemy, że w ołtarzu głównym wisiał obraz patrona parafii. Do bryły kościoła w połowie XVIII w. została dobudowana kaplica fundacji Anny Rossockiej z Graboszyca, w której został umieszczony obraz *Pan Jezus Cierpiący* namalowany na płótnie w XVII w., dzieło nieznanego artysty. Pojawienie się w Bielanych

obrazu Pana Jezusa Cierpiącego osnute jest tajemnicą i legendami. Według tradycji obraz został wyłowiony z rzeki Soły i umieszczony w początkowo w kaplicy przy kościele. Od momentu pojawienia się obrazu „dawał znaki Męki Pańskiej”, co wpłynęło na rozwinięcie się kultu i rozwój pielgrzymowania do cudownego obrazu. Z końcem XVIII w. Zofia Dunin z Małachowskich starościanka zatorska przeznaczyła znaczne kwoty na budowę nowej, murowanej świątyni. Jej budowa trwała ponad 30 lat. W 1833 r. nastąpiła konsekracja kościoła, który przetrwał do czasów obecnych. Jest to budowla jednonawowa z prezbiterium zakończonym półkoliście. Fasadę zachodnią wieńczy potężna wieża. Wnętrze kościoła jest niezwykle bogate. Trójprzęsłową nawę główną nakrywa sklepienie kolebkowe. Ściany nawy podzielone są pilastrami, pomiędzy którymi, umieszczono ołtarze boczne. Część chórowa arkadami wspiera się na filarach. Prezbiterium przykrywa kopuła na pendentywach. Barokowy ołtarz główny trzyczęściowy, drewniany obejmuje całą przestrzeń absydy. Pomiedzy złożonymi kolumnami, w części środkowej cudowny obraz *Pan Jezus Ubiczowany*. Jest namalowany na płótnie o wymiarach 180 x 120 cm. Na ciemnobrązowym tle widoczna jest postać Chrystusa w półpostaci, na głowie korona cierniowa. Obraz ma srebrną sukienkę, koronę i trzcinę, którą Jezus trzyma w związanych powrozem rękach. Powyżej głowy promienista aureola. Obraz przysłania zasława z obrazem postaci Matki Bożej Bolesnej z mieczem w dłoniach. Powyżej falującego belkowania, na którym stoją anioły, obraz patrona świątyni św. Macieja Apostoła. W trzeciej kondygnacji ołtarza obraz *Chrystus Ukrzyżowany*. Całość wieńczy gloria.

Łaskami słynący obraz *Pan Jezus Cierpiący* w sanktuarium w Bielanych koło Kęt

(fot. Archiwum Sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego w Bielanych)

W ołtarzu bocznym po prawej stronie ruchome obrazy: śś. Urbana i Jana Nepomucena, w szczycie ołtarza św. Wojciech. Po przeciwnej stronie ołtarz Matki Bożej Pocieszenia fundacji ks. A. Gralewskiego z XIX w.; obok drewniany ołtarz z obrazem *Zesłanie Ducha Św.*; na zasuwie *ŚŚ. Piotr i Paweł*, na szczycie w glorii obraz *Św. Helena*. Na ścianach świątyni obrazy Drogi Krzyżowej wykonane w XIX w. przez Piotra Bohuna. Przy tęczycy oddzielającej prezbiterium od nawy ambona nakryta baldachimem, nad którym promienista gloria; na koszu ambony siedzące figury ewangelistów. Całe wnętrze dekoruje współczesna polichromia roślinno-geometryczna nawiązująca do malarstwa secesyjnego. Na sklepieniu medaliony z postaciami apostołów.

Sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego w Bielanych koło Kęt
(fot. Franciszek Mróz)

Kościół w Bielanych w roku 1974 otrzymał z rąk kardynała Karola Wojtyły przywilej udzielania odpustów jubileuszowych, potwierdzony ponownie w 1999 r. Natomiast dekretem ks. biskupa Tadeusza Rakoczego z dnia 12.03.2000 r. został ustanowiony Sanktuarium Diecezjalnym Pana Jezusa Cierpiącego. W sąsiedztwie kościoła wzniesiony jest ołtarz polowy oraz Droga Krzyżowa z monumentalną Golgotą. Tu także znajduje się budynek Domu Katechetycznego z ośrodkiem oazowym.

**Sanktuarium Pana Jezusa Cierpiącego
Parafia p.w. św. Macieja Apostoła**

Bielany, ul. Solna 2
32-651 Nowa Wieś
Tel. 33 848 65 98

Istnieje możliwość uzyskania noclegu w oddalonym o 400 m, ale znajdującym się na szlaku hotelu „Nad Sołą”

Spod kościoła w Bielanach wyruszamy zgodnie ze znakami w kierunku Wilamowic. Do pokonania mamy ok. 5 km. Po ok. 500 m za mostem skręcamy w lewo. Idziemy drogą asfaltową ok. 1,5 km w kierunku na Zasole Bielańskie, z której znowu skręcamy w lewo – idziemy chodnikiem ok. 2,5 km. Powtórnie skręcamy lekko w lewo; po 500 m w prawo i zaraz znowu w prawo. Do centrum Wilamowic dochodzimy ul. Sobieskiego wśród zabudowy mieszkalnej mijając po drodze budynek Ochotniczej Straży Pożarnej. Na końcu ulicy skręcamy w lewo, jesteśmy na rynku, idziemy prosto w kierunku widocznego kościoła.

Wilamowice

Wilamowice położone są na pograniczu Podgórze Wilamowickiego wchodzącego w skład Beskidu Małego i Pogórze Śląskiego. Wieś została założona w XIII w. przez osadników pochodzących z Europy Zachodniej – Flandrii i Fryzji. Jej zasadźcą była osoba o imieniu William pochodząca prawdopodobnie ze Szkocji – od tego imienia wywodzi się nazwę miejscowości. Osada wzmiankowana jest po raz pierwszy w spisie świętopietrza w 1326 r. pod nazwą *Novovillamowicz*, co sugeruje, że parafia przy kościele p.w. św. Stanisława mogła istnieć wcześniej. Od 1315 r. wieś leżała w granicach księstwa oświęcimskiego, które od 1327 r. było lennikiem królestwa czeskiego. W XVI – XVII w. był tu silny ośrodek kalwinizmu. W roku 1572 ówczesny właściciel Wilamowic, wyznawca arianizmu Jan Przykowski zniósł w swoich dobrach pańszczyznę, uznając chłopów za „stworzenie tego samego Stwórcy”. Ważną datą w historii wsi było nadanie jej w 1818 r. praw miejskich oraz wyznaczenie cotygodniowego dnia targowego. Miasto żyło z handlu oraz rzemiosła, zwłaszcza tkactwa. W okresie międzywojennym Wilamowice znalazły się w granicach Polski. W tym czasie podjęto budowę kościoła w stylu neogotyckim. Jej ukończenie miało miejsce w latach 80. XX w., kiedy wybudowano potężną 72 m wieżę. We wnętrzu wspaniały ponad 12 m ołtarz główny

w formie tryptyku ze sceną centralną *Ostatnia Wieczerza*. Rzeźbiony ołtarz główny, jak i pozostałe ołtarze są dziełem Kazimierza Danka.

Kościół p.w. Trójcy Świętej w Wilamowicach jest Sanktuarium Diecezjalnym św. Józefa Bilczewskiego (1860–1923) – arcybiskupa lwowskiego obrządku łacińskiego, rektora Uniwersytetu Lwowskiego, kanonizowanego przez papieża Benedykta XVI w dniu 23.10.2005 r. w Rzymie. Józef Bilczewski urodził się w Wilamowicach (26 kwietnia 1860 r.) Tu także, w latach 1868–1871 uczęszczał do szkoły ludowej. W sanktuarium znajduje się kaplica p.w. św. Józefa Bilczewskiego z jego obrazem i relikwiami.

Kaplica św. Arcybiskupa Józefa Bilczewskiego w sanktuarium w Wilamowicach
Fot. Franciszek Mróz

Ciekawostką Wilamowic jest język – tzw. etnolekt wilamowski, będący mieszkanką języków: niderlandzkiego, szkockiego, fryzyjskiego, dolnosaksońskiego, polskiego. Był używany do 1945 r.; obecnie tym językiem posługuje się ok. 70 osób. Jest to pozostałość kulturowa dawnych osadników, którzy przybyli w te strony z Zachodniej Europy i przez wieki żyli niejako w izolacji, kultywując swoje tradycje. W 2007 r. język wilamowski został wpisany w światowy rejestr języków amerykańskiej Biblioteki Kongresu, nadano mu kod ISO ze skrótem „wym” Wpływy flamandzkie widoczne są nie tylko w mowie, ale także w miejscowym folklorze i stroju.

**Pielgrzymi Jakubowi w sanktuarium św. Arcybiskupa
Józefa Bilczewskiego w Wilamowicach (18.05.2014 r.)
Fot. Franciszek Mróz**

Spod kościoła w Wilamowicach idziemy drogą (ul. Paderewskiego) w kierunku na Bielsko-Białą przez Pisarzowice. Do przejścia mamy ok. 4 km. Mijamy ośrodek zdrowia, bank, sklep Biedronki i dochodzimy do ronda. Przechodzimy przez niego na wprost. Za rondem kończy się chodnik, idziemy poboczem drogi aż do granicy Pisarzowic, mijając po obu stronach stawy. Za tablicą pojawia się znów chodnik, który doprowadzi nas do kościoła w Pisarzowicach.

Pisarzowice

Początków wsi można doszukiwać się w okresie średniowiecza. W XIV w. wieś została lokowana na prawie niemieckim w ramach kolonizacji księstwa oświęcimskiego. Pierwsza wzmianka o osadzie pojawia się w spisie świętopietrza z 1326r. Niedługo potem, bo w 1335 r. została założona we wsi parafia w skład, której weszły Pisarzowice i niedaleko od nich położone Hecznarowice. Jan Długosz wymienia parafię *Pyssarzowicze* w Księdze Uposażeń kościołów w Małopolsce. Nazwa osady pochodzi od nazwiska właściciela – rodziny Pisarzowskich, którzy dbali o jej rozwój i znajdujący się tu **kościół p.w. św. Marcina**. W okresie reformacji świątynia należała do kalwinów; po potopie szwedzkim została spustoszona i ogra-

biona. Mieszkańcy odbudowali kościół i troską otaczali znajdujący się w nim obraz Matki Bożej Szkaplerznej. Kult Maryi rozwijały działające przy kościele bractwa szkaplerzne i różańcowe. Pierwotna świątynia przetrwała do roku 1965, kiedy zniszczył ją pożar. W cudowny sposób ocalał otaczany czcią obraz *Matka Boża Szkaplerzna*. W latach 70. XX w. podjęto decyzję budowy nowego kościoła wg projektu Zbigniewa Zguda. Konsekracja świątyni miała miejsce w 1973 r. We wnętrzu nowo wybudowanego kościoła umieszczono cudowny obraz cudowny Maryi.

Obraz reprezentuje typ *Santa Conversazione*. Matka Boża stoi na półksiężycu, na prawej ręce trzyma nagie Dzieciątko Jezus, które jedną rękę ma w geście błogosławieństwa, w drugiej trzyma jabłko. Maryja ubrana jest w brokatową suknię, na ramionach ma narzucony płaszcz spięty klamrą. Długie włosy otaczają Jej twarz, na głowie złota korona. Po prawej stronie Maryi stoi św. Urban w stroju papieskim z tiarą na głowie, z potrójnym krzyżem patriarchalnym i księgą w ręce. Po lewej stoi św. Marcin z przerzuconym przez ramię płaszczem, w ręce trzyma miecz, którym ucina fragment szaty dla klęczącego obok niego żebraka. Głowy Maryi, Dzieciątka oraz świętych otaczają aureole. Tło obrazu złote z wygrawerowanym roślinnym ornamentem. Obraz, który niewątpliwie stanowił środkową część tryptyku późnogotyckiego pochodzącego z kręgu szkoły krakowskiej, datowany jest na początek XVI w.

Niezachowany kościół p.w. św. Marcina w Pisarzowicach był budowlą drewnianą w konstrukcji zrębowej z wieżą od strony zachodniej. Początkowo składał się z prostokątnej nawy i prezbiterium zamkniętego wielobocznie. Prezbiterium nakrywało pozorne sklepienie kolebkowe, nawę płaski strop. Pomiędzy nawą a prezbiterium, w arkadowej tęczy znajdowała się belka z Chrystusem Ukrzyżowanym, Matką Bożą i św. Janem Ewangelistą. Wyposażenie kościoła, o które dbali właściciele wsi Pisarzowscy oraz bractwa, zmieniało się w ciągu wieków. Ostatnie, sprzed pożaru pochodziło głównie z przełomu XVII/XVIII w. W ołtarzu głównym znajdowała się środkowa część tryptyku z XVI w. z wizerunkiem Matki Bożej z Dzieciątkiem w otoczeniu świętych.

Ruszamy spod kościoła w Pisarzowicach kierując się do Hałcnowa (około 5,5 km). Idziemy wśród zabudowy, nadal drogą wiodącą w kierunku Bielska-Białej, początkowo chodnikiem, potem poboczem. Hałcnowskie sanktuarium ukaże się nam po lewej stronie drogi wśród drzew.

Hałcnów

W granicach miasta Bielsko-Biała położone jest **sanktuarium p.w. Nawiedzenia N.M. Panny w Hałcnowie**. Dawna XV-wieczna wieś w swojej historii należała do różnych rodzin szlacheckich – Hałcnowskich, Pruszczyńskich, Czeczów. Ale sławę osadzie przyniosła figurka Matki Bożej Bolesnej trzymającej w rękach ciało zmarłego Chrystusa. Pierwsza wzmianka o cudownej figurce Piety, zawieszanej na drzewie bukowym, pochodzi z 1764 r. W zachowanych zapiskach dworskich jest informacja o tłumach wiernych, którzy od wieków pielgrzymują do figurki Maryi, aby prosić o łaski, uzdrowienie i dziękować za otrzymane dobra. Jest też mowa o gwałtownej burzy w trakcie, której figurka spadła z drzewa. Znalazł ją Michał Chrapczyński z Kęt i postanowił wziąć do domu. Jednak dręczony wyrzutami sumienia odniósł czczoną figurkę na dębowe drzewo. Podczas kolejnej burzy, figurka znów spadła na ziemię. Wówczas wierni zdecydowali zanieść figurkę do właściciela wsi Pruszczyńskiego, z prośbą o umieszczenie jej w dworskiej kaplicy. Wiedząc, jakim kultem otaczana jest Matka Boża Bolesna, rodzina Pruszczyńskich postanowiła wybudować nieopodal dębu małą kapliczkę, w której umieścili cudowną Pietę. Rozwijający się kult Maryi i składane jej wota, wpłynęły na decyzję budowy kościoła, która trwała w latach 1777–1784. Konsekracja miała miejsce kilkanaście lat później w 1825 r.; zaś papież Grzegorz VI przyznała świątyni w 1844 r. przywilej odpustu zupełnego w święto Nawiedzenie N.M.P w dniu 2 lipca. W roku 1926 słynąca łaskami figurka Matki Bożej Bolesnej została ukoronowana złotymi koronami. Niestety, zostały one skradzione, ale wierni ufundowali nowe. Powtórna koronacja cudownej *Piety* odbyła się w 1936 r. Pod koniec II wojny, podczas ostrzału artyleryjskiego kościół i znajdująca się w nim czczona od wieków figura Maryi spłonęła. I znów wierni czciciele podjęli dzieło odbudowy. W latach 1945–1948 wzniesiono nowy kościół, do którego wprowadzono uroczystie kopię figury Matki Bożej Bolesnej umieszczając ją w ołtarzu głównym. W kolejnych latach kościół w Hałcnowie się rozbudował – do bryły jednonawowego korpusu dobudowano dwie kaplice: Miłosierdzia i św. Judy Tadeusza.

Rzeźba *Piety* przedstawia stojącą Matkę, która na prawej ręce trzyma ciało Chrystusa ułożone poprzecznie, lewą podtrzymuje dłoń zmarłego Syna. Ciało Jezusa jest przepasane złotym perizonium, piękne bez znamion męki, za wyjątkiem miejsca przebicia włócznią oraz śladów gwoździ na dłoniach. Głowy Maryi i Chrystusa wieńczą korony. Zwieńczeniem wielowiekowego kultu hałcnowskiej figury była koronacja *Piety* koronami papieskimi w 1993 r. oraz nadanie sanktuarium tytułu bazyliki mniejszej przez papieża Franciszka w dniu 2.07.2016 r.

Cudowna figura *Matka Boża Bolesna* w sanktuarium w Halcnowie
Fot. Franciszek Mróz

Od sanktuarium w Halcnowie szlak wiedzie ul. Wyzwolenia. Na rondzie skręcamy w lewo, idziemy prosto przechodząc nad autostradą. Po jej przejściu, droga prowadzi w dół do drogi nr 940. Na światłach skręcamy w lewo i idąc prosto dojdziemy po ok. 2,5 km do najważniejszego kościoła w dawnym mieście Biała – kościoła p.w. Opatrzności Bożej.

Idąc do Halcnowa i Bielska-Białej będziemy szli Pogórzem Śląskim. Opuszczając Bielsko-Białą na horyzoncie naszej wędrówki pojawią się pasma górskie – pasmo Baraniej Góry i jego część – pasmo Klimczoka z widocznym szczytem Szyndzielnią (1026m n.p.m.); zachodni skłon Beskidu Małego (Mikuszowice); w Bystrej zobaczymy wschodni skłon Beskidu Śląskiego z pasmem Klimczoka (1117 m n.p.m.); w Mesznej – Bramy Wilkowskiej. Wędrując do Szczyrku wzdłuż rzeki Żylica będziemy dalej widzieć pasmo Baraniej Góry z jego częścią – pasmem Skrzycznego (1257 m n.p.m.)

Bielsko-Biała

Miasto położone jest u podnóża Szyndzielni i Koziej Góry na Pogórzcu Śląskim, po obu stronach rzeki Białej. Formalnie powstało w 1951 r. z połączenia dwóch miast: Bielska – leżącego w ówczesnym województwie katowickim i Białej leżącej województwie krakowskim. Już w XII w. na terenie **Bielska** istniało grodzisko Stare Bielsko z kościołem parafial-

nym p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, wokół którego funkcjonowała osada tkaczy. Przynależąc do księstwa cieszyńskiego, w roku 1263 Stare Bielsko otrzymało przywileje miejskie na prawie magdeburskim. W 1327 r. ówczesny książę cieszyński Kazimierz I złożył hołd lenny Janowi Luksemburskiemu królowi Czech, zachowując autonomię na swoich terenach. W tym okresie napłynęli do miasta osadnicy, głównie niemieccy, którzy obszar miasta Stare Bielsko rozbudowali o przedmieścia: Górne, Dolne, Żywieckie. W 1424 r. nastąpiła ponowna lokacja – przeniesiono katolicką parafię ze Starego Bielska do miasta Bielsko. Po roku 1545 r. decyzją Wacława III Adama w całym księstwie cieszyńskim zostaje wprowadzony luteranizm. W wyniku wewnętrznych sporów, do jakich doszło w królestwie cieszyńskim, ustanowiono w 1572 r. „samodzielne” państwa stanowe. Jednym z nich zostało Bielsko, które później stało się siedzibą oddzielnego księstwa bielskiego (istniało do 1848 r.) W tym czasie właścicielem miasta, w którym znaczącą liczbę ludności stanowiła społeczność niemiecka, był Karol Promnitz. Za jego rządów następuje rozwój rzemiosła, zwłaszcza sukiennictwa i garncarstwa. Pierwotnie używano w charakterze surowca lnu, z czasem zaczęto stosować wełnę. Dostarczała ją rozwinięta w obszarze cieszyńskim i żywieckim hodowla owiec. Wyroby bielskie konkurowały w Europie z wyrobami pochodzącymi z Opawy i Karniowa (Krnov) w Czechach, posiadając przywilej oznaczania wyrobów własnym znakiem. Rozwój tkactwa kontynuowali kolejni właściciele miasta, od 1752 r. rodzina Sułkowskich. Wielka eksplozja produkcji sukienniczej miała miejsce w XIX w. dzięki zainstalowaniu nowoczesnych maszyn – przędzarki i zgrzeblarki. Zmechanizowanie przemysłu włókienniczego wpłynęło na wzrost liczby ludności i przemiany architektoniczne miasta. Głównym obszarem rozbudowy staje się Dolne Przedmieście, w którym właściciele fabryk wznosili wspaniałe kamienice, wille, gmachy użyteczności publicznej w duchu panującej wówczas mody – secesji i historyzmu. Do dnia dzisiejszego stanowią wizytówkę miasta.

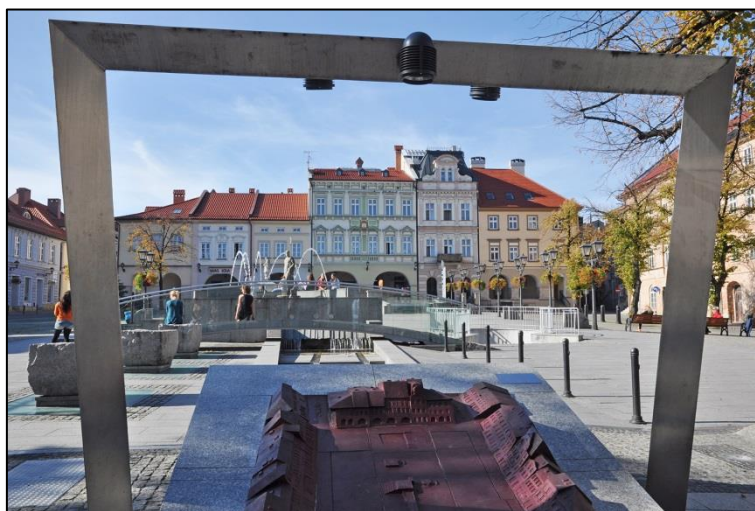
Sukiennictwo stało się również podstawą rozwoju graniczącej z Bielskiem osady **Biała**, która początkowo była przysiółkiem wsi Lipnik. Jako wyodrębniona osobna gmina wiejska o charakterze rzemieślniczym zaistniała w 1613 r. Prawa miejskie otrzymała Biała w 1723 r. od króla Augusta III Sasa; także nieco później przywilej zakładania własnych cechów rzemieślniczych. Po I rozbiórce Polski w 1772 r. miasto zostało włączone do Galicji. Na początku XIX w. otwarto w Białej pierwszą fabrykę włókienniczą, która zapoczątkowała upadek tradycyjnego rzemiosła – sukiennictwa. Społeczność miasta stanowiła głównie ludność niemiecka, ponieważ w 1820 r. Biała została wyłączona z Galicji i wcielona do na okres kilkudziesięciu lat do Związku Niemieckiego. Dlatego też w okresie międzywojennym Biała była najbardziej niemieckim miastem w Galicji. W 1925 r. obszar miasta Biała powiększył się

o włączenie w jej granice wiejskiej gminy Lipnik; zmieniono także nazwę – na Biała Krakowska. Pierwsze połączenie obu miast w jeden organizm pod nazwą *Bielitz* miało miejsce w okresie okupacji w 1941 r. Powtórne – w 1951 r. tym razem o nazwie Bielsko-Biała.

Najważniejszym obszarem zabytkowym Bielska-Białej jest obszar Starego Miasta, gdzie zaczyna się historia miasta Bielsko. Jest zlokalizowany poza szlakiem św. Jakuba. Aby dojść do Starego Miasta, spod kościoła Opatrzności Bożej idziemy ul. Stojałowskiego, którą po ok. 1 km dojdziemy pod zamek przy Placu Bolesława Chrobrego. Z Placu ul. Orkana podchodzimy w górę, skręcamy w lewo w ul. Słowackiego i dochodzimy do dawnego rynku miasta Bielsko. Ul. Klasztorna doprowadzi nas pod katedrę św. Mikołaja. Potem ul. Wzgórze schodzimy do ul. Orkana, Placu Bolesława Chrobrego, z którego znów ul. Stojałowskiego dochodzimy pod kościół Opatrzności Bożej, wracając na jakubowy szlak.

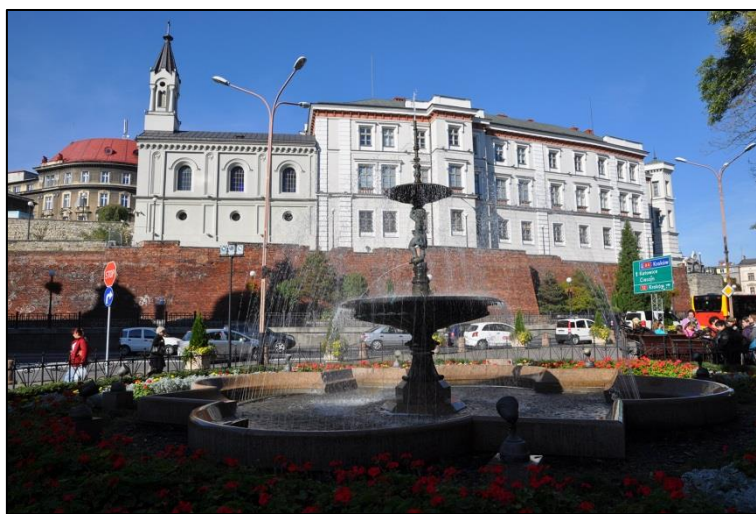
Stare Miasto położone jest na Wzgórzu Miejskim, mającym naturalne warunki obronne. Centrum stanowi prostokątny rynek z naroży, którego wybiegają ulice. Do XVII w. dominowała zabudowa drewniana, ale po licznych pożarach wznoszono już murowane kamienice; obecne pochodzą z XIX w. Na środku rynku rzeźba św. Jana Nepomucena i relikty dawnej wagi miejskiej. Już w XIV w. Bielsko posiadało mury obronne, które miały baszty i trzy bramy. Wielokrotnie niszczone i odbudowywane nie doczekały naszych czasów. Rozebrano je z końcem XIX w., zachowując tylko niewielki ich odcinek przy ul. Orkana.

Rynek Starego Miasta w Bielsku-Białej
(fot. Ryszard Pudelko)

Niedaleko rynku stoi **katedra p.w. św. Mikołaja**. W związku z powołaniem bielskiej parafii w 1447 r. podległej diecezji wrocławskiej, postanowiono wybudować w mieście nowy kościół. Bielsko leżało na szlaku handlowym łączącym Kraków z Morawami, dlatego dla

nowo wznoszonej świątyni wybrano wezwanie św. Mikołaja – patrona kupców. Fundatorem gotyckiego kościoła, który powstał w latach 1443–1447, był książę cieszyński Wacław I. W okresie reformacji, kiedy w Bielsku istniała silna wspólnota protestancka, kościół pełnił od 1559 r. funkcję zboru luterańskiego. W roku 1630 został zwrócony katolikom, jednak szalejący w 1659 r. pożar doszczętnie zniszczył miasto i świątynię. Jej odbudowy i rozbudowy podjął się baron Juliusz Sunnegh, ówczesny właściciel Bielska. Świątynię nawiedziły jeszcze kolejne pożary w 1750 r., 1808 r. i 1836 r., które zatarły jej pierwotny wygląd. Obecnie katedra prezentuje zmiany stylowe od gotyku do modernizmu. Najstarsze fragmenty widoczne są tylko w części prezbiterialnej. W bryle kościoła dominuje monumentalna 61 m wieża dzwonna, przy której znajdują się dwie mniejsze wieże. W przedsionku wejścia portal z postacią Chrystusa, 12 apostołów oraz świętymi: Mikołajem, Janem Nepomucenem i Jadwigą Śląską. Wnętrze kościoła nakrywa sklepienie kolebkowe z gurtami. Jest trójnawowe, gdzie nawa główna, arkadami wspartymi na kolumnach otwiera się do naw bocznych. Prezbiterium zakończone półkolistą absydą jest wydłużone, czteroprzęsłowe, jego ściany są rozczłonkowane pilastrami. Do prezbiterium przylega kaplica rodziny Sunneghów, w której czczony jest XVII-wieczny obraz *Matka Boża Częstochowska*. Dekorację wnętrza stanowi polichromia o motywach geometrycznych, pomiędzy którymi widoczne są medaliony z wizerunkami świętych; na ścianie tęczowej scena *Ostatnia Wieczerza*. W ołtarzu głównym – tryptyk z XIX w. W części środkowej wizerunek św. Mikołaja w otoczeniu stojących aniołów; niżej grupa żeglarzy, których święty wybawił z katastrofy morskiej. Na skrzydłach tryptyku św. Paweł i brat Albert Chmielowski; w narożach symbole czterech ewangelistów. W oknach katedry uwagę zwracają piękne witraże ze scenami z życia Jezusa, Maryi i św. Józefa oraz cykl pasyjny.

Zamek książąt Sulkowskich w Bielsku-Białej
(fot. Ryszard Pudelko)

Poniżej katedry stoi **zamek** książąt Sułkowskich. Budowla została wzniesiona w XIV w. staraniem księcia Przemysława I, pełniąc funkcję jednej z siedzib Piastów cieszyńskich. Była włączona w system fortyfikacji miejskich Bielska, strzegąc także granicy między Małopolską a Śląskiem; także Polską a Czechami. W XVI w. zamek został przebudowany na rezydencję szlachecką, stając się centrum administracyjnym samodzielnego państwa stanowego oraz siedzibą jego właścicieli – niemieckich rodzin Promnitzów, Schaffgotschów, Sunneghów, Solmsów i Haugwitzów. W 1752 r. państwo stanowe podniesiono do rangi księstwa bielskiego, którym władał książę Aleksander Józef Sułkowski. W posiadaniu rodziny Sułkowskich zamek i liczne dobra w mieście pozostawały do 1945 r. Na przestrzeni wieków zamek był wielokrotnie przebudowywany, co wpłynęło na utratę dawnego wyglądu budowli i jego cech stylowych. Obecnie obiekt pełni funkcję muzealną.

Dawne miasto Biała

Głównym kościołem katolickim w mieście Biała był i jest nadal **kościół p.w. Opatrzności Bożej**. Jego historia sięga początku XVIII w. i związana jest z postacią najbogatszego kupca handlującego płótnem, ówczesnego burmistrza miasta Białej – Baltazara Damka. Tradycja głosi, że miał widzenie cudownej światłości bijącej z nieba. W miejscu tym ustawił krzyż, przy którym cudem uniknął śmierci z rąk żołnierza szwedzkiego. W podziękowanie życia Baltazar postanowił wybudować małą kapliczkę, której nadał wezwanie Opatrzności Bożej. Została zniszczona przez protestantów, którzy stanowili znaczną liczbę ludności Białej. W latach 1760–1769 wzniesiono na miejscu kapliczki murowaną świątynię wg projektu Jana Józefa Polaczka. Jej fundatorem był starosta lipnicki Henryk von Brühl, który oddał świątynię p.w. św. Ignacego Loyoli w zarząd jezuitów. Zakon prowadził w tym czasie akcję nawracania luterkańskiej ludności w Białej na katolicyzm. W 1789 r. przy świątyni erygowano parafię, trzy lata później miała miejsce konsekracja kościoła, któremu zmieniono wezwanie ze św. Ignacego Loyoli na Opatrzności Bożej. Pierwotny kościół miał kwadratową nawę umieszczoną pomiędzy dwoma niewielkimi wieżami. W wieku XIX został dwukrotnie przebudowany i powiększony. Dobudowano drugą część nawy, przy której wzniesiono emporowe galerie boczne, prezbiterium oraz poszerzono chór muzyczny. Zmieniono także wygląd fasady. Jest trójpolowa, dwukondygnacyjna z wyodrębnionymi dwoma wieżami po bokach, zwieńczona segmentowym przyczółkiem. Dolna kondygnacja jest rozczłonkowana pilastrami, pomiędzy, którymi ślepe wnęki. Na osi fasady kruchta, nad którą półkoliste okno z segmentowym przyczółkiem, zaś w górnej kondygnacji zegar. Wysokie wieże przykrywają

przezroczyste hełmy. Ostatnim etapem rozbudowy kościoła było dobudowa kaplicy Ogrojec od północnej strony świątyni. Obecnie jest to kościół jednonawowy z prezbiterium zamkniętym półkolistą absydą. Wnętrze świątyni przykrywa sklepienie kolebkowe z gurtami, dekorowane polichromią z motywami figuralno-roślinnymi; w absydzie wizerunki świętych polskich. W perspektywie rozczłonkowanym ołtarzu głównym wisi obraz *Cudowne rozmnożenie chleba*, nad którym widoczny napis w języku łacińskim *Deus providebit (Bóg widzi)*. W drugiej kondygnacji powyżej falującego gzymsu -obraz *Św. Józef*, całość wieńczy promienista gloria. Po bokach ołtarza - złożone kolumny z impostami, na których siedzą anioły. Po między kolumnami stoją posagi świętych – po stronie lewej świeci: Jan Chrzciciel i Andrzej, Piotr, po prawej święci: Paweł i Józef.

W środkowej części nawy rokokowa ambona w kształcie łodzi Piotrowej – złożony kosz w wyobrażeniu Jonasza w paszczy ryby, powyżej maszt z żaglem, na którym widnieje krzyż. Po przeciwnej stronie rzeźbiarsko ukształtowana chrzcielnica z XVIII w. z wyobrażeniem Chrztu Jezusa w Jordanie; wyżej wyobrażenie Ducha Świętego w glorii; w zwieńczeniu postać Boga Ojca w otoczeniu aniołów. W zachodniej części nawy znajdują się cztery neobarokowe ołtarze. Po lewej stronie znajduje się ołtarz św. Anny, po bokach rzeźby: św. Wincenty á Paulo i św. Elżbieta. Drugi – to ołtarz Matki Bożej Częstochowskiej z postaciami: św. Scholastyka i św. Dominik. Z prawej strony przy chrzcielnicy ołtarz Najświętszego Serca Pana Jezusa. Figurę Jezusa otaczają święci: Stanisław Kostka i Katarzyna ze Sieny. Ołtarz czwarty dedykowany jest św. Franciszkowi z Asyżu. Po bokach stoją figury jego uczniów: św. Klary i Antoniego z Padwy. Część z figur wykonano w tyrolskiej pracowni Ferdynanda Stuflessera. Pozostałe dwa ołtarze z XIX w. znajdują się na galeriach bocznych. Na ścianach świątyni wiszą obrazy stacji Drogi Krzyżowej wykonane przez Petera Bohuňa. Pozostałe elementy wyposażenia – organy i konfesjonały pochodzą z lat 80. XIX w.

Pielgrzymi Jakubowi w kościele p.w. Opatrzności Bożej w Bielsku-Białej (18.05.2014 r.)
Fot. Franciszek Mróz

Parafia p.w. Opatrzności Bożej w Bielsku-Białej

Pl. Opatrzności Bożej 19

43-300 Bielsko-Biała

Tel. 33 814 59 59

Proboszcz: ks. Andrzej Mojżeszko

Uwaga: w budynkach parafialnych jest możliwość pozostawienia plecaka, także uzyskania noclegu.

Po zwiedzeniu Starego Miasta Bielsko, warto także pospacerować się po dawnym mieście Biała. W niedalekiej odległości od kościoła zlokalizowane są cenne obiekty świeckie; także kościół ewangelicki p.w. Marcina Lutra. Od kościoła przechodzimy skwerem po skosie do ul. Szkolnej, która idziemy ok. 100 m do ul. 11 listopada. Jest to dawny Trakt środkowo-galicyski budowany w latach 1775 – 1785. Był przedłużeniem traktu cesarskiego łączącego monarchię austriacką przez Cieszyn, Białą, Kraków, Tarnów, Rzeszów, Przemyśl do Lwowa. Powstał w oparciu o dawny szlak handlowy, którym w średniowieczu przewożono sól z Wieliczki i Bochni na Morawy i do Czech. Wzdłuż całej ul. 11 listopada stoją kamienice wzniesione w XVIII/XIX w. w stylu józefińskim. Przy Placu Wolności, który w przeszłości było centrum miasta Biała, stoi budynek Hotelu pod Orłem. Jest to dawny zajazd leżący przy trakcie. Obecny budynek powstał ok. 1905r. z inicjatywy właściciela fabryki

wódek i likierów Jakuba Grossa. Fasada urozmaicona pilastrami w wielkim porządku, medallionami i wazonami. Szczyt budowli wieńczy segmentowy szczyt z figurą orła w otoczeniu puttów. We wnętrzu zachowana sala Redutowa z neorenesansowym plafonem i bogatą sztukaterią. Idąc wciąż ul. 11listopada dojdziemy do kolejnego placu – Placu Wojska Polskiego. W jego prawym narożu stoi secesyjna kamienica Pod Żabami, która należy do najpiękniejszych bielskich, świeckich budowli. Powstała w 1903 r. z inicjatywy Rudolfa Nahowskiego, który umieścił tu winiarnię. Fasadę trzypiętrowej kamienicy imituje mur pruski; nad wejściem wykusz, na narożu pseudowieża z wydatnym gzymsem i nadwieszoną kolumną. Od strony ul. Targowej w nadokiennym portalu figury dwóch żab ubranych we frakach. Jedna z żab gra na mandolinie, druga trzyma w lewej ręce długą fajkę, w prawej kieliszek wspierając się łokciem na beczce. Całą powierzchnię fasady urozmaicają płaskorzeźby owadów, motywy roślinne i geometryczne. Naprzeciwko kamienicy Pod Żabami widoczny jest kościół ewangelicko-augsburski p.w. Marcina Lutra.

Na obszarze miasta Biała istniała duża grupa społeczności protestanckiej. Po ogłoszeniu przez cesarza Austrii Józefa II Habsburga paktu tolerancyjnego nadającego protestantom i prawosławnym pełne praw obywatelskich i wyznaniowych, bielscy ewangelicy mogli utworzyć własną parafię. Została erygowana w 1782 r., w roku 1788 r. ukończono budowę kościoła murowanego, któremu nadano cechy klasycystyczne. Nowo wybudowany **kościół ewangelicko-augsburski p.w. św. Marcina Lutra** stanął na miejscu istniejącej świątyni drewnianej. Kościół jest budowlą jednonawową z dwukondygnacyjnymi galeriami emporowymi, na których wsparto kolebkowe sklepienie z gurtami schodzącymi na przyścienne pilastry. W półkolistej absydzie ołtarz w formie półokrągłego portyku, który wspiera się na czterech kolumnach z korynckimi kapitelami. Przed kolumnami drewniane posagi czterech ewangelistów. W ołtarzu obraz *Chrystus w Ogroju* wykonany przez wiedeńskiego artystę Dornhäusera; w zwieńczeniu przyczółka portyku Oko Opatrzności Bożej. Niezwykle cennym elementem wyposażenia wnętrza są organy z ruchomymi figurkami oraz z 1550 piszczałkami, które zostały wykonane w pracowni Karola Kuttlera w Opawie.

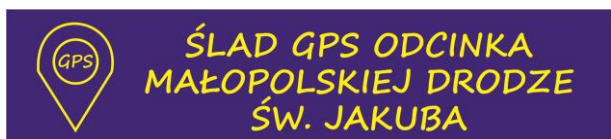
Wracamy na ul. 11 listopada, z której ul. Ratuszową możemy dojść do neorenesansowego **ratusza** wzniesionego w latach 1895–1897. Władze miasta Bielsko uznały, że dotychczasowy stary ratusz nie spełnia swej funkcji reprezentacyjnej. Wzniesiona nowa siedziba miała pomieścić magistrat miasta, Komunalną Kasę Oszczędności oraz inne miejskie instytucje. Został rozpisany konkurs, który wygrał architekt Emanuel Rost. Nowy obiekt zlokalizowano niedaleko dworu lipnickiego, który w przeszłości był siedzibą starostów lipnickich. Bu-

dynek ratusza jest na rzucie wydłużonego prostokąta, trzykondygnacyjny z mocno akcentowaną częścią środkową w postaci ryzalitu. Jego część wejściowa ukształtowana jest w formie trójdzielnej loggii arkadowej, nad którą zawieszony jest balkon. Wyższa część ryzalitu rozczłonkowana jest pilastrami w wielkim porządku, powyżej trójkątny szczyt z wolutami i obeliskami w typie renesansu niderlandzkiego. W niszy stoi posąg bogini pokoju Eirene z rogiem obfitości, która ręką przytrzymuje boga bogactwa Plutosa; powyżej kartusz z motywem pszczoły – symbolem pracowitości. Cała powierzchnia ryzalitu środkowego pokryta jest bogatą ornamentyką typu niderlandzkiego w formie okuć, kartuszy, herbów, festonów kwiatowych, postaci, liści palmowych i laurowych. Na narożach budynku dwa mniejsze ryzality, z których jeden przechodzi w wieżę zegarową, w której znajduje się loggia widokowa, powyżej – cebulasty hełm z galeryjką i iglicą. Górująca nad bryłą ratusza wieża była dla mieszkańców symbolem niezależności i samorządności miasta. Budynek nakrywa dach mansardowy.

Spod ratusza, który obecnie jest siedzibę prezydenta Bielska-Białej, ul. Stojałowskiego dojdziemy z powrotem pod kościół Opatrzności Bożej. Możemy dalej kontynuować wędrowkę w kierunku Szczyrku, idąc za znakami muszli jakubowej. Wędrowkę rozpoczynamy na placu Opatrzności Bożej, skąd kierując się w lewo przechodzimy przez ul. Broniewskiego i między blokami (os. Śródmiejskie) dochodzimy do ul. Dmowskiego. Skręcamy w lewo do ronda (ul. Kollątaja/Dmowskiego), które przechodzimy na wprost do ul. Sempołowskiej. Idziemy dalej prosto. Przechodzimy przez przejazd kolejowy, rondo (ul. 1Maja / PCK) do kolejnego ronda, na którym skręcamy w lewo na ul. Leszczyńską. Ulicą tą maszerujemy cały czas prosto (ok. 1 km) mijając kolejno: jednostkę wojskową, centrum handlowe (Gemini Park), karczmę Rogata, hurtownię handlową. Wchodzimy na ul. Gen. Maczka, mijając kolejną hurtownię oraz restaurację Blu, z której (żółta strzałka na słupie) skręcamy w lewo na ul. Kolejową. Biegnie wzdłuż torów kolejowych (ok. 2 km) dochodząc do ul. Morelowej, gdzie skręcamy – najpierw w prawo, po 30 m w lewo do ul. Cyprysowej. Po prawej stronie stoi zabytkowy drewniany kościół pod wezwaniem św. Barbary w Mikuszowicach. Idąc ul. Cyprysową minimy kamienną rzeźbę Chrystusa Nazareńskiego na słupie z XIX w. oraz połączony kamienny krzyż. Dochodzimy do rozwidlenia, na którym skręcamy w lewo (ul. Bajka) i przed przejazdem kolejowym skręcamy w prawo. Schodzimy z asfaltu i ścieżką wzdłuż torów kolejowych podążamy za czerwonym szlakiem rowerowym. Idziemy cały czas wzdłuż torów (ok. 500m) przez: zagajnik, potok, rzekę Białą. Jesteśmy w Wilkowicach; idąc prosto ul. Kamienną między zabudowaniami przechodzimy pod wiaduktem drogowym dochodząc do ul. Grabecznik, z której skręcamy w lewo w kierunku parku. Przechodzimy go dochodząc do bu-

dynku Urzędu Gminy, skręcamy w prawo w ul. Wyzwolenia, kierując się do skrzyżowania z ul. Szczyrkowską (droga nr 942). Przechodzimy na wprost i ul. Klimczoka po ok. 300 m skręcamy w lewo, ul Kościelną dochodzimy do położonej na wzniesieniu świątyni p.w. Najdroższej Krwi Pana Jezusa Chrystusa wzniesionej w XX w. w Bystrej (w niedalekiej odległości od kościoła znajduje się muzeum Juliana Fałata). Mijamy kościół i maszerując prosto cały czas szlakiem rowerowym (ok.1km), dochodzimy do miejscowości Meszna, która położona jest na stokach Magury. Przejdziemy obok współczesnej bryły kościoła p.w. Niepokalanego Serca N.M. Panny, idziemy wśród zabudowy mieszkaniowej ul. Kościelną, z której najpierw skręcamy w prawo, potem idziemy prosto dochodząc do zagajnika brzoźowego. Po wyjściu z lasu kierujemy się w lewo, mijamy zabudowania, za którymi skręcamy w prawo na ścieżkę między polami, która zaprowadzi nas do wsi Buczkowice, które leżą na pograniczu Beskidu Śląskiego i Kotliny Żywieckiej. Ponownie skręcamy w prawo i krętymi uliczkami pomiędzy domami dochodzimy do ul. Szczyrkowskiej. Przechodzimy ją i za mostkiem nad rzeką Żylicą skręcamy w prawo. Maszerujemy wzdłuż rzeki dochodząc do Szczyrku, na którego granicy powita nas drewniana figura św. Jakuba. Przechodzimy przez mostek, skręcamy w lewo na ul. Beskidzką, którą dojdziemy do położonego na wzniesieniu sanktuarium św. Jakuba.

Ślad GPS odcinka Bielsko-Biała – Szczyrk (16,4 km):

<http://pl.wikiloc.com/wikiloc/spatialArtifacts.do?event=setCurrentSpatialArtifact&id=7241378>

Mikuszowice – obecnie dzielnica Bielska-Białej

Pierwsza wzmianka o osadzie, której historia jest niezwykle interesująca, znajduje się w dokumencie cieszyńskiego księcia Mieszka III. Czytamy w nim, że książę nadał w użytkowanie Kozi Las mieszkańcom Bielska. Wieś Mikuszowice została założona ok. 1300 r. przez zasadźcę Mikołusza, prowadzącego w XIV w. akcję kolonizacyjną po najeździe tatarskim. Położenie wsi przy rzece Białej, która była granicą pomiędzy księstwem cieszyńskim a księstwem oświęcimskim, spowodowało historyczny podział osady na dwie jednostki: Mikuszowice Śląskie po lewej stronie rzeki i Mikuszowice Krakowskie – po prawej. Pierwszy drewniany kościół stał po stronie śląskiej, jednak uległ zniszczeniu podczas wylewu rzeki Biała. Na jego miejscu powstał w połowie XV w. drugi kościół, przy którym krótki czas funkcjonowała samodzielna parafia, później przyłączona do parafii w Łodygowicach, stając się jej filią. W okresie reformacji XVI w. uwidoczniły się w Mikuszowicach różnice wyzna-

niowe. W części śląskiej panował luteranizm, w krakowskiej katolicyzm i kalwinizm. Kościół stał się zbojem protestanckim. Pełnił tę funkcję do 1615 r., kiedy został zwrócony katolikom. Na spory religijne mieszkańców Mikuszowic nałożył się spór z mieszkańcami Bielska o Kozi Las. Wówczas wojska habsburskie zajęły Mikuszowice Śląskie ustalając granicę między Polską a Austrią na rzece Biała, która w międzyczasie zmieniła swoje koryto. W wyniku tego świątynia znalazła się w Mikuszowicach Krakowskich. Podczas najazdu szwedzkiego wieś została doszczętnie zniszczona, ale kościół ocalał. Niestety, w roku 1687 spłonął od uderzenia pioruna. Mieszkańcy podjęli dzieło odbudowy świątyni. Na zlecenie proboszcza Łodygowickiego, cieśla Piotr Piotrowski wzniósł trzeci już kościół w 1690 r. W wieku XIX doszło do kolejnego konfliktu pomiędzy mieszkańcami Mikuszowic a parafią w Łodygowicach, której kościół podlegał. W wyniku tego konfliktu władze austriackie zamknęły świątynię wystawiając ją na licytację. Dzięki ofiarności mieszkańców Mikuszowic Krakowskich kościół został przez nich wykupiony w 1894 r. Od tego czasu aż do lat 60. XX w. przy kościele była parafia na prawach ekspozytury podległa diecezji krakowskiej. Samodzielna parafia została erygowana aktem arcybiskupa krakowskiego Karola Wojtyły w 1965 r.

Kościół p.w. św. Barbary stojący przy ul. Cyprysowej wzniesiony jest z drzewa mdrzewiowego w konstrukcji zrębowo – słupowej. Składa się z prostokątnej nawy i oktogonally zamkniętego prezbiterium, do którego przylega zakrystia. Kościół nie jest orientowany – prezbiterium skierowane jest na południe, wejście od strony wschodniej, okna od zachodniej. Świątynię przykrywa dwukalenicowy dach kryty gontem; kalenica nad nawą jest wyższa od kalenicy prezbiterialnej. W bryle kościoła widoczna jest masywna wieża z pozorną izbicą zwieńczona baniastym hełmem; wokół zamknięte podcienia (soboty). Wnętrze nakrywają płaskie stropy dekorowane wspianą barokową polichromią z 1723 r., której autorem jest Jan Mentil z Bielska. Przedstawia sceny z życia, męczeństwa i apoteozy patronki świątyni św. Barbary. Pomiędzy tymi obrazami znajdują się wyobrażenia apostołów i innych świętych – św. Jerzego, Mikołaja, Świętej Trójcy. Całość dekoracji uzupełniają wici akantu i girlandy kwiatowe. W ołtarzu głównym – kopia pierwotnego, gotyckiego tryptyku. W części środkowej ołtarza scena *Rozesłanie apostołów przez Chrystusa* (apostołowie na wstęgach mają wypisane kraje ich misji); na lewym skrzydle tryptyku figury: św. Grzegorza i Hieronima; po stronie prawej: św. Augustyn i Ambroży. Na rewersie tryptyku widoczne są sceny: *Powołanie św. Piotra i Andrzeja* oraz *Wizja św. Jana*; *Ucieczka św. Pawła z Damaszku* i scena nawrócenia królowej Kandaki przez św. Filipa. Po bokach ołtarza stoją rzeźby *ŚŚ. Jan Ewangelista* i *Łukasz*, które znajdowały się w przeszłości w ewangelickim kościele p.w. Marcina Lutera w Białej. Pierwotnie tryptyk stanowił wyposażenie jednej z kaplic katedry wawel-

skiej, skąd został przewieziony do Mikuszowic prawdopodobnie na konsekrację kościoła w 1692 r. Obecnie oryginał ołtarza można oglądać w Muzeum Narodowym w Krakowie. Po między prezbiterium a nawą – belka tęczowa z krucyfiksem.

**Kościół p.w. św. Barbary w Mikuszowicach
(fot. Ryszard Pudelko)**

W lewym ołtarzu bocznym znajduje się drugi cenny zabytek świątyni – gotycka figura *Matka Boża z Dzieciątkiem* datowana na 1420 r. Rzeźba reprezentuje typ *Pięknych Madonn*. Ponadto, we wnętrzu w prawym ołtarzu barokowy obraz *Św. Katarzyna*; rokokowe tabernakulum pochodzące z kościoła w Wilkowicach; kamienna chrzcielnica z XVIII w. oraz chór muzyczny wsparty na dwóch filarach. Kościół otacza drewniane ogrodzenie z dwoma bramkami z XVIII w. Od strony wschodniej kościoła – cmentarz z zachowanymi nagrobkami i kamienną rzeźbą krucyfiksu.

**Małopolska Droga św. Jakuba na odcinku Bielsko-Biała – Buczkowice
(fot. Franciszek Mróz)**

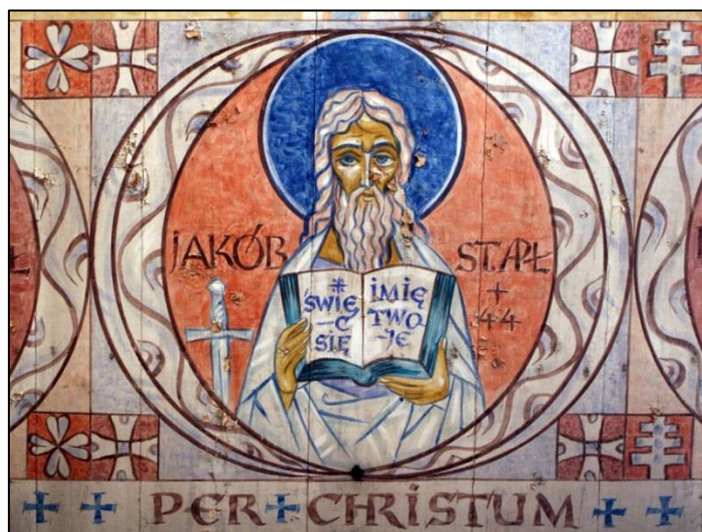
Szczyrk

Miasto położone w Beskidzie Śląskim w dolinie rzeki Żylica. Początki wsi wiążą się z falą migracyjną, która kierowała się od doliny Wisły w stronę gór. Znalazła się na szlaku wędrówki Wołochów, którzy wywarli wpływ na pasterski charakter wsi. Mieszkańcy trudnili się także uprawą roli, którą pozyskiwali karczując lasy – stąd bierze się nazwa np. dzielnicy Szczyrku Zapalenica – od użyźniania ziemi popiołem. Wieś przynależała do różnych właścicieli tzw. „państwa łodygowskiego”. Ostatnia właścicielka hr. Marcelina Borzęcka sprzedała włości ksiądzom pszczyńskim, którzy zainicjowali forsowny wyrąb lasów na potrzeby śląskich hut. W 1920 r. zainteresowano się walorami przyrodniczymi Szczyrku, rozbudowując bazę dla potrzeb wypoczynku i sportu. Obecnie jest to jeden z najbardziej znanych ośrodków narciarskich w Polsce. Przy głównej ulicy miasta stoi drewniana figura św. Jakuba, na wzniesieniu wśród drzew – **kościół parafialny p.w. św. Jakuba Starszego Apostoła**. Piersi osadnicy wsi Szczyrk przynależeli do parafii kościoła p.w. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Łodygowicach. Z końcem XVIII w. zdecydowali o budowie własnej świątyni, która powstała w latach 1797–1800. Jest to kościół orientowany, trzyczęściowy składający się z prezbiterium zamkniętego wielobocznie, z zakrystią od strony północnej, szerszej nawy i wieży. Zbudowany z drewna w konstrukcji zrębowo-słupowej. Dach dwukalenicowy niższy nad prezbiterium. Od zachodu wieża z izbicą, przykryta dachem namiotowym. Wnętrze nakrywa płaski strop dekorowany współczesną polichromią. Wyposażenie jest starsze niż kościół – pochodzi z klasztoru norbertanów w Nowym Sączu. W kościele są trzy barokowe ołtarze. W ołtarzu głównym w niszach arkadowych stoją figury: centralnie *Św. Jakub* ubrany w suknię z przerzuconym przez ramię płaszczem, na którym widnieje muszla, przy boku sakwa podróżna, w ręce trzyma krzyż i księgę. Po lewej stronie św. Jakuba stoi św. Piotr, po prawej św. Stanisław Kostka; wyżej na przerwanych przyczółkach siedzą anioły, całość wieńczy gloria.

**Figura Św. Jakub Apostoł w ołtarzu głównym w sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku
Fot. Franciszek Mróz**

Po prawej stronie nawy ołtarz, w którym wisi XVII-wieczny obraz Św. Jan Nepomucen; po lewej stronie – ołtarz Serca Pana Jezusa. Przy arkadowej ścianie tęczowej późnobarokowa ambona z baldachimem; na koszu ambony wyobrażenie św. Ambrożego, który w rękach trzyma płonące serce oraz siedzące postacie czterech ewangelistów. Na ścianach świątyni malowane na płótnie stacje Drogi Krzyżowej; w części prezbiterialnej można zauważyć wizerunek św. Jakuba Starszego z księgą w dłoni wykonany w konwencji malarstwa wschodniego. Na zewnętrznej ścianie prezbiterium wisi rokokowy krucyfiks.

**Malowidło z wizerunkiem św. Jakuba w prezbiterium sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku
Fot. Franciszek Mróz**

Widok na sanktuarium św. Jakuba w Jakubowie od strony południowej
fot. Franciszek Mróz

Kościół posiada relikwie św. Jakuba; w roku 2011 został podniesiony do rangi sanktuarium lokalnego. Przy kościele działa od 2008 r. Bractwo św. Jakuba, które wytyczyło i oznakowało *Beskidzką Drogę św. Jakuba*. Prowadzi od Starego Sącza przez Limanową, Myślenice, Lanckoronę, Kalwarię Zebrzydowską, Wadowice, Żywiec, Szczyrk, przełęcz Karkoszczonka, Ropice, Frydek Mistek do Ołomuńca.

Pielgrzymi Jakubowi przed figurą i sanktuarium św. Jakuba w Szczyрку (22.06.2014 r.)
Fot. Franciszek Mróz

Parafia i Bractwo św. Jakuba w Szczyрку

Rzymsko-katolicka parafia św. Jakuba w Szczyrku
43-370 Szczyrk ul. Kolorowa 1
Tel/fax 33 817-84-29
www.bractwojakuboweszczyrk.pl
e- mail – parafia@szczyrk.wiara.org.pl

Noclegi w Szczyrku – informacje m.in. na stronie: www.szczyrk.pl/baza-noclegowa

Kościół św. Jakuba w Szczyrku jest ostatnim punktem *Małopolskiej Drogi św. Jakuba*. Ale wędrówka szlakiem jakubowym prowadzi dalej – przez Czechy, Niemcy, Szwajcarię, Francję do Hiszpanii. To tam znajduje się ostateczny cel, do którego od wieków zdążają pielgrzymi – grób św. Jakuba Starszego Apostoła.

Buen camino.....

Bibliografia (wybrane pozycje)

- Barrio Barrio J., *Europa widziana z Santiago*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz (red.) »Akt Europejski« bł. Jana Pawła II, a renesans Drogi św. Jakuba w Europie, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2012, s. 13–16.
- Bienias A., Przybyszewski S. M., *Czarnocin. Kartki z przeszłości gminy*, Wydawnictwo Nowa Nidzica, Kazimierza Wielka 2009.
- Góry Świętokrzyskie oraz Sandomierz*, Bielsko-Biała 2003.
- Gomez Novoa Angeles, *Hospital Real, efermos, serie 1-29*, Archivo Historico Universitario de Santiago, materiały własne, niepublikowane.
- Hodorowicz I., Mróz F., *Małopolska Droga św. Jakuba (odcinek Sandomierz – Pałecznicza – Więclawice Stare – Kraków)*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz, *Drogi św. Jakuba w Polsce – stan badań i organizacja*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2008, s. 79–93.
- Jackowski A., Mróz F., *Wstęp*, [w:] Jackowski A., Mróz F. (red.), »Akt Europejski« bł. Jana Pawła II, a renesans Drogi św. Jakuba w Europie, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2012, s. 17–18.
- Jan Paweł II, Akt Europejski, [w:] „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie), 1983, nr 2 (38), s. 29.
- Jurecki M., *Ponidzie; w świętokrzyskim stepie*, Kraków 2005.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce; woj. krakowskie*; Warszawa 1953, t. 1.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce; woj. kieleckie*; Warszawa 1962, t. 3, z. 1, 3, 4, 7, 9, 11.
- Katalog zabytków sztuki – Kraków-kościół Śródmieścia*, Warszawa 1971, t. IV/część II.
- Katalog zabytków sztuki – Kraków-kościół Śródmieścia*, Warszawa 1978, t. IV/ część III.
- Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 1998.
- Kościół drewniany Karpat i Podkarpacia*, Pruszków 2001.
- Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2002.
- Łygas M., Grdeń W., Winiarski M., *Małopolska Droga św. Jakuba, przewodnik*, Pruszków 2010.
- Moralejo S., López Alsina F. (red.), *Santiago, Camino de Europa. Culto y Cultura de la Peregrinación a Compostela*, Catálogo de Exposición, Madrid 1993.
- Mróz F., *Małopolska Droga św. Jakuba – geneza, rozwój, nowe wyzwania i perspektywy rozwoju*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, t. 47, 2014, s. 22–31.
- Mróz F., Mróz Ł., *Droga św. Jakuba w Polsce – powrót do średniowiecznej tradycji pielgrzymowania*, [w:] ks. M. Ostrowski i J. Partyka (red.), *Krajobraz sakralny*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków – Lwów 2014, s. 149–164.
- Mróz F., *Droga św. Jakuba w Polsce – geneza i rozwój – w 10. rocznicę otwarcia pierwszego szlaku jakubowego*, [w:] Wyrwa A. (red.), *Camino de Santiago. Szkice historyczne do peregrynacji i dziejów kultu św. Jakuba Apostoła Większego (wydanie II)*, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Lednica 2015, s. 65–95.

- Mróz F., *Pielgrzymowanie polskimi odcinkami Drogi św. Jakuba na początku XXI wieku*, [w:] Roszak P., Rozyrkowski W. (red.), *Camino Polaco. Teologia – Sztuka – Historia – Terazniejszość*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2016, s. 177–202.
- Orzechowska-Kowalska K., *Vita est peregrino-życie jest pielgrzymowaniem*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2, 2008.
- Orzechowska-Kowalska K., *Europejski Szlak Pielgrzymkowy Rady Europy nośnikiem wybranych wartości kulturowych*, [w:] *Komercjalizm turystyki kulturowej*, Wrocław 2008.
- Orzechowska-Kowalska K., *Camino de Santiago. Folder*, Kraków 2010.
- Orzechowska-Kowalska K., *Santiago de Compostela. Folder*, Kraków 2010.
- Orzechowska-Kowalska K., *Szlak kulturowy forma ochrony dziedzictwa przeszłości. Szlaki św. Jakuba*, „Ochrona zabytków”, nr 3-4, Warszawa 2012.
- Orzechowska-Kowalska K., *Pielgrzymi polscy w Santiago de Compostela w latach 1631-1716*, „Folia Turistica”, nr 27, Kraków 2012.
- Pomniki sztuki w Polsce. Małopolska*, Warszawa, 1985, t. I.
- Piwowarczyk P., *Najpiękniejsza droga świata*, *Niedziela*, nr 40/2008, s. 12.
- Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Warszawa 1983.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa 2002.
- Szlak Architektury Drewnianej. Małopolska*, Kraków 2005.
- Wiesiołowski J., *Podróże Polaków do Composteli w XIV i XV w.*, [w:] Knapiński R. (red.), *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo – Wschodniej*, Tow. Naukowe KUL; Lublin 2002.
- Wilka M., *Pielgrzymim szlakiem z Mazowsza do Composteli*, [w:] *Peregrinationes – pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*; Warszawa.
- Witkowska A., *Wezwania św. Jakuba Większego Apostoła w diecezji krakowskiej w średniowieczu*, [w:] Knapiński R. (red.), *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo – Wschodniej*, Tow. Naukowe KUL; Lublin 2002.
- Zimny U., *Małopolska Droga św. Jakuba. Sandomierz – Kraków. Przewodnik pielgrzyma*, Kraków 2009.
- Zinkow J., *Podkrakowskie wycieczki*, Kraków 1977.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

- www.bractwo-kurkowe.pl
www.bwsdsan.pl/
www.caminogalicja.pl
www.comarcasantiago.com/santiago.htm
www.janchrzeciel.webpark
www.jezuici.pl/bazylika/index/zwiedz.php
www.kanoniczki.pl
www.kobidz.pl
www.ossolinski.info/index.php/pl/historiarodu.html

www.palecznica.pl
www.pttk-sandomierz.pl
www.sandomierskie.com
www.staszów.pl
www.swjakub
www.szydłow.pl
zabytek.pl/pl/obiekty
strony internetowe parafii